

**KUUNTELIJOIDEN ARVIOITA EI-NATIIVISTA PUHETA-
VASTA JA PUHUISTA**

Pro gradu

Eeva-Kaisa Ikävalko

Jyväskylän yliopisto

Kielten laitos

Suomen kieli

Helmikuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Ikävalko, Eeva-Kaisa	
Työn nimi – Title Kuuntelijoiden arvioita ei-natiivista puhetavasta ja puhujasta	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Helmikuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 87 sivua + liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämän tutkielman tavoite on selvittää, miten äidinkieleltään suomalaiset arvioivat vierasta aksenttia ja ei-natiivia puhetapaa. Tutkimuksessa selvitetään myös, miten kuuntelijat suhtautuvat ei-natiiviin puhujaan ja puhetapaan ja millainen yhteys vieraan aksentin ja ei-natiivin puhetavan arvioilla on puhujaan suhtautumiseen. Aiempaa tutkimusta vieraan aksentin arvioinnista suomen kielessä on tehty jonkin verran, mutta natiivien kielenpuhujien suhtautumista ei-natiiviin puhetapaan ja puhujaan ei suomen kielessä ole aiemmin tutkittu lainkaan.</p> <p>Tutkimuksen teoriaosuus käsittelee aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä, kuten vierasta aksenttia, toisen kielen sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä ja toisen kielen oppimisen yhteyttä aksentin ilmenemiseen. Teoriaosuudessa tarkastellaan myös natiivin kielenpuhujan suhtautumista ei-natiiviin puhujaan ja puheeseen. Teoriaosuudessa on myös katsaus kuuntelukokeeseen menetelmänä.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kuuntelukokeilla, joissa 14 äidinkieleltään suomalaista kuuntelijaa arvioi kuuden toisen kielen puhujan vierasta aksenttia ja ei-natiivia puhetapaa ja puhujien ominaisuuksia. Arviot tehtiin liukuvalla asteikolla vastakohtaisten muuttujien välillä. Arvioitavia piitteitä oli yhteensä 10. Kaikki puhujat olivat edistyneitä kielenpuhujia ja suorittaneet Yleisten kielitutkintojen ylimmän tason testin, josta kuuntelukokeen materiaali oli valittu.</p> <p>Tulokset osoittavat, että kuuntelijoiden arvioissa ilmeni reiluakin hajontaa. Arviointi oli aksenttiin ja puhetapaan liittyvien piirteiden kohdalla yhtenäisempää kuin puhujaan suhtautumista mittaavien arvioiden kohdalla. Yhtenäisintä arviointi oli vieraan aksentin voimakkuuden kohdalla. Kaikilla ei-natiiveilla puhujilla arvioitiin kuuluvan vieras aksentti, neljällä viidestä jopa vahva vieras aksentti. Puhujiin suhtauduttiin positiivisesti kaikkien muiden piirteiden kohdalla, paitsi arvioitaessa puhujan varmuutta. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella vieraan aksentin voimakkuudella ei ole selkeää yhteyttä puhujaan suhtautumiseen. Kaikkiin puhujiin suhtauduttiin varsin samalla tavalla, mikä voi olla merkki siitä, että suomalaiset ovat tottuneet kuulemaan ei-natiivia ääntämystä ja vierasta aksenttia suomen kielessä ja että ei-natiivia puhetapaa pidetään kielivarianttina muiden joukossa eikä kovin häiritsevänä tai leimaavana.</p>	
Asiasanat – Keywords vieras aksentti, asenteet, kuuntelukoe, suomi toisena kielenä	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos, suomen kieli	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 VIERAS AKSENTTI JA TOISEN KIELEN OPPIMINEN.....	4
2.1 Vieras aksentti.....	4
2.2 Toisen kielen sujuvuus ja ymmärrettävyys.....	6
2.3 Vieras aksentti toisen kielen puhujalla.....	8
3 NATIIVIN KIELENPUHUJAN SUHTAUTUMINEN EI-NATIIVIIN PUHUJAAN JA PUHEESEEN.....	14
3.1 Kieleen liittyvistä asenteista.....	14
3.2 Vieraan aksentin vaikutuksia.....	16
3.2.1 Vuorovaikutus.....	16
3.2.2 Ennakkoluulot ja stereotypiat.....	18
3.2.3 Yhteenkuuluvuus.....	21
3.2.4 Yhteenveto.....	22
3.3 Kieleen liittyvien asenteiden tutkiminen.....	23
3.4 Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin.....	26
3.4.1 Maahanmuuttajat Suomessa.....	26
3.4.2 Asenteet maahanmuuttajia kohtaan Suomessa.....	26
4 KUUNTELUKOE AKSENTIN ARVIOINNISSA.....	30
4.1 Miksi kuuntelukoe aksentin arvioinnissa?.....	30
4.2 Natiivi ja ei-natiivi puhuja kuuntelukokeissa.....	33
4.3 Kuuntelukoeasetelma.....	34
4.4 Kuuntelukokeissa käytettäviä arviointimenetelmiä.....	36

5 AINEISTO JA MENETELMÄT	38
5.1 Aineisto	38
5.1.1 Puhenäytteet ja puhujat	39
5.2 Kuuntelukokeen osallistujat	43
5.3 Menetelmät.....	44
6 TULOKSET	45
6.1 Puhuja Hille.....	46
6.1.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviointi	46
6.1.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen	47
6.2 Puhuja Jelena.....	51
6.2.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviot	51
6.2.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen	52
6.3 Puhuja Leoni	56
6.3.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviointi	56
6.3.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen	57
6.4 Puhuja Nils	61
6.4.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviointi	61
6.4.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen	62
6.5 Puhuja Vera.....	66
6.5.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviointi	66
6.4.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen	67
7 PÄÄTELMÄT JA POHDINTA.....	71
7.1 Vieraan aksentin ja ei-natiivin puhettavan arviointi.....	72

7.2 Ei-natiiviin puhujaan suhtautuminen	75
7.3 Vieraan aksentin vaikutus ei-natiiviin puhujaan suhtautumiseen	77
7.4 Kuuntelija-arvioinneista ja tutkielman luotettavuudesta.....	78
LÄHTEET	81
LIITTEET 1-2	88

1 JOHDANTO

Viimeisten vuosikymmenten aikana maasta toiseen muutto on yleistynyt koko maailmassa. Maahanmuuton syyt voivat olla monenlaisia, mutta kaikkia maahanmuuttajia yhdistää haaste puhua elinympäristönsä kieltä. Ympäri maailmaa miljoonat toisen kielen puhujat kommunikoivatkin menestyksellisesti toisella kielellä eri elämäntilanteissa. Myös Suomessa maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt viime vuosikymmeninä (Jaakkola 2009: 16). Yhä useampi meistä kohtaa maahanmuuttajia eri elämänalueilla: kohtaamme maahanmuuttajia niin työssä, koulussa, opiskelussa kuin vapaa-ajan eri tilanteissa, asiakaspalvelutilanteissa, arkikeskusteluissa ja kuulemme vierasta aksenttia suomen kielessä. Tutkimusten mukaan syntyperäinen kielenkäyttäjä havaitseekin vieraan aksentin jo lyhyestä puheen määrästä ja toisinaan pystyy määrittämään myös puhujan äidinkielen (Flege 1987: 704).

Vaikka toisen kielen puhujan kommunikaation onnistumisen kannalta aksentti ei olisikaan haittaava tekijä, se voi kuitenkin vaikuttaa kuulijan käsityksiin puhujan käyttämästä kielestä ja kielen puhujasta. Vieras aksentti usein herättääkin kuulijassa negatiivisia asenteita ja saattaa joissakin olosuhteissa vaikeuttaa vuorovaikutusta ja puheen ymmärrettävyyttä. Usein kielestä muodostuneet käsitykset siirtyvät suoraan kielen puhujaan ja sitä kautta kielen puhujaan voidaan liittää myös negatiivisia asenteita. (Flege 1995.) Kieliasenteet taas toisinaan saattavat johtaa syrjivään, asenteelliseen tai jopa rasistiseen toimintaan toisen kielen puhujaa kohtaan. Helsingin Sanomien artikkelissa (HS: 15.2.2012) virolainen ompelija ja yrittäjä kertoi omasta kokemuksestaan aksentin vaikutuksesta suomalaisten käsityksiin hänestä työntekijänä. Yrittäjän mukaan asiakkaat ehdottavat säännöllisesti, että työ tehtäisiin ilman veron maksamista. Yrittäjän mukaan osa ehdotuksista tulee siksi, että hän puhuu virolaisella aksentilla.

Siitä huolimatta, että vieraalla aksentilla voi olla toisen kielen puhujalle negatiivisia seurauksia, kaikki kielenpuhujat eivät kuitenkaan halua ääntää natiivin kielenpuhujan tavoin. Aksentin tietoinen säilyttäminen voi olla esimerkiksi tietynlainen uskollisuuden osoitus oman ensikielen puhujajoukolle. Toisen kielen puhuja saattaa tietoisesti säilyttää aksentin myös siitä syystä, että puhuja on huomannut, ettei se vaikeuta merkittävästi kommunikaatiota. (Flege 1996: 49.) Suomessa suurin osa maahanmuuttajista on äidinkieleltään venäläisiä (Tilastokeskus, Väestörakenne 2012). Tutkimuksissa ja opetustyössä on havaittu, että monet venäläisistä maahanmuuttajista haluaisivat päästä eroon vähäisestäkin vieraasta aksentistaan (Aho & Toivola 2008: 3). Juuri siitä syystä, että toisen kielen puhujilla saattaa olla hyvin eri-

laiset tavoitteet ääntämisessä, ääntämisen opetuksen tulisi olla oppijan omien tavoitteiden mukaista ja näin olen yksilöllistä.

Tutkimusta vieraasta aksentista suomen kielessä on vielä melko niukasti: yksi väitöskirja (Toivola 2011) ja kaksi pro gradu -tutkielmaa (Miettinen 1993, Isotalus & Nissilä 2002). Suomalaisten suhtautumista ei-syntyperäiseen suomen kielen puhujaan ja puheeseen ei ole tutkittu, mutta maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin suhtautumista on tutkittu viime vuosikymmeninä (ks. esim. Jaakkola 2009). Näistä lähtökohdista vieraan aksentin ja ei-natiivin puhettavan tarkastelu suomen kielessä on perusteltua. Tässä tutkielmassa yhdistyy kaksi aksenttiin liittyvää merkittävää tutkimuslinjaa: aksentin arviointi ja syntyperäisten kielenpuhujien suhtautuminen toisen kielen puhujaan. Tämän tutkielman tavoite on selvittää, miten äidinkieleltään suomalaiset arvioivat suomea toisena kielenä puhuvien aksenttia ja miten he suhtautuvat toisen kielen puhujiin. Syntyperäiset kielenpuhujien arvioivat kuuntelukokeilla vieraan aksentin voimakkuutta ja muita aksenttiin liittyviä puheen ominaisuuksia. Lisäksi kuuntelijat arvioivat puhujan ominaisuuksia ja näiden arvioiden katsotaan epäsuorasti kuvaavan kuuntelijan suhtautumista toisen kielen puhujaan ja ei-natiivia puhettavaa kohtaan.

Tutkimustulokset voivat osaltaan lisätä ymmärrystä vieraan aksentin luonteesta. Tärkeää on myös tietää, miten vieras aksentti vaikuttaa suhtautumiseemme suomea toisena kielenä puhuviin henkilöihin. Toivola (2011) esittää, että venäjää äidinkielenään puhuvien suuri määrä Suomessa ja etenkin naispuhujien kokema syrjintä puoltaa tutkimusta heidän ääntämisessään kuuluvasta vieraan aksentin arvioinnista. Toivolan tutkimuksessa etevätkin suomen puhujat saivat suhteellisen voimakkaita vieraan aksentin arvioita, mikä voi Toivolan mukaan selittyä kuuntelijoiden asenteilla venäläisiä toisen kielen puhujia kohtaan. Tässä tutkielmassa arvioidaan äidinkieleltään venäläisten puhujien lisäksi myös äidinkieleltään virolaista, saksalaista ja ruotsalaista puhujaa ja heidän puhettavaansa. Kuuntelukokeilla haen vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiini:

1. Millaisia arvioita aksentista ja ei-natiivista puhettavasta annetaan?
2. Miten kuuntelija suhtautuu toisen kielen puhujaan ja ei-natiiviin puhettavaan?
3. Millainen suhde aksentilla ja puhujaan suhtautumisella on?

Tutkielman rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 2 avaan aiheen kannalta keskeisiä käsitteitä kuten vieras aksentti, sujuvuus ja ymmärrettävyys ja kuvaan vieraan aksentin yhteyt-

tä toisen kielen oppimiseen. Luku 3 käsittelee natiiviin kielenpuhujan suhtautumista toisen kielen puhujaan, esittelee siihen liittyvää aiempaa tutkimusta ja keskeisiä käsitteitä ja luo lyhyen katsauksen suomalaisten suhtautumisesta maahanmuuttajiin. Luvussa 4 esittelen kuuntelukoetta menetelmänä ja sen soveltuvuutta vieraan aksentin arvioimiseen. Luvussa 5 esittelen oman tutkielmani aineiston ja menetelmät. Kuudes luku esittelee tutkimuksen tulokset ja viimeinen eli seitsemäs luku kokoaa tutkimustuloksista nousevat päätelmät ja pohdinnat.

2 VIERAS AKSENTTI JA TOISEN KIELEN OPPIMINEN

2.1 Vieras aksentti

Kun puhutaan aksenteista, puhutaan erilaisista tavoista tuottaa puhetta. Kaikilla on siis aksentti, oma yksilöllinen puhetapansa. Tässä tutkimuksessa käytän termiä aksentti kuitenkin merkitsemään vierasta aksenttia eli sitä puhetapaa, joka on toisen kielen puhujalla ja poikkeaa syntyperäisen kielenpuhujan puhetavasta. Vieraalle aksentille ei ole yhtenäistä ja täsmällistä määritelmää ja raja vieraan ja ei-vieraan aksentin välillä on hämärä ja tilannekohtainen (Pennington 1996: 6). Vieras aksentti kuitenkin syntyy kun ei-syntyperäinen kielenpuhujaa käyttää kieltä syntyperäisen puhetavasta poiketen. Aksentti on tavallinen, yleinen ja normaali ilmiö toisen kielen puhujalla, kun kieltä opitaan ensikielen omaksumisen eli lapsuusiän jälkeen (Flege, Munro & MacKay 1995: 3125).

Ellisin (1994: 316) mukaan puheessa esiintyvä aksentti on niin hyvin osoitettu, että sitä tuskin tarvitsee erikseen todistaa. Lippi-Greenin (1997: 43) määritelmän mukaan aksentti on ensikielen äännejärjestelmän murtautumista kohdekieleen prosodisella ja segmentaalisisella tasolla. Major (2007: 541) määrittelee aksentin Lippi-Greenin tapaan useiden eri tekijöiden yhdistelmäksi: aksenttiin vaikuttavat muun muassa segmentaaliset ja prosodiset piirteet, äänen laatu, puhenopeus ja sujuvuus. Rineyn ym. (2012) mukaan aksentilla on foneettinen, sosiaalinen ja hahmottamiseen liittyvä ulottuvuus, jotka ilmenevät sosiaalisessa kanssakäymisessä. Munro ja Derwing (1995) korostavat, että toisen kielen puhujilla on yksilöllisiä eroja vieraan aksentin voimakkuudessa. Derwing ja Munro (1997) myös huomauttavat, että aksentin voimakkuus ei välttämättä kuvaa puhujan kielellistä kompetenssia, jolla viitataan yksilön kielitaitoon, vaikka nämä ilmiöt ovatkin käytännössä usein päällekkäisiä ja suhteessa toisiinsa (Gluszek & Dovidio 2010: 215).

Kuuntelijat havaitsevat vieraan aksentin, kun he kuulevat foneettisesti poikkeavia piirteitä segmentaalisisella tai suprasegmentaalisisella eli prosodisella tasolla (Flege 1995: 233). Segmentaalisisella tasolla aksentti ilmenee äänneiden poisjäämisinä, ylimääräisten äänneiden lisäämisinä tai uusina äänteinä, jotka poikkeavat syntyperäisen kielenpuhujan tavasta tuottaa kyseinen äänne (Munro 2008: 195). Pisken, MacKayn ja Flegen (2001: 212) mukaan aksentti voidaan määrittellä perinteisten segmentaalisten ja suprasegmentaalisten parametrien lisäksi myös sujuvuuteen liittyvien muuttujien kautta. Tällaisia sujuvuuteen liittyviä aksenttiin vaikuttavia piirteitä ovat puhujan puheessa ilmenevät tauot, epäröinnit, virheelliset aloitukset,

toistot ja puheen poikkeava hitaus tai nopeus. Ahon (2004: 11) mukaan ääntämisessä prosodia vaikuttaa eniten puheen sujuvuuteen ja ymmärrettävyyteen. Munron ja Dervingin (1995) tutkimus vahvistaa myös käsitystä siitä, että puheen poikkeava prosodia heikentää myös ymmärrettävyyttä enemmän kuin foneettiset virheet.

Segmentaaliset piirteet tarkoittavat yhteen foneemiin eli yksittäiseen äänteeseen liittyviä piirteitä. Suprasegmentaalisilla eli prosodisilla piirteillä tarkoitetaan taas foneemirajat ylittäviä piirteitä, joita ovat kesto (pituus), paino (akustinen intensiteetti) ja sävelkulku eli intonaatio (akustinen taajuus). Prosodia liittyy äännettä laajempiin kokonaisuuksiin, kuten tavuun, sanaan, fraasiin tai lauseeseen. (Ks. Ullakonoja & Anttila 2011: 181.) Suomen kielessä intonaatiolla ei ole kieliopillista merkitystä, mutta syntyperäisen intonaatiosta poikkeava intonaatio voi luoda aksentin vaikutelmaa. Syntyperäinen kuulija arvioikin toisen kielen puhujan kielitaidon ensisijaisesti prosodisten piirteiden perusteella, koska prosodia on koko ajan puheessa läsnä. Satunnaisiin kielioppivirheisiin tai yksittäisiin äännevirheisiin ei reagoita niin helposti, koska niitä on puheessa vain paikoitellen. (Anderson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992.) Vaikka puhujalla olisi vahvakin aksentti, voi puhe olla joidenkin tutkimusten mukaan täysin ymmärrettävää (Munro & Derving 1995, Derving & Munro 1997). Muun muassa Toivolan (2011) tutkimus osoitti, että vieraasta aksentista tehtyjä arvioita selittivät niin segmentaaliset kuin prosodisetkin piirteet. Kuitenkin Toivolan tutkimuksessa segmentaalisten piirteiden kokonaismäärä selitti suuren osan tutkimuksessa tehdyistä arvoista aksentin voimakkuudesta. (Toivola 2011: 109.)

Vierasta aksenttia suomen kielessä ei ole tutkittu kovinkaan paljoa. Aksentin voimakkuuden arvioinnista ja mittaamisesta on Toivolan (2011) väitöskirja *Vieraan aksentin arviointi ja mittaaminen suomessa*. Siinä selvitettiin, miten suomalaiset arvioivat venäläisten maahanmuuttajien suomenkielistä puhetta. Lisäksi foneettisen analyysin avulla tutkittiin puheen temporaalisia ja äänteellisiä piirteitä vierasta aksenttia selittävinä tekijöinä. Kuuntelijat olivat melko samaa mieltä siitä, kenen puheessa kuului vähäisin ja kenen puheessa taas voimakkain vieras aksentti, vaikka käyttivätkin arvioinnissa käytettävää asteikkoa eri laajuudella. Kuuntelijoiden taustatekijöillä ei ollut suurta merkitystä arviointeihin. Sen sijaan tutkimuksessa käytettyjen puhenäytteiden välillä oli selkeä ero: lukupuhunnalle annettiin enemmän vahvan vieraan aksentin arvioita kuin kuvakerronnalle.

Toivolan väitöskirjan lisäksi suomen oppijoiden ääntämistä on tutkittu kuuntelukokeilla ja akustisilla mittauksilla vain vähän. Yksi harvoista suomea toisena kielenä puhu-

vien maahanmuuttajien puheen arviointiin liittyvä tutkimus on Miettisen (1993) pro gradu -tutkielma *Ulkomaalaisen suomenkielinen puhe*, jossa tutkittiin suomen ääntämisen ymmärrettävyyttä. Tutkimuksessa koulutetut kielentestaajat ja kuuntelijat, joilla ei ollut kontakteja suomea toisena kielenä puhuviin henkilöihin, arvioivat kielitaitotestin suullisesta osuudesta poimittua puhetta. Puheesta tehtyjä arvioita peilattiin ääntämisen ymmärrettävyyteen. Tutkimuksessa haitalliseksi tekijäksi osoittautui suuri ongelmien määrä opittavassa kielessä ja niiden esiintyminen kielen useilla eri osa-alueilla samaan aikaan.

Isotalus ja Nissilä tutkivat pro gradu -tutkielmassaan (2002) venäläisille maahanmuuttajille vaikeita suomen äänneitä. Tutkittavat piirteet he valitsivat suomen ja venäjän kielen foneettisten ja fonologisten erojen perusteella. He opettivat suomen kielen vaikeiden äänneiden havaitsemista, ääntämistä ja tuottamista kahdella eri menetelmällä: sanojen avulla ja kontekstissa. Kuuntelijoina alkua- ja loppuasteissa oli suomalaisia opiskelijoita. Alku- ja loppuasteiden välillä ääntämisen ja puheen tuottamisen taso nousi, havaitsemisen taso pysyi samana tai laski. Ääntämisen osalta merkittävin tulos oli, että jo lyhytkin harjoittelujakso vaikutti ääntämiseen siten, että se kuulosti enemmän suomalaiselta.

2.2 Toisen kielen sujuvuus ja ymmärrettävyys

Aksentin yhteydessä usein puhutaan myös puheen sujuvuudesta (*fluency*) ja ymmärrettävyydestä (*intelligibility* ja *comprehensibility*). Toivolan (2011: 14) mukaan näiden kolmen termin käyttäminen aksentin yhteydessä voi olla yksi syy siihen, ettei aksentin käsitteelle ole yleisesti hyväksyttyä ja yhtenäistä määritelmää. Koska sujuvuuden ja ymmärrettävyyden käsitteitä on tarkasteltu usein vieraan aksentin yhteydessä, esittelen niihin liittyvää tutkimusta aksentin osalta.

Kun puheen ymmärrettävyyden yhteydessä käytetään termiä *intelligibility*, sillä viitataan siihen, miten kuuntelija on kirjaimellisesti ymmärtänyt puheesta. Tällaista ymmärtämisen tasoa mitataan tutkimuksissa esimerkiksi siten, että kuuntelija kirjoittaa muistiin sen, mitä todella on kuullut. Muita tapoja ovat esimerkiksi erilaiset ymmärrystä mittaavat kysymykset, tiivistelmätehtävät, tosi- ja epätosiväittämät tms. Derving ja Munro (2009: 479) ovat kuitenkin sitä mieltä, että koskaan ei voida olla täysin selvillä siitä, mitä ja miten kuuntelija on ymmärtänyt. *Comprehensibility* taas viittaa siihen, miten helpoksi tai vaikeaksi kuuntelija kokee puheen ymmärrettävyyden. Tällaista ymmärrettävyyttä voidaan mitata puheen tutkimuksissa erilaisilla asteikoilla muiden tutkittavien piirteiden tapaan. (Munro ja Derving 1995: 289, Derving & Munro 2009: 478–479.)

Kielentutkijat eivät ole useinkaan erotelleet tekijöitä, jotka synnyttävät vieraan aksentin vaikutelman ja niitä tekijöitä, jotka vähentävät ymmärrettävyyttä (Munro 2008: 197.) Vieras aksentti ja ääntämisen ymmärrettävyys on siis aiemmissa tutkimuksissa liitetty yhteen ja niiden on ajateltu vaikuttavan toisiinsa siten, että vahva vieras aksentti vähentää ymmärrettävyyttä (Toivola 2011: 15–16). Esimerkiksi Andersson-Hsieh, Johnson & Koehler (1992) tutkivat vierasta aksenttia ja ymmärrettävyyttä rinnakkaisina ilmiöinä ja yhdellä mittarilla.

Murnon ja Derwingin (1995) tutkimuksen tulosten valossa aksenttia ja ymmärrettävyyttä pitäisi tarkastella erillisinä tekijöinä. Tutkimuksessa tarkasteltiin ymmärrettävyyden ja vieraan aksentin yhteyttä kuuntelukokeilla, joissa kuuntelijat arvioivat mandariininkielisten puhujien englannin aksentin vahvuutta ja puheen ymmärrettävyyttä. Heidän tutkimustuloksensa osoittivat, että kuuntelijat kiinnittivät huomiota eri tekijöihin vierasta aksenttia kuunnellessaan kuin arvioidessaan puheen ymmärrettävyyttä. Kuuntelijat pitivät vahvallakin aksentilla tuotettua puhetta täysin ymmärrettävänä. Munron ja Derwingin (2001) tutkimuksen mukaan myös puhenopeus vaikuttaa puheen ymmärrettävyyteen: niin liian nopea kuin liian hidaskin puhe voi heikentää puheen ymmärrettävyyttä.

Myös käsite *sujuvuus* liitetään usein aksenttiin. Sujuvuus on termi, jota käyttävät usein niin asiantuntijat, tutkijat kuin arkipuheessa tavalliset kielenkäyttäjät. Tutkimuskirjallisuudessa ei ole yhtenäistä määritelmää sujuvuudesta, koska kielentutkimuksen suuntaukset määrittelevät sen eri näkökulmista. Pääsääntöisesti sujuvuudella viitataan joko puheen kielioopin tai ääntämisen virheettömyyteen tai tuottamisen nopeuteen (Ullakonoja 2011: 23, 29) Sujuvaa puhetta onkin tyypillisesti kuvailtu sanojen *puheen jatkuvuus*, *juoksevuus* ja *helppous* avulla. Sujuvuutta voidaan kuvata kokonaisvaltaiseksi taidoksi tai yhdistelmäksi temporaalisia tekijöitä, joita voidaan mitata. (Toivola 2011: 14.) Laurannon (2005: 131) mukaan sujuvuus käsitteenä on monimerkityksinen, mutta kun puhutaan sujuvuudesta, sillä voidaan tarkoittaa puhumistaitoa. Ellis ja Barkhuisien (2005: 139) määrittelevät sujuvuuden reaaliaikaiseksi kielen tuotokseksi, jossa ei ole turhia taukoja tai epäröintiä. Toivolan (2011) mukaan sujuvuutta ja vierasta aksentti on hankala erottaa toisistaan. Kun tutkitaan aksenttia, tutkitaan sujuvuuteen liittyviä ominaisuuksia ja toisin päin. Toivolan mukaan sujuvuudella ja vieraalla aksentilla onkin yhteinen alue, johon liittyy ainakin puheen temporaalisia ominaisuuksia, mutta mahdollisesti myös muita osa-alueita. (Toivola 2011: 109–110.) Piskén ym. (2001: 212) mukaan tällaisia aksenttiin vaikuttavia sujuvuuteen liittyviä piirteitä ovat puhujan puheessa ilmenevät tauot, epäröinnit, virheelliset aloitukset, toistot ja puheen poikkeava hitaus tai no-

peus.

Derwing, Murno, Thomson ja Rossiter (2009) ovat tutkineet ensikielen sujuvuuden ja toisen kielen sujuvuuden kehittymisen suhdetta. Heidän määritelmänsä mukaan sujuvuus muodostuu suullisen tuotoksen piirteistä, joita ovat esimerkiksi tauot, epäröinnit ja puhenopeus. Tällöin ei puhuta yleisestä taidosta puhua, vaan eritellään puheen temporaalisia piirteitä. Derwing ym. esittävät, että toisen kielen puhujat eroavat toisistaan huomattavasti juuri sujuvuudessa. He myöntävät, että syntyperäistenkin puhujien puheen sujuvuus voi poiketa toisistaan paljon, ja arkipuheessa usein viitataan hitaisiin tai nopeisiin puhujiin. Heidän mukaan suullisen tuotoksen sujuvuuden määrittely on vaikeaa ja esittävätkin, että sujuvuutta tulisi tarkastella niin puhujan kuin kuulijan näkökulmasta. Puhujan kohdalla sujuvuutta tarkastellaan puheen temporaalisista piirteistä ja kuulija taas saa arvioida toisen puhujan puheen sujuvuutta. Näitä tuloksia vertailemalla voidaan tehdä luotettavaa tutkimusta puheen sujuvuudesta. Dervingin ym. tutkimustulokset osoittivat aiempien tutkimuksien lailla, että ensikielen ja toisen kielen sujuvuuden suhde ei ole yksinkertainen. Toisen kielen sujuvuuden kehittymiseen vaikuttavat monet tekijät, kuten ensikielen rakenteelliset ominaisuudet, kielenpuhujan puhetaito, toisen kielen altistumisen aste ja kognitiiviset tekijät, kuten työmuisti.

Vieraan aksentin, sujuvuuden ja ymmärrettävyyden välisiä yhteyksiä on myös tutkittu. Derwing, Rossiter, Munro ja Thompsonin (2004) tutkimuksessa kuuntelijat arvioivat mandariinin puhujien ääntämää englantia. Arvioinneissa sujuvuus ja ymmärrettävyys korreloivat toistensa kanssa. Myös vieraalla aksentilla ja sujuvuudella ilmeni korrelaationsuhde, mutta lievempi kuin ymmärrettävyyden ja sujuvuuden välillä.

2.3 Vieras aksentti toisen kielen puhujalla

Puheen ja puhumisen oppimista toisen kielen tutkimuksessa voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta. Yksi varteenotettava lähestymistapa on tarkastella ensikielen ja toisen kielen foneettisia ja fonologisia piirteitä, niiden samankaltaisuuksia ja eroja. Toisen kielen oppimista voidaan tarkastella myös yhteisöllisestä näkökulmasta: se, miten kielen oppija tuottaa ja ymmärtää kieltä, vaikuttaa hänen sosiaaliseen asemaansa yhteisössä ja yhteisön suhtautumiseen aksenttia ja puhujaa kohtaan. (Munro & Bohn 2007: 3.)

Tutkijat ovat esittäneet monia eri syitä vieraan aksentin esiintymiseen toisen kielen puhujalla. Selitykset jakautuvat usein kahteen pääryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu biologiasta tukea hakeva selitys ns. kriittisen periodin hypoteesi (*Critical Period Hypothesis*) (Lenneberg 1967) esittää, että neurologinen kypsyminen iän myötä johtaa toisen

kielen puhujalla heikentyneeseen kykyyn havaita ja tuottaa uusia äänneitä. Toiseen ryhmään lukeutuu erilaisia selityksiä, joiden mukaan äidinkielen äännekategorioiden omaksuminen vaikuttaa heikentävästi toisen kielen äänneiden havaitsemiseen ja oppimiseen.

Kriittisen periodin hypoteesi on Lennebergin (1967) kehittämä malli, joka tukeutuu kielen oppimisen ja omaksumisen teoriassaan vahvasti biologiaan. Kriittisen periodin hypoteesi nojaa oletukseen, että lapsuusiän jälkeinen aivojen kypsyminen vaikuttaa aivojen rakenteissa heikentäen toisen kielen oppimista ja prosessointia (Flege, Yeni-Komshian & Liu, 1999: 79). Biologisella tasolla aivot menettävät kypsyessään neuraalista plastisuuttaan, mikä heikentää toisen kielen oppimisen kykyä. Lennebergin mukaan ensikieli omaksutaan vain kriittisen periodin aikana, joka alkaa varhaislapsuudesta ja jatkuu puberteetti-ikään saakka.

Kriittisen periodin hypoteesin mukaan minkä tahansa kielen oppiminen kriittisen periodin jälkeen on hitaampaa ja vaikeampaa kuin kriittisen periodin aikana. Lenneberg esittää, että ihminen voi kyllä oppia toista kieltä vielä siirryttyään toiselle vuosikymmenelle, mutta kielen oppimisen esteet lisääntyvä huomattavasti puberteetti-ian jälkeen. Äärimmillen vietyä ajatteluna Lennebergin näkemyksen mukaan aikuisen kielenoppijan ei olisi mahdollista oppia ääntämään mitään vierasta kieltä täydellisesti (Toivola 2011: 17.) Lenneberg (1976: 176) väittääkin, että puberteetti-ian jälkeen aksentin täydellinen häivyttäminen ei ole mahdollista. Toisen kielen oppija ei siis kykene saavuttamaan syntyperäisen kaltaista ääntämistä kriittisen periodin ohitettuaan. Lennebergin mukaan samalla tavoin iän myötä katoaa myös kyky oppia kieltä automaattisesti, ikään kuin altistumalla kielelle. Sen sijaan kriittisen periodin jälkeen kieltä opitaan tietoisin prosessin, opettamisen ja oppimisen avulla. Pohja aikuisiällä tapahtuvalle oppimiselle on Lennebergin mukaan luotu jo lapsuusiässä, kun aivot ovat organisoituneet kielenoppimiseen. Tämän – jo lapsuudessa luodun oppimisen mahdollistavan pohjan – lisäksi Lennebergin mukaan toisen kielen oppimisen aikuisiällä mahdollistavat kielten samanlaisuudet, joilla hän viittaa universaaliin kielioppiin (ks. Chomsky 1968).

Kriittisen periodin olemassaolosta käydään keskustelua. Myös siitä keskustellaan, missä iässä mahdollinen kriittinen periodi loppuu (ks. Birdsong 1999). Tutkimusta on tehty niin kriittisen periodin olemassaolon puolesta kuin sitä vastaan. Puolestapuhujat esittävät neurologisia perusteita kriittisen periodin esiintymiselle. Niissä osoitetaan aivojen neurologisten muutosten yhteyttä kriittiseen periodiin. Kriittisen periodin yhteyttä ääntämisen vaivattomampaan oppimiseen lapsuusiällä puoltavat mm. Asherin ja Garcían (1969), Oyaman (1976) sekä Johnsonin & Newportin (1989) tutkimusten tulokset. Kriittisen periodin neuro-

logisia perusteita esittelee mm. Weber-Foxin ja Nevillen (1999) ERP-malli (*Event-Related Brain Potentials*). Mallissa toisen kielen oppijan aivojen sähköisiä prosesseja verrataan toisen kielen oppimisen vaiheisiin. ERP-mallin mukaisilla tutkimuksilla on osoitettu, että korkeammalla iällä aivojen kielellinen prosessointi on hitaampaa kuin nuoremmilla toisen kielen oppijoilla. Nuorilla kielenoppijoilla myös aktivoituivat aivojen eri osat kuin vanhemmilla kielen oppijoilla kieltä opiskeltaessa.

Myös kehityksellisestä näkökulmasta löytyy tukea kriittisen periodin hypoteesille. Hulfordin ja Kirbyn (1999: 40) mukaan ihmisen kielenoppimista rajoittaa kaksi tekijää: kielen koko, joka on kaikkien kielen monimutkaisuusien summa ja yksilön kehitykseen liittyvä mahdollisuus omaksua uutta kielellistä tietoa. Nämä tekijät osuvat ihmisen kehityksessä samaan aikaan, kriittiselle periodille ennen puberteetti-ikää. Tämän jälkeen kielen oppiminen on toisarvoista, kun ihmisen kehityksessä dominoivat toisenlaiset kehitysvaiheet.

Kriittisen periodin vasta-argumenteissa korostetaan sitä, että selvää syyseuraussuhdetta ei ole pystytty osoittamaan kriittisen periodin olemassa ololle ja kielen oppimiselle. Neurologinen viitekehys kypsymisen rajoituksista ei ole myöskään vasta-argumentoijille riittävä. Kriittistä periodia ei ole myöskään pystytty tarkasti sijoittamaan ikävuosiin. (Toivola 2011: 17.) Flege (1995) kritisoi kriittisen periodin hypoteesia siitä, että hypoteesi ei anna selkeää vastausta myöskään siihen, miten toisen kielen oppiminen eroaa ensikielen omaksumisesta. Flegen mukaan kriittisen periodin teoria ei myöskään vastaa siihen, mikä varsinaisesti aiheuttaa aksentin.

Myös Marinova-Todd, Marshall ja Snow (2000) vieroksuvat kriittisen periodin ehdottomuutta ja haluavat oikoa joitakin väärinymmärryksiä kriittiseen periodiin liittyen. He väittävät, että lapsi ei opi aikuista helpommin tai nopeammin kieltä, vaan lapset tekevät paljon virheitä ja joutuvat tekemään työtä kielen oppimisen eteen jopa enemmän kuin aikuiset. Heidän mielestään ei myöskään ole riittävää näyttöä aivojen muutoksista ja toiminnasta kielen oppimisessa, kun verrataan lasten aivoja aikuisten aivoihin. Marinova-Todd ym. arvostelevat myös ikään ja toisen kielen oppimiskykyyn liittyviä tutkimuksia ja väittävät niiden lähemmän tarkastelun paljastavan, että muilla kuin ikään liittyvillä tekijöillä on enemmän vaikutusta toisen kielen oppimiseen. Heidän mukaan kriittistä periodia enemmän kielen oppimiseen vaikuttavat affektiiviset ja sosiaaliset tekijät samoin kuin yksilön kielikyky. Myös toisen kielen kuuntelun ja puhumisen harjoittelun määrä vaikuttavat toisen kielen ääntämisen oppimiseen. (ks. katsaus Marinova-Todd ym. 2000.)

Singleton (2005, 2007) arvostelee kriittisen periodin hypoteesia sen moninaisen luonteen vuoksi. Singletonin mukaan teoria ei voi olla uskottava niin kauan kuin siitä on eri tutkijoilla toisistaan poikkeavia ja monenkirjavia versioita. Singleton esittää muun muassa useita esimerkkejä siitä, miten kriittisen periodin hypoteesiin tukeutuvat tutkijat esittävät kielen oppimisen kriittisen periodin sijoittuvan eri ikävuosille. Singletonin mukaan kriittisen periodin hypoteesia ei voida pitää tieteellisenä hypoteesina, sitä ei voida vääristellä eikä sitä voi puhtaasti hyväksyä tai tukea. Hän väittää, että kriittisen periodin vaikutusta kielenoppimiseen on liioiteltu ja että ihmisellä on kyky oppia kieltä koko elämänsä ajan.

Myös Abrahamssonin ja Hyltenstamin (2009) tutkimus sijoittuu kriittisen periodin hypoteesia vastaan argumentoivien tutkimusten joukkoon. Tutkimuksessa verrattiin kuuntelijoiden tekemää arvioita ääntämisestä lingvististen testien tuloksiin. Tutkimukseen osallistui 195 äidinkieltään espanjalaista ruotsin puhujaa, jotka arvioivat oman ruotsin kielen puhumisensa olevan syntyperäisen kaltaista. Tutkimuksen ensimmäinen osa toteutettiin kuuntelukokeilla, joissa syntyperäiset kielenpuhujat arvioivat toisen kielen puhujien puhetta. Tuloksista ilmeni, että vain pieni vähemmistö puhujista, jotka olivat aloittaneet kielen oppimisen 12 ikävuoden jälkeen, saavutti syntyperäisen kaltaisen puhetavan. Suurinta osaa niistä, joiden kielen oppiminen oli alkanut ennen 12 ikävuotta, pidettiin syntyperäisen kaltaisena puhujana. Tutkimuksessa osalle syntyperäisen kaltaisen puhetavan saavuttaneista tehtiin lisätutkimusta kielitaidon tasosta. Kielitaitotestissä mitattiin monimutkaisilla ja kognitiivisesti vaativilla tehtävillä yksityiskohtaisesti kielellistä suoriutumista, kielellistä representaatiota ja kielellistä prosessointia. Tässä testissä yksikään vanhemmalla iällä kieltä oppinut ei saavuttanut syntyperäisen kielenpuhujan tasoa. Tutkimus osoitti myös, että vain muutama nuorella iällä kieltä oppinut käytti kieltä syntyperäisen kielenpuhujan tavoin kaikissa tehdyissä kielitesteissä. Abrahamssonin ja Hyltenstamin ensisijainen tulkinta tuloksista onkin, että natiivin kaltaisen puhetavan saavuttaminen on aikuisilla mahdotonta, mutta myös paljon harvinaisempaa jo lapsena kieltä oppineilla kuin aikaisemmin on oletettu.

Myös Birdsong (2007) on tutkinut toisen kielen natiivin kaltaisen ääntämisen saavuttamista. Hänen tutkimuskohteenaan olivat aikuiset äidinkieltään englantilaiset ranskan oppijat. Tutkimus toteutettiin kuuntelukokeilla, joissa natiivit kielenpuhujat arvioivat ääniteytyistä lukupuhunnan katkelmista ääntämisen tasoa. Näiden lisäksi tehtiin akustisia mittauksia, joissa tutkittiin segmentaalisia piirteitä luetuista sanalistaista. Tutkimustulokset osoittivat, että vanhemmalla iälläkin on mahdollista saavuttaa natiivin kaltainen ääntämisen taso. Tuloksista

ilmeni myös, että suoriutumisen puhetehtävässä ennustaa suoriutumista myös segmentaaliselä tasolla, mutta ei toisin päin.

Kriittisen periodin hypoteesi ei myöskään ole yhtenevä Flegen, Munron ja MacKayn (1995) tutkimuksen tulosten kanssa. Tutkimuksessa äidinkieleltään englantilaiset arvioivat 240:n äidinkieleltään italialaisen aksenttia englannin kielessä. Osallistujien englannin kielen oppiminen oli alkanut kolmen ja 21 ikävuoden välillä Kanadassa, jossa he olivat asuneet keskimäärin yli 30 vuotta. Tutkimustulokset osoittivat, että mitä myöhemmin kieltä oli alettu oppia, sitä vahvemman arvioin aksentista puhujat saivat. Kuitenkin vahvojakin aksentin arvioita oli annettu englantia toisena kielenä puhuville, joiden toisen kielen oppiminen oli alkanut jo paljon ennen kriittisen periodin loppumista.

Vaikka kriittisen periodin teorian paikkansapitävyydestä on kiistelty, Munron (2008: 194) mukaan on väistämätön tosiasia, että vieras aksentti on yleinen ja normaali aspekti, kun toinen kieli opitaan aikuisiällä. Ikä ei ole kuitenkaan ainut tekijä, joka vaikuttaa kielenoppimiseen, vaikka kriittistä periodia kritisoivat Piske, MacKay ja Flegekin (2001) myöntävät sen olevan merkittävin tekijä toisen kielen oppimisessa. Iän lisäksi myös monet muut tekijät, kuten ympäristö, kognitiiviset ja fysiologiset tekijät (Moyer 2007) sekä asenteet, motivaatio ja psykologiset tekijät (Flege ym. 1995, Marinova-Todd ym. 2000, Moyer 1999) vaikuttavat kielen oppimiseen. Myös kohdekieltä puhuttavassa maassa olemisen aika, puhujan sukupuoli ja kohdekielen syöte vaikuttavat toisen kielen ääntämisen oppimiseen. Näiden vaikutus on Piskan, MacKayn ja Flegen (2001) mukaan kuitenkin tulkinnanvaraista, koska usein puhujaan liittyvät muuttajat tutkimuksissa ovat epämääräisiä eikä em. muuttajien vaikutusta mittaavissa tutkimuksissa heidän mielestään ole riittävää kontrollia tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Sen sijaan Piske ym. esittävät, että kielen oppimisen iän lisäksi aksentin voimakkuuteen vaikuttaa merkittävästi se, miten paljon toisen kielen puhuja käyttää ensikieltään. Piskan ym. (2001: 209) tutkimuksessa ne, jotka puhuivat ensikieltään säännöllisesti, saivat enemmän voimakkaan vieraan aksentin arvioita kuin ne, jotka puhuivat vain epäsäännöllisesti ensikielensä.

Bongaerts ym. (1997) ja Bongaerts (1999) ovat osoittaneet tutkimuksillaan, että myös myöhemmällä iällä, kun oppija on ohittanut ns. kriittisen periodin, on mahdollista saavuttaa natiivin kaltainen ääntämys. Näiden tutkimusten mukaan tietyt oppijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja oppimistilanteeseen liittyvät seikat ohittavat myöhäisen kielen oppimisen haitat. Tällaisia tekijöitä ovat Bongaertsin ym. (1997) ja Bongaertsin (1999) mukaan kie-

lenoppijoiden korkea motivaatio eli halu oppia ääntämään kohdekieltä täydellisesti. Kie-lenoppijat tekivät myös intensiivisiä havaitsemis- ja tuottamisharjoituksia, joissa huomio hie-noihin foneettisiin kontrasteihin tavoitekielen äänteiden ja äidinkielen äänteiden välillä. Mer-kittävä tekijä kaikilla natiivin kaltaisen ääntämisen tason saavuttaneilla oli ympäristöstä tuleva erittäin suuri määrä tavoitekielen syötettä (*input*).

Flege (ks. esim. Flege ym. 1996: 48–49) on esittänyt kuuden eri tekijän vaikut-tavan aksentin ilmenemiseen puheessa segmentaalisella tasolla toisen kielen puhujalla. En-simmäinen näistä on 1) virheellinen havaitseminen (*incorrect perception*). Uudet opittavat äänteet saattavat assimiloitua ensikielen äänteisiin ja sitä kautta aiheuttaa virheellistä ääntä-mistä ja vieraan aksentin vaikutelmaa. Toinen, 2) motorinen vaikeus, (*motoric difficulty*) jolla viitataan tiettyihin opittavan kielen vaikeisiin äänteisiin, voi ilmetä vieraana aksenttina pu-heessa. Kolmas aksenttia aiheuttava tekijä Flegen mukaan on 3) riittämätön foneettinen syöte (*inadequate phonetic input*), joka voi olla esimerkiksi kieltä, joka on laadullisesti ja määrälli-sesti aksentoitunutta. Neljäntenä aksenttiin vaikuttavana tekijänä Flege esittää 4) motivaation (*motivation*). Iän myötä motivaatio oppia ääntämään erityisesti vaikeita äänteitä saattaa vä-hentyä, jos ääntämisen virheet eivät estä kommunikaatiota. Viidentenä tekijänä on 5) tapojen muodostuminen (*habit formation*). Tämä tarkoittaa sitä, että toisen kielen oppijan ensikielen äänteet muuntuvat äänteiksi, jotka eivät kuitenkaan vastaa kohdekielen äänteitä, mikä ei kui-tenkaan aiheuta väärinymmärryksiä. Tällaisesta ”oikotiestä” toisen kielen puhumiseen saattaa helposti varsinkin vanhemmilla kielen oppijoilla tulla pysyvä tapa, joka ilmenee vieraana ak-senttina puheessa. Viimeisenä tekijä Flegen listauksessa ovat 6) psykososiaaliset tekijät (*psychosocial factors*). Iän myötä psykososiaaliset syyt saattavat vähentää kiinnostusta oppia puhumaan kieltä syntyperäisen tavoin. Aksentin tietoinen säilyttäminen voi olla seurausta esimerkiksi halusta osoittaa ensikielen yhteisölle uskollisuutta.

Näiden seikkojen lisäksi ääntämisen oppimiseen voi huomattavasti vaikuttaa kielen oppijan imitoimiskyky (ks. esim. Markham 1997). Myös musikaalisuudella on todettu olevan yhteys ääntämisen oppimiseen. Musikaalisuutta ja vieraan kielen ääntämisen yhteyttä on tutkittu eri-ikäisillä suomalaisilla (Milovanov, Huotilainen, Välimäki, Esquef & Tervaniemi 2008, Milovanov, Pietilä, Tervaniemi & Esquef 2010). Tutkimustulokset osoittivat, että musikaalisuudella oli yhteys kielellisiin taitoihin ja että musikaalisemmat ihmiset äänsivät englannin kielen sanoja paremmin kuin vähemmän musikaaliset ihmiset.

3 NATIIVIN KIELENPUHUJAN SUHTAUTUMINEN EI-NATIIVIIN PUHUJAAN JA PUHEESEEN

3.1 Kieleen liittyvistä asenteista

Kieleen ja kielenkäyttöön liittyviä asenteita on tutkittu eri näkökulmista jo useamman vuosikymmenen ajan. Alan tutkimuksen voidaan katsoa alkaneet 1960-luvulla Lambertin ym. (1960) tutkimuksesta. Tutkimusta asenteiden ja kielen suhteesta on tehty kielitieteen ja erityisesti toisen kielen omaksumisen tutkimuksen näkökulmasta (esim. Derwing & Munro 1997, Moyer 2004), sosiologian ja sosiolingvistiikan (esim. Lindemann 2005, Lippi-Green 1997) psykologian (esim. Gluszek & Dovidio 2010) ja kommunikaation (esim. Flege 1988, Flege & Fletcher 1992) näkökulmasta.

Sosiolingvistiksestä näkökulmasta katsottuna kieli ei ole ainoastaan kommunikaation väline ja viite jostakin kielenulkoisesta, välittämässä ainoastaan sisältämäänsä tietoa, vaan sillä on paljon sosiaalista voimaa (Cargile ym. 1994: 211). Lippi-Greenin (1997) mukaan myös aksentti, jolla tarkoitetaan yksilön ääntämistapaa, kantaa mukanaan huomattavan suuren määrän sosiaalista tietoa puhujastaan. Kuullessaan erilaisia variaatioita kielestä, kuuntelija kiinnittää huomiota niin kielellisiin kuin kielen ulkoisiin seikkoihin ja tekee niiden pohjalta päätelmiä puhujan henkilökohtaisista ja sosiaalisista ominaisuuksista. (Cargile ym. 2010: 61; Street & Hopper 1982: 175, Cargile ym. 1994: 211, Ryan 1983.)

Vieras aksentti on yksi kielen variantti, jonka äidinkielen puhuja huomaa jo varsin vähäisestä puhemateriaalista. Vieraalla aksentilla on laajempaakin sosiaalista merkitystä yhteiskunnassa, eivätkä arviot ääntämisessä havaittavista poikkeavista piirteistä ole koskaan objektiivisia (Toivola 2011: 11). Yksittäistä puhujaa kuunneltaessa reaktiot voivat olla affektiivisia yhtä hyvin kuin kognitiivisia. Kuuntelijan tunteisiin saattavat vaikuttaa kokemukset ja ajatukset puhujasta erityisesti silloin, kun puhujaa edustaa jotakin sosiaalista ryhmää. (Cargile & Giles 1997: 196.) sekä arvioijien käsitykset itsestään kieliyhteisön jäsenenä sekä arvot ja asenteet (ks. esim. Boyd 2003, Brennan & Brennan 1981, Cunningham-Andersson 1993, Lippi-Green 1997, Munro 2003, Cargile & Giles 1998, Breshanan ym. 2002).

Asenteelle ei löydy yksittäistä määritelmää, jonka kaikki tutkijat allekirjoittavat. Kieleen liittyvien asenteiden tutkimuksessa on kuitenkin tavallisesti nojaututtu psykologian määritelmään asenteesta. (Cargile ym. 1994: 221.) Psykologiassa asenne on määritelty perinteisesti taipumuksena reagoida suosivasti tai epäsuosivasti kohteeseensa (Sarnoff 1970: 279).

Asenteet sisältävät kognitiivisia, affektiivisia eli tunteisiin liittyviä ja konatiivisia eli käyttäytymiseen tai toimintaan liittyviä ulottuvuuksia. Asenteiden kognitiivinen puoli näkyy esimerkiksi siinä, että ne kantavat mukanaan käsityksiä maailmasta ja erilaisia stereotypioita. Esimerkiksi tästä sopii yleinen ajatus, että ”englantilaiset ovat hienostuneita”. Asenteet ovat luonteeltaan myös affektiivisia, koska ne herättävät tunteita asenteiden kohdetta kohtaan. (Cargile & Bradac 2001.) Cargilen ja Bradacin (2001: 360) esimerkin mukaan asenteiden affektiivinen osa voi ilmetä esimerkiksi intohimona tai vastenmielisyytenä jotakin kieltä kohtaan. Esimerkiksi venäjän kieli voi maistua georgialaisten suussa kammottavalta. Asenteet kieltä kohtaan voivat siis näkyä käyttäytymisessä jonkin kielivariantin suosimisena tai välttelmisenä. (Cargile & Bradac 2001; Bradac, Cargile & Hallet 2001.) Kalajan (1999: 47) mukaan kieliasteet ovat pohjimmiltaan sosiaalista perua. Joihinkin kieliin suhtaudutaan myönteisesti, koska niiden puhujia arvostetaan kyseisessä yhteisössä sen tähden, että heillä on korkea yhteiskunnallinen asema, status ja valtaa.

Cargilen & Gilesin (1998: 340) mukaan lukuisat eri puolilla maailmaa tehdyt tutkimukset, joissa on selvitetty suhtautumista aksenttiin, ovat paljastaneet yhdenmukaisia piirteitä tuloksissa. Useimmat aksentit voidaan tulosten perusteella luokitella sen mukaan, pidetäänkö niitä standardina vai ei-standardina tietyssä yhteisössä. Standardi variantti on useimmiten yhdistetty korkeampaan statukseen, tiedostusvälineisiin ja valtaan. Ei-standardi variantti taas usein yhdistetään matalampaan sosioekonomiseen menestykseen. Padillan ja Borsaton (2010: 9) mukaan ihmiset tekevät positiivisia päätelmiä korkean statuksen aksentilla puhuvista ihmisistä ja vastaavasti taas negatiivisia päätelmiä ihmisistä, jotka puhuvat matalan statuksen aksentilla. Sitä kautta aksentti ja yksilön tekemät päätelmät puhujasta vaikuttavat asenteisiin ja käyttäytymiseen kielellisesti erilaisia puhujia kohtaan.

Myös Ryanin ym. (1984) mukaan standardiaksentilla puhuvia ihmisiä pidetään ei-standardien varianttien puhujia pätevämpinä, älykkäämpinä ja myös heidän sosiaalinen statusensa arvioidaan korkeammaksi. Tämä tapahtuu jopa silloin, kun kuuntelijat itse puhuvat ei-standardia kielen varianttia. Kuitenkin arvioitaessa näiden puhujien ystävällisyyttä, solidaarisuutta ja yleistä miellyttävyyttä, pärjäävät ei-standardin variantin puhujat vertailussa ystävällisyydessä ja miellyttävyydessä standardivarianttia puhuvia paremmin erityisesti silloin, kun arvioijat puhuvat itsekin ei-standardia varianttia. Toisenlaisen tuloksen on osoittanut kuitenkin Breshananin ym. (2002) tutkimus, jonka mukaan puhetta pidettiin sitä miellyttävämpänä mitä vähemmän siinä kuului vierasta aksenttia.

3.2 Vieraan aksentin vaikutuksia

3.2.1 Vuorovaikutus

Flegen (1995) mukaan vieraalla aksentilla voi olla lukuisia epämieluisia seurauksia ei-syntyperäiselle puhujalle. On selvää, että yksilön puhetavalla ja sillä, miten kuulija tulkitsee puhetta, on seurauksia puhujaan suhtautumisen lisäksi myös kommunikaatiolle (Ryan, Hewstone & Giles 1984: 135.) Yleisesti tiedetään, että vahva aksentti ennakoii negatiivisempaa suhtautumista puhujaa (Cunningham-Andersson 1993: 82). Asennetason vaikutusten lisäksi vieras aksentti saattaa vaikeuttaa puheen ymmärrettävyyttä erityisesti kuulijan kannalta huonoissa olosuhteissa. Se voi myös ohjata kuulijan virhetulkintaan puhujan tunnetilasta, synnyttää negatiivisia arvioita puhujasta, joko siksi, että kuulija joutuu ponnistelemaan ymmärtääkseen puhujaa tai siksi, että puhuja saa negatiivisia ominaisuuksia kuulijan stereotyyppien pohjalta. (Flege 1995.) Myös Cargile ja Giles (1998) esittävät, että puhe, jossa esiintyy vieras aksentti ja joka on epäsujuvaa ja vaikeammin ymmärrettävää, herättää usein negatiivisia tunteita kuulijassa. Whiten ja Lin tutkimuksen (1991) mukaan kuulijat, joilla on vaikeuksia ymmärtää puhetta, kokevat negatiiviseksi myös puhujan. Majorin ym. (2002: 174) mukaan toisen kielen puheen ymmärtämiseen vaikuttavat monet tekijät, kuten tuttuus, kielelle altistuminen asenteet ja stereotyyppit.

Vieras aksentti ei kuitenkaan ole este kommunikaatiolle: ympäri maailmaa miljoonat toisen kielen puhujat kommunikoivat menestyksekkäästi, vaikka puheessa kuuluukin vieras aksentti (Munro 2008). Vaikka puhetta, jossa esiintyy aksentti, pidetään usein negatiivisena, se ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti sitä, että kieli ei olisi ymmärrettävää. Derwingin ja Munron tutkimus (1997) osoitti, että vahvallakin aksentilla tuotettu puhe voi olla täysin ymmärrettävää eikä näin ollen ole syytä uskoa, että aksentoitunutta puhetta on vaikea ymmärtää. Kuitenkin on luonnollista, että kuulijan ymmärtämisprosessi kestää kauemmin, kun puheessa esiintyy voimakas aksentti (Munro 2003: 39). Clarke ja Garret (2004) tutkivat, kuinka pitkän kuuntelukokemuksen kuuntelija tarvitsee tottuakseen vieraaseen aksenttiin ja kuinka nopeasti tottumus näkyy kuullun puheen prosessoinnin nopeudessa. Tutkimustulokset osoittivat, että kuuntelijan puheen prosessointi oli hitaampaa, kun puheessa kuului aksentti. Kuitenkin tulokset osoittivat myös sen, että ihmisen puheen prosessoinnin kyky on joustava: kuuntelijan puheen prosessoinnin nopeus palasi normaalinopeuteen noin minuutin vieraalla aksentilla tuotetun puheen kuuntelemisen jälkeen.

Major ym. (2002) tutkivat sitä, pärjääkö kuuntelija paremmin kuullunymmärtä-

misen kokeessa, kun toisen kielen puhujalla on sama äidinkielen tausta. Tutkimuksessa espanjalaiset, kiinalaiset, japanilaiset ja natiivit amerikkalaiset puhuivat englantia. Tutkimustulokset osoittivat, että oman äidinkielen natiivipuhuja oli eduksi espanjalaisille, mutta haitta kiinalaisille. Yllättävä tulos oli se, että japanilaiset ja kiinalaiset ymmärsivät äidinkieleltään espanjalaisten puhumaa englantia yhtä hyvin kuin standardia amerikanenglantia. Syyksi Major ym. ehdottavat espanjan, kiinan ja japanin kielten prosodisia samankaltaisuuksia verrattuna englantiin. Toiseksi syyksi he nostavat asenteet. Heidän mukaansa positiivinen asenne edesauttaa ymmärtämistä. (Major ym. 2002.)

Asenteiden ja ymmärrettävyyden suhdetta on tutkittu enemmänkin. Tämän tutkielman tavoin Breshanan ym. (2002) tutkivat muun muassa sitä, miten asenteet ja tunneperäiset reaktiot puhujaa kohtaan vaikuttivat aksentin voimakkuuden ja puheen ymmärrettävyyden arvioitiin englannin kielessä Amerikassa. Tutkimuksessa verrattiin myös opiskelijoiden tekemiä arvioita opettajien ja ystävien puheesta. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, miten kansallinen identiteetti ja sen vahvuus vaikuttavat suhtautumiseen aksenttiin. Tutkimustulokset osoittivat, että ymmärrettävään toisella kielellä tuotettuun puheeseen suhtauduttiin positiivisemmin kuin epäymmärrettävään. Mitä vähemmän puheessa oli aksenttia, sitä parempana, miellyttävämpänä ja dynaamisempana sitä pidettiin. Ymmärrettävyys vaikutti myös positiivisesti käsitykseen opettajan pätevydestä ja miellyttävyydestä. Heikko ymmärrettävyys korreloi negatiivisten asenteiden ja negatiivisten tunneperäisten reaktioiden kanssa. Ystävien tuotamaan puheeseen suhtauduttiin kaikissa olosuhteissa positiivisemmin kuin opettajien puheeseen. Ystävien puhetta pidettiin myös miellyttävämpänä ja dynaamisempana kuin opettajien puhetta. Ne, joilla oli vahva kansallinen identiteetti, pitivät Amerikan englantia parhaana ja ymmärrettävää vierasta aksenttia parempana kuin epäymmärrettävää vierasta aksenttia. Ne, joilla oli vain heikko kansallinen identiteetti, suhtautuivat aksentteihin positiivisemmin kuin Amerikan englantiin. Tutkimustulokset osoittivat, että ymmärrettävyydellä, rooli-identiteetillä ja kansallisen identiteetin vahvuudella on merkittävä vaikutus siihen, miten suhtaudutaan vieraaseen aksenttiin.

Derwing ja Munro (2009) korostavat myös kuuntelijan vastuuta viestintätilanteessa. Vaikka he puhuvat ääntämisen kehittämisen ja erityisesti sen ymmärrettävyyden kehittämisen puolesta, heidän mielestään ei kuitenkaan voida ajatella, että kaikki viestintätilanteissa ilmenevät katkokset ja ongelmat olisivat toisen kielen puhujan aiheuttamia. Gassin ja Varonisin tutkimus (1994) osoitti myös sen, että kuulijan toisen kielen tuntemus edesauttaa ym-

märtämistä. Lisäksi kuulijan ennakkosenteet vaikuttavat ymmärtämiseen: Rubinin tutkimusten tulokset (1992, 2002) osoittivat, että kun kuulija oletti (virheellisestikin) puhujan äidinkielen olevan jokin muu kuin puhuttava kieli, he ymmärsivät vähemmän. Munron ja Derwingin (2009) mukaan jotkut ihmiset välttelevät keskustelua ja vuorovaikutusta toisen kielen puhujan kanssa siitä syystä, että heillä itsellään on puutteita kyvyssä kommunikoida tai yksinkertaisesti vain vähän kokemusta toisen kielen puhujista. Lippi-Green (1997:157) puolestaan antaa esimerkkejä siitä, miten asenteellinen suhtautuminen vaikuttaa kuulijassa siten, että hän kokee täysin ymmärrettävänkin puheen vaikeaksi ymmärtää.

3.2.2 Ennakkoluulot ja stereotypiat

Aksentti vaikuttaa myös asennetasolla ihmisten välillä. Kieleen liittyy asenteita, stereotypioita ja uskomuksia. Ihminen liittää näitä käsityksiään kielen puhujaan kuullessaan jollakin tavalla poikkeavaa puhetta. Tällaiset asenteet siirtyvät helposti myös toimintaan sosiaalisessa kanssakäymisessä, ja siksi on tärkeä myös tutkia kieleen liittyviä asenteita. (Cargile & Giles 1998.) Toiseen kieleen ja sen puhujaan liittyvien ennakkoluulojen tutkimus on vuosikymmenten ajan - alkaen Lambertin ym. (1960) tutkimuksesta Kanadan ranskan- ja englanninkielisten välisistä kielellisistä suhteista - osoittanut, että vieraalla aksentilla puhuvaan henkilöön suhtaudutaan natiivipuhujaa negatiivisemmin (ks. esim. Cargile & Giles 1998; Lindemann 2003, 2005; White & Li 1991; Breshanan 2002, Kang & Rubin 2009). Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että mikä tahansa piirre, jota aliarvostetaan sosiaalisessa kontekstissa tai tilannekontekstissa, voi olla leimaava (Dovidio, Major & Crocker 2000). Munron (2003) mukaan aksentti luetaan usein myös muiden sellaisten piirteiden joukkoon, jotka tekevät ihmisestä vieraan tai erilaisen. Muita tällaisia piirteitä tai ominaisuuksia ovat esimerkiksi ihonväri, rotu, seksuaalinen suuntautuneisuus, paino, fyysinen tai mentaalinen vamma, sosioekonominen status, vaatetus tai tavat (Munro 2003, Gluszek & Dovidio 2010: 216). Vieraalla aksentilla puhuvia pidetään yleisesti myös standardikieltä puhuvia vähemmän miellyttävänä (Breshanan ym. 2002) ja mitä vahvempi aksentti, sitä negatiivisemmin puhuja arvioidaan (Nesdale & Rooney 1996). Ihminen, joka pitää aksenttia jollakin tavalla epämiellyttävänä piirteenä, siirtää usein myös asenteitaan ja käsityksiään kielen puhujasta eteenpäin tiedostamattaankin (Munro 2003).

Toisen kielen puhujaan suhtautumiseen vaikuttaa myös kuulijan oma kielellinen tausta ja se, miten paljon kuulija tuntee erilaisia kielen variaatioita (Munro, Derving & Morton 2006, Derwing & Munro 2009: 486). Toisinaan ihmisiin, joilla on vahva etninen identiteetti, suhtaudutaan negatiivisemmin ja voimakkaammin tunnereaktioin kuin ihmisiin, joilla

on heikko etninen tausta (Breshanan ym. 2002, Kang & Rubin 2009). Cunningham-Andersson (1993) on tutkinut ruotsalaisten asenteita ei-natiivia ääntämistä kohtaan. Tutkimuksessa hän selvitti, millainen suhde vallitsee ei-natiiviin ääntämiseen ja maahanmuuttajiin asennoitumisen välillä. Tulokset osoittivat, että samalla poikkeavalla tavalla äännetty sama lausuma arvioitiin eri puhujien kohdalla eri tavoin. Cunningham-Andersson uskoo, että ääntämisen lisäksi arviointiin vaikuttavat puhujan ominaisuudet, kuten sukupuoli, puhujan oletettu etninen tausta, sekä aksentin voimakkuus ja äänen laatu. Eniten puhujan oletettu etninen tausta vaikutti kuuntelijaryhmällä, jolla oli matala sosio-ekonominen tausta ja matala koulutustaso. Cunningham-Andersson toteaa monien muiden tutkijoiden lailla, että asenteet ei-natiivia ääntämystä kohtaan yhdistyvät asenteisiin ihmisryhmää kohtaan. Samanlaisen havainnon on tehnyt myös Munro (2003). Munron mukaan yksi syy, miksi aksenttiin suhtaudutaan negatiivisesti, on aksenttistereotypiat. Kuulija siis usein liittyy negatiivisia käsityksiä aksentilla puhuvaan ihmiseen sen perusteella, mitä puhuja edustaa esimerkiksi etnisen taustansa puolesta. Tämä taas voi johtaa syrjivään käyttäytymiseen ulkomaalaisia kohtaan yleisemmälläkin tasolla.

Kielen puhumiseen ja kielellisiin asenteisiin liittyvissä tutkimuksissa viitataan usein kielelliseen stereotypisoinnin hypoteesiin (*linguistic stereotyping hypothesis*). Sen mukaan jo lyhyt näyte kielen variantista (esim. murteesta tai vähemmistökielestä), joka assosioituu johonkin vähäarvoiseen (*low-prestige*) ryhmään, voi synnyttää negatiivisia asenteita ryhmään kuuluvaa yksilöä kohtaan ja sitä kautta ihmiseen liitetään negatiivisia ominaisuuksia. Toisin sanoen kuuntelijat liittävät yksittäiseen ryhmän jäsenen ominaisuuksia, jotka stereotyyppisesti liittyvät ryhmään. Poikkeavat puheen piirteet ovat huomattava alkusysäys tälle prosessille. (Kang & Rubin 2009: 442.) Lindemannin tutkimuksessa (2003) osallistujia pyydettiin arvioimaan Korealaisia kielenpuhujia ja määrittelemään puhujien äidinkieli. Vain kahdeksan prosenttia osallistujista tunnisti aksenttiin vaikuttavan Korean kielen. Osallistuja arvioivat aksentin perusteella puhujien olevan mm. laiskoja, kouluttamattomia ja epäpäteviä. Lindemann väittääkin, että yleiset stereotypiat ei-natiiveista kielenpuhujista aktivoituivat korealaiden kohdalla, vaikka heitä usein pidetään ahkerina ja älykkäinä. Lindemannin mukaan vieras aksentti, ilman että sitä on liitetty mihinkään taustaryhmään, on jo riittävä tekijä herättämään kuulijassa negatiivisia vaikutelmia.

Kang ja Rubin (2009) esittävät kielellisen stereotypisoinnin hypoteesille vaihtoehdoisen kieleen liittyvän stereotypisointiprosessin, jota he kutsuvat käänteiseksi kielelliseksi

stereotypisoinniksi (*reverse linguistic stereotyping*). Siinä yksilön kielellinen poikkeavuus ei ole stereotypisoinnin alkulähde, vaan enemmänkin kohde. Yksilön oletettu tausta siis vaikuttaa siihen, miten hänen kielitaitoonsa suhtaudutaan. Tällaista stereotypisointia tapahtuu Kangin ja Rubinin (2009: 453) mukaan jatkuvasti. Kuuntelijan stereotypiat puhujan sosiaalisista identiteeteistä vaikuttavat puheen vääränlaiseen arviointiin ja ymmärtämiseen, mikä voi aiheuttaa sosiaalista syrjintää. Rubin (2002) on osoittanut useilla tutkimuksilla, että kun kuuntelijat virheellisesti uskovat kuuntelevansa ei-natiivia englannin puhujaa, he myös raportoivat kuulevansa puhetta, jossa on vahva aksentti ja samalla heidän kuullun ymmärtäminen heikenee merkittävästi. Rubinin tutkimukseen (1992) osallistuneet opiskelijat kuuntelivat samaa luentoa, mutta heille näytettiin kuvaa joko aasialaisesta tai kaukasialaisesta luennoitsijasta. Osallistujat, jotka näkivät aasialaisen luennoitsijan, uskoivat, että he kuulivat puheessa vierasta aksenttia ja selviytyivät huomommin luentoan liittyvästä kuullun ymmärtämisen tehtävästä. Tämä tukee oletusta siitä, että ennakkoluulot vaikuttivat aksenttia enemmän ymmärtämiseen. (Munro & Derwing 1995, Rubin 1992.)

Ennakkoluulot ja stereotypiat eivät automaattisesti johda avoimeen asenteelliseen käyttäytymiseen tai syrjintään, varsinkin kun asenteellista tai syrjivää käyttäytymistä vastassa on vahvoja vallitsevia sosiaalisia normeja. Kuitenkin ennakkoluulojen ja stereotyyppien vaikutus ihmisten käyttäytymisessä on varsin ilmeistä. (Biernat & Dovidio 2000.) Gluszekin ja Dovidion (2010) mukaan aksenttiin perustuva syrjintä eroaa etnisestä ja rodullisesta syrjinnästä siinä, että yksilön puhetapa on peruste epämieluisille ja summittaisille arvosteluille ihmisestä. Toisin kuin muihin seikkoihin perustuva syrjintä, aksenttiin perustuva syrjintä on heidän mielestään yleisesti hyväksyttyä yhteiskunnassa. (Gluszek & Dovidio 2010: 218.) Myös Lippi-Greenin (1997: 64) mukaan aksenttiin perustuva syrjintä on jollakin tavalla hyväksyttyä: se antaa luvan sulkea pois henkilön tai suhtautua suvaitsemattomasti henkilöön, joka puhuu vieraalla aksentilla.

Munro (2003) on jakanut aksenttiin perustuvan syrjinnän kolmeen ryhmään tapauksen luonteen perusteella: Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat syrjintätapaukset, joissa aksentti vaikuttaa työntekijän palkkaamispäätökseen tai palvelun ostamisen perumiseen. Tällaisessa tilanteessa henkilö, jolla on ennakkoluuloja jotakin etnistä ryhmää kohtaan, yhdistää vieraan aksentin tähän etniseen ryhmään ja jättää työntekijän palkkaamatta tai on ostamatta palvelua sen tarjoajalta. Toisen ryhmän tapauksissa aksentti aiheuttaa syrjintää työllistämistä tai vuokraamistilanteessa. Tällaisessa tilanteessa toisen kielen puhujaa ei valita työntekijäksi

tai vuokralaiseksi, vaikka hänellä olisikin riittävä kielitaito ja puhuja olisi täysin ymmärrettävä. Kolmas ryhmä kattaa tapaukset, joissa aksentti on syynä toisen kielen puhujan häiritsemiseen. Tällaisessa tilanteessa tyypillisesti työtoveri pilkkaa tai matkii toisen kielen puhujan aksenttia. Halonen ja Kokkonen (2008) korostavat asenteiden tiedostamisen merkitystä erityisesti portinvartijatilanteissa, kuten työhaastattelussa. Tällaisessa tilanteessa poikkeava puhetapa, kuten aksentti voi vaikuttaa siihen, kuinka soveltuvaksi työnhakija arvioidaan työtehtävään.

3.2.3 Yhteenkuuluvuus

Aksentti voi vaikuttaa vuovaikutuksen, ennakkoluulojen ja stereotyyppien lisäksi myös ryhmien välisiin suhteisiin. Jokaisella ihmisellä on luonnollinen halu kuulua ryhmään. Ryhmään kuulumisen synnyttää sosiaalisen identiteetin ryhmän jäsenille. (Breshanan ym. 2002: 172.) Ryhmiä muodostuu erilaisin perustein: ryhmät voivat olla kulttuurisia, sosiaalisia, kansallisia, yhteiskunnallisia, poliittisia jne.

Yksittäinen kieli tai puhetapa voi usein olla selkeä merkki johonkin etniseen ryhmään kuulumisesta. Usein se on myös puhujalleen tärkeä ulottuvuus omaa etnistä identiteettiä ja ihanteellinen keino pitää yllä ryhmän sisäistä koheesiota. (Ryan, Hewstone & Giles 1984: 135.) Ryhmään kuuluvat ihmiset tuntevat solidaarisuutta samaan ryhmään kuuluvia kohtaan (Liebkind 1988: 5). Kun ryhmään kuuluva tekee vertailuja ryhmän ja ulkopuolisten välillä, se synnyttää usein negatiivisia asenteita ryhmään kuulumattomia kohtaan ja on epäedullista ryhmään kuulumattomien kannalta. (Ks. esim. Liebkind 1988, Scheepers ym. 2002.) Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että aksentti on yksi tällainen negatiivisia asenteita ja tunneperäisiä reaktioita herättävä seikka. Aksentti voi myös piirtää rajan ryhmän ja ulkopuolisten välille. (Breshanan ym. 2002: 172.) Näiden lisäksi aksentti voi olla yksi merkki siitä, että joku on erilainen kuin muut (ks. esim. Ryan 1983, White & Li 1991).

Whiten ja Lin tutkimuksessa (1991) selvitettiin natiivien amerikkalaisten suhtautumista kiinalaisiin englannin puhujiin ja natiivien kiinalaisten suhtautumista amerikkalaisiin kiinan puhujiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti puheen sujuvuuden ja puhujan suhtautumisen yhteyttä. Tutkimustulokset osoittivat, että molemmissa kielissä sujuvaan puhujan suhtauduttiin positiivisemmin kuin ei-sujuvaan puhujan. Näin tapahtui myös, kun arviointiin kuuntelijan kokemaa yhteenkuuluvuutta puhujan kanssa.

Yhteenkuuluvuutta voidaan osoittaa myös muokkaamalla puhetapaa puhekumppanin puhettavan kaltaiseksi. Tämä onnistuu etenkin niillä, jotka ovat täysin kaksikielisiä tai

osaavat puhua useammalla eri aksentilla tai muulla kielen variantilla. (White & Li 1991:99.) Nortier ja Dorleijn (2008) ovat tutkineet marokkolaisen aksentin ilmenemistä Hollannissa ja havaitsivat, että muutkin kuin marokkolaista syntyperää olevat nuoret puhuivat marokkolaisella korostuksella. Vieraskorostus puheessa oli nuorille väline ilmaista identiteettiä ja tietyn ryhmän jäsenyyttä. Ei-marokkolaiset hollannin puhujat käyttivät marokkolaista korostusta vain tietyissä erityistilanteissa, jota määrittivät mm. keskustelun aihe ja puhekumppani.

Aksentti voi vaikuttaa myös laajemmin sosiaalistumiseen erilaisiin ryhmiin ja integroitumiseen yhteiskuntaan, koska vieraalla aksentilla puhuminen identifioi toisen kielen puhujan ryhmään kuulumattomaksi. Brennanin ja Brennanin tutkimuksessa (1981) aksentin arvioinnin lisäksi tutkittiin suhtautumista toisen kielen puhujaan. Tutkimuksessa 37 amerikkalaista englannin puhujaa ja 43 Meksikon amerikkalaista arvioi yhdeksän Meksikon amerikkalaisen englannin aksentin voimakkuutta. Lisäksi he arvioivat eri muuttajien avulla muun muassa kuulijoiden kokemusta yhteenkuuluvuudesta puhujan kanssa. Meksikon amerikkalaisten kokema yhteenkuuluvuus puhujien kanssa heikkeni, kun aksentti voimistui. Amerikkalaisten kokemalla yhteenkuuluvuuden tunteelle ei löytynyt merkittävää korrelaatiota.

3.2.4 Yhteenveto

Derwing ja Munro (2009) haluavat asettaa aksentin sopivankokoiseen asemaan ja paikkaan sen ympärillä käytävässä keskustelussa. Heidän mukaansa aksentti on merkittävä puheen piirre siinä mielessä, että ihmiset muodostavat sen perusteella sosiaalisia arvioita toisista ihmisistä ja nämä arvioit vaikuttavat sekä puhujaan että kuulijaan. Toisaalta aksenttia on syytä tarkastella myös silloin, kun se vaikuttaa heikentävästi puheen ymmärrettävyyteen. Kuitenkin tiedetään myös, että aksentti ja ymmärrettävyys (*intelligibility, comprehensibility*) ovat osittain erillisiä piirteitä (ks. Munro & Derwing 1995) ja että aksentin ilmeneminen puheessa ei välttämättä vaikuta ymmärrettävyyteen. Derwing ja Munro (2009) esittävätkin, että usein kommunikaation esteet johtuvat muista seikoista kuin aksentista. Koska aksentti on niin helposti havaittavissa puheesta, se kuitenkin saa suuremman painolastin ja tilan keskustelussa kuin ansaitisiko.

Toisen kielen puhuja saattaa haluta eroon aksentista, varsinkin kun se on puhujaa leimaava. Vaikka aksentti vaikuttaakin kuulijan käsityksiin puhujasta, toisen kielen puhujat saattavat toisinaan myös tietoisesti säilyttää vierasta korostusta puheessaan. Nykyisen käsityksen mukaan natiivinkaltaisen ääntämisen saavuttaminen on epätavallista ja tarpeetontakin. Puhujalla onkin usein omat yksilölliset ja vaihtelevat tavoitteet ääntämisen oppimisessa, jotka

tulisi huomioida ääntämisen opetuksessa. (Toivola 2011: 12.) Kaikki puhujat eivät tietoisesti tavoittele natiivinkaltaista ääntämistä. Flegen (1996: 49) mukaan aksentin tietoinen säilyttäminen voi olla merkki halusta osoittaa uskollisuutta ensikielen yhteisölle. Aksentin säilyttäminen voi olla myös keino välttää kielenkäyttöön liittyviä pragmaattisia virheitä. Vieras korostus tai selvät rakenteelliset heikkoudet voivat toimia vastaanottajalle eräänlaisena varoituksena siitä, että puhuja ei välttämättä hallitse myöskään kohdekielen pragmaattisia periaatteita. (Nikula 2000: 350–351.)

3.3 Kieleen liittyvien asenteiden tutkiminen

Kieleen liittyviä asenteita on tutkittu sosiolingvistiikan puitteissa eri menetelmillä vuosikymmenien ajan. Menetelmät ja mittarit ovat vaihdelleen, mutta suosituimpia lähestymistapoja asenteiden tutkimukseen ovat olleet kielen julkisen käytön sisällönanalyysi (*content analysis*), asenteiden suorat mittaukset ja puhujan arvioiminen eli epäsuora mittaaminen (Cargile 2002: 178; Ryan, Hewstone & Giles 1984: 136). Muita käytettyjä menetelmiä ovat olleen mm. omaelämäkerrat, haastattelut ja tapaustutkimukset (Baker 1992: 18).

Suorilla mittauksilla tarkoitetaan kyselylomakkeilla tai haastatteluilla toteutettavia tutkimuksia, joissa eksplisiittisesti arvioidaan kieltä eri näkökulmista. Tällaisia arvioitavia seikkoja voivat olla esimerkiksi se, kuinka myönteisenä jotakin kielen varianttia pidetään, mitä kielen varianttia pidetään parempana, mitä kieltä suositaan esimerkiksi kielenopetuksessa tai kielenkäyttöön liittyvät kysymykset. (Ryan, Hewstone & Giles 1984: 136–137.) Kyselyissä ja haastatteluissa on käytetty joko avoimia tai suljettuja kysymyksiä. Osallistujaa on pyydetty esimerkiksi kuuntelemaan jokin puhenäyte ja antamaan omin sanoin arvionsa puhujasta (malliin ”Kerro, mitä ajattelet tästä puhujasta”). Tutkimukseen osallistujalle saatetaan myös antaa täytettäväksi kyselylomake, jossa on väittämiä ja valittavaksi valmiista Likertasteikon vaihtoehtoista se, joka parhaiten vastaa osallistujan arvioita kustakin väittämästä. (Kalaja 1999: 49.)

Kaikkein eniten kieleen liittyviä asenteita on kuitenkin tutkittu epäsuorasti puhujan arvioimisella. Epäsuorassa mittaamisessa kuuntelija arvioi nauhoitettujen puhekatkelmien perusteella puhujan ominaisuuksia. Kuuntelijan tekemät arvioit toimivat kuuntelijan asenteiden mittarina, koska arvioiden uskotaan heijastavan kuuntelijan asenteita tutkittavaa kieltä kohtaan. (Cargile 2002: 178; Cargile & Bradac 2001: 349.) Tähän ajatukseen perustuvaa menetelmää käytetään myös tässä tutkielmassa, jossa kuuntelijat arvioivat puhujan luotettavuutta, varmuutta, pätevyyttä, uskottavuutta ja miellyttävyyttä. Näiden arvioiden katsotaan tässä

tutkielmassa kuvaavan asenteita niin ei-natiivia puhetta kuin puhujaakin kohtaa.

Usein kuuntelijan suhtautumista toiseen kieleen ja sen puhujaan on tutkittu Lambertin (1967) kehittämällä ns. *matched guise* -tekniikalla (ks. esim. Lambert 1967; Cargile 1997; Cargile & Giles 1997, 1998), jolla kartoitetaan kuuntelijan ensireaktioita puhenäytteisiin. Siinä kuuntelijat arvioivat nauhoitetun puheen perusteella puhujan eri ominaisuuksia, kuten luonteenpiirteitä ja persoonallisuutta. *Matched guise* -tekniikassa sama puhuja on tuottanut vähintään kaksi erilaista (aksentti)varianttia. Kuuntelija ei tiedä, että kuulemansa nauhoitetut puhekatkelmat ovat saman puhujan tuottamia. Lambertin alkuperäinen ajatus oli, että kuuntelijaa voidaan muistuttaa etukäteen kuuntelijan herkästä kyvystä tunnistaa vieras aksentti tai standardikielestä poikkeava variantti. Kuulijoiden tekemiä arviointeja puhujasta ja tämän ominaisuuksista pidetään yleisten stereotyyppien esiintyminä. (Lambert 1967: 93.) Perusoletus *matched guise* -tekniikassa on, että tapa, jolla yksilö puhuu, olipa kyse aksentista tai jostakin kielestä, saa kuuntelijat mielessään luokittelemaan puhujan ensin johonkin ryhmään kuuluvaksi ja sen jälkeen arvioimaan puhujan persoonallisuutta (Kalaja 1999: 50).

Tämän tekniikan etu on se, että voidaan välttää eri puhujien välillä ilmenevät erot esim. puhenopeudessa ja äänen laadussa ja niiden vaikutukset arviointiin. Bradac ym. (2001) huomauttavat kuitenkin, että yhden puhujan äänessäkin voi tapahtua muutoksia esimerkiksi intensiteetissä, mikä vaikuttaa esimerkiksi äänen voimakkuuteen ja korkeuteen ja sitä kautta mahdollisesti arviointiin. *Matched guise* -tekniikan yksi ongelma on sen rajallisuus varianttien tasoissa. Koeasetelmissa tarvitaan usein eritasoisia puhujia ja sujuvan toisen kielen puhujan on vaikea teeskennellä koeasetelmaa varten ja tuottaa ei-ymmärrettävää puhetta. (Breshanan ym. 2002: 173–174.) Bradac ym. (2001) kritisoivat *matched guise* -tekniikkaa myös siitä, että kantava oletus tämän metodin taustalla on, että tutkimukseen osallistujat pitävät saman puhujan eri variantteja samantasoisina, vaikka sitä ei ole millään tavalla todistettu tai mitattu.

Bradac ym. (2001) esittävät myös, että perinteinen malli, jonka mukaan puhujan tuotos herättää kuulijassa asenteita, jotka edelleen heijastuvat arviointiin, on liian yksinkertainen. Se jättää huomiotta joukon tekijöitä, jotka vaikuttavat puhujan arviointiin. Bradac ym. (2001, Cargile & Bradac 2001) ovatkin kehittäneen oman mallin kieliasenteiden prosessista (*model of the language attitudes process*). Siinä huomioidaan perinteistä mallia enemmän mm. puhujan ei-kielellistä käyttäytymistä, kuuntelijan asenteiden kolme osa-aluetta (kognitiivinen, affektiivinen ja konatiivinen), konteksti, kuulijan informaation prosessointi ja kommu-

nikaationstrategioiden vaikutus arviointiin.

Zahn & Hopper (1985) ovat kehittäneet erityisen puheen arvioinnin välineen (*Speech Evaluation Instrument*), jota on hyödynnetty monissa tutkimuksissa (ks. esim. Rubin 1992, Breshanan ym. 2002, Cargile 2002, Kang & Rubin 2009). Zahnin ja Hopperin puheen arvioinnin välineeseen on koottu aiempien tutkimusten pohjalta puheen arvioinnin kolme keskeistä tekijää, jotka ovat ylemmyys (*superiority*), puoleensavetävyys (*attractiveness*) ja dynaamisuus (*dynamism*). Superiority käsittää kaksitoista statukseen ja puhetaitoon (*speaking competency*) liittyvää vastakohtaista muuttujaa, kuten lukutaitoinen–lukutaidoton (*literate–illiterate*), koulutettu–kouluttamaton (*educated–uneducated*), yläluokkainen–alaluokkainen (*upper class–lower class*, rikas–köyhä (*rich–poor*), etuoikeutettu–vähäosoinen (*advantaged–disadvantaged*), selvä–epäselvä (*clear–unclear*), täydellinen–epätäydellinen (*complete–incomplete*) ja sujuva–epäsujuva (*fluent–disfluent*). Ihastuttavuus sisältää muuttujia, jotka mittaavat sosiaalista miellyttävyyttä, yhteenkuuluvuutta, luotettavuutta, luonteenpiirteitä, hyvätahtoisuutta ja puheen esteettisyyttä. Kolmas tekijä on dynaamisuus, jolla mitataan puhujan sosiaalista voimaa, aktiivisuutta ja itseilmaisua puheessa. Dynaamisuuteen liittyviä vastakohtaisia muuttujia ovat esimerkiksi aktiivinen–passiivinen (*active–passive*), puhelias–arkea (*talkative–shy*), aggressiivinen–ei-aggressiivinen (*aggressive–unaggressive*) ja varma–epävarma (*confident–unsure*). (Zahn & Hopper 1985: 118–119.)

Asenteiden mittaaminen ei ole ongelmatonta millään mittarilla. Bakerin (1992: 18–19) mukaan ihminen ei paljasta todellisia asenteitaan koetilanteessa. Baker on listannut kolme perusongelmaa asenteiden mittaamisessa ja tutkimisessa. Ensimmäinen ongelma on, että tutkimukseen osallistujat suhtautuvat asennetutkimukseen omaa asennetodellisuutta vääristäen. Tietoisesti tai tiedostamatta ihmisillä on taipumus antaa sosiaalisesti haluttuja ja hyväksytyjä vastauksia ja näin asettaa itsensä hyvään valoon. Ihminen haluaa näyttää itsensä tutkittaviin ilmiöihin suopeasti suhtautuvana, vaikka todelliset asenteet ovat negatiivisempia.

Toinen ongelma on se, että erilaiset tutkimukseen liittyvät seikat voivat vaikuttaa asenteisiin. Bakerin mukaan tutkimukseen osallistujan asenteisiin saattaa vaikuttaa tutkimuksen tekijä, tutkijan etninen identiteetti, sukupuoli, asema, ikä, kieli ja sen verbaaliset ja non-verbaaliset muodot. Myös se, minkä osallistuja mieltää tutkimuksen tavoitteeksi (esimerkiksi jonkin vähemmistökielen tukeminen tai maahanmuuton vastustaminen), voi vaikuttaa asenteisiin. Myös tutkimustilanne ja ympäristö, jossa tutkimus toteutetaan, voivat vaikuttaa asenteisiin. Cargile (2002: 178) huomauttaa myös, että arviot eivät ainoastaan heijasta asen-

teita puhuttavaa kieltä kohtaan, vaan niihin on sekoittunut arvioita puhujan aksentin lisäksi puhujan äänestä, viestistä ja tilanteesta. Kolmas ongelma, tai pikemminkin vaatimus onnistuneelle asennetutkimukselle, Bakerin (1992: 19) mukaan on, että tutkimuksen pitää sisältää kaikki aiheen kannalta tärkeät kysymykset kattaen aiheen koko laajuudessaan. Baker huomauttaa myös, että asennetutkimus täytyy tehdä ihmisjoukolla, joka edustaa kyseistä ryhmää eikä jollekin tietylle joukolla, jotta tutkimus olisi mahdollisimman luotettava.

3.4 Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin

3.4.1 Maahanmuuttajat Suomessa

Suomi on ollut vuosikymmeniä pikemminkin maastamuuttomaa kuin maahanmuuttomaa. Vasta 1980-luvulta lähtien maahanmuutto on ollut maastamuuttoa yleisempää. 1980-luvun lopusta vuoteen 2007 Suomessa maahanmuuttajien määrä on seitsenkertaistunut. Kansainvälisesti katsoen Suomessa on kuitenkin vähän maahanmuuttajia. (Jaakkola 2009: 16.) Tilastokeskuksen maahanmuuttotietojen mukaan maahanmuutto on lisääntynyt myös vuodesta 2009. Trendi maahanmuutossa vaikuttaisi olevan siis kasvava. (Tilastokeskus, Muuttoliike 2012.)

Vuoden 2011 lopussa Suomessa asui pysyvästi 183 133 ulkomaan kansalaista, mikä on 3,4 % väestöstä. Ulkomailla syntyneitä on enemmän, koska osa maahanmuuttajista on saanut Suomen kansalaisuuden. Ulkomailla syntyneitä oli vuoden 2011 lopulla Suomessa yhteensä n. 285 tuhatta henkilöä. Vaikka myös pakolaisten määrä on kasvanut, pakolaiset ovat edelleen vähemmistö Suomen ulkomaalaisista. Vuoden 2011 lopulla Suomessa oli vajaa 40 000 pakolaista. (Tilastokeskus, Väestörakenne 2012.)

Muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli Suomessa vuoden 2011 lopussa 244 827 eli 4,5 % väestöstä. Näistä suurin kieliryhmä oli venäjä, jonka puhujia oli reilut 58 000. Toiseksi suurin ryhmä olivat virolaiset, joita oli noin 33 000. Seuraavat kieliryhmät suuruusjärjestyksessä olivat somali, englanti ja arabia. (Tilastokeskus, Väestörakenne 2012.)

3.4.2 Asenteet maahanmuuttajia kohtaan Suomessa

Uusimmissa suomalaisissa maahanmuuttopoliittisissa ohjelmissa pääpaino on työperusteisen maahanmuuton edistämisessä, kun aiemmissa ohjelmissa etusijalla ovat olleet pakolaiset. Ulkomaalaisen työvoiman tarve on seurausta Suomen väestörakenteen muutoksesta, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle ja työväestön määrä vähenee ja Suomea uhkaa työvoimapula.

Jaakkola (2009) on tutkinut suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan 1980-luvun lopulta vuoteen 2007 saakka. Esittelen Jaakkolan pitkittäistutkimuksen tuloksia maahanmuuttajiin liittyvistä asenteista kahden ryhmän osalta: suomalaisten asenteita työperäisiä maahanmuuttajia ja pakolaisia kohtaan. Näiden lisäksi esittelen eroja suhtautumisessa eri etnisiin ryhmiin.

Tutkimusajankohtana vuodesta 1987 vuoteen 2007 kansalaisten mielipiteet ulkomaista työvoimaa kohtaan ovat muuttuneet myönteisemmiksi. Vuonna 2007 tehdyt koko väestöä edustavat haastattelut osoittivat, että ulkomaalaisten työnhakijoiden vastaanottamiseen suhtauduttiin suopeammin kuin minään aiempaan tutkimusajankohtana vuosina 1987–2003. Kielteisintä suhtautuminen maahanmuuttajiin oli 1900-luvun laman ja vuoden 1993 suurtyöttömyyden aikana. (Jaakkola 2009: 22, 78.)

Suhtautumisessa ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin ilmeni alueellisia eroja. Kuitenkin kaikilla alueilla suhtautuminen ulkomaalaisten työnhakijoiden vastaanottamiseen on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi. Vuonna 2007 isoissa kaupungeissa, kuten Helsinki, Tampere ja Turku, ja Uudellamaalla suhtauduttiin maahanmuuttajiin myönteisemmin kuin maaseudulla ja muualla Suomessa. Vuoden 2007 asennetutkimuksessa maaseudulla asuvien asenteet ulkomaalaisia työnhakijoita kohtaan olivat kuitenkin myönteisempiä kuin minään aikaisempaan tutkimusajankohtana. (Jaakkola 2009: 22–24.)

Alueellisten erojen lisäksi eroja ilmeni myös väestöryhmien välillä. Myönteiset asenteet työperäistä maahanmuuttoa kohtaan ovat lisääntyneet 1990-luvun laman jälkeen kaikissa koulutus- ja ammattiryhmissä. Ryhmien välillä ilmeni silti edelleen eroja. Korkeakoulututkinon suorittaneet ja johtajat tai ylemmät toimihenkilöt suhtautuivat muita myönteisemmin ulkomaalaisiin työnhakijoihin. Myönteiset asenteet ovat lisääntyneet myös kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä. Muita varautuneemmin työperäiseen maahanmuuttoon suhtautuivat nuoret miehet ja yli 50-vuotiaat naiset. Kielteiset asenteet ovat vähentyneet eniten miesten, vanhempien ja vähän koulutusta saaneiden henkilöiden keskuudessa. Myös henkilökohtaiset kontaktit maahanmuuttajiin Suomalaisilla ovat lisääntyneet tutkimuksen aikana. Kontakteilla taas on yhteys myönteisiin asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan. (Jaakkola 2009: 27–29.)

Ulkomaalaisen työvoiman lisäksi Suomeen muuttaa pakolaisia. Myös asenteet pakolaisia kohtaan ovat muuttuneet suopeammiksi. Alueellisia eroja ilmeni myös suhtautumisessa pakolaisiin: Uudellamaalla ja Itä-Suomessa asenteet olivat muita varauksellisempia. Uudellamaalla asenteet pakolaisia kohtaan ovat kiristyneet 2000-luvulla, muilla alueilla ne

ovat muuttuneet myönteisimmiksi. (Jaakkola 2009: 30–31.)

Myös sukupuoli ja ikä vaikuttivat asenteisiin pakolaisia kohtaan. Vuonna 2007 nuorten miesten asenteet pakolaisia kohtaan olivat torjuvampia kuin nuorten naisten. Myös korkea-asteen koulutus ja johtaja- tai toimihenkilöasema ennakoivat positiivisempaa suhtautumista pakolaisiin. Edelleen kontaktit maahanmuuttajiin lisäsivät myönteistä suhtautumista pakolaistaustaisiin maahanmuuttajiin. (Jaakkola 2009: 31–32.)

Jaakkolan (2009) tutkimukset osoittivat, että etnisiin ryhmiin suhtauduttiin eri tavalla. Suomalaiset suhtautuivat myönteisemmin kulttuurisesti läheisemmistä ja korkean elintason maista tuleviin maahanmuuttajiin. Suhtautuminen Suomea köyhemmistä maista tuleviin, ulkonäöltään ja kulttuuriltaan suomalaisista poikkeaviin vähemmistöihin oli varauksellisempaa. Vuosina 1987–2003 asenteet pohjoismaalaisiin, anglosakseihin ja inkerinsuomalaisiin olivat myönteisempiä kuin muihin eurooppalaisiin, aasialaisiin ja afrikkalaisiin maahanmuuttajiin (Jaakkola 2005: 69–86).

Vuonna 2007 tutkittiin suomalaisten asenteita viittä etnistä ryhmää kohtaan: läheltä tulevia virolaisia, venäläisiä ja puolalaisia kohtaan ja kulttuurisesti ja ulkonäöltään suomalaisista erottuvia kiinalaisia ja somalialaisia kohtaan. Tulokset osoittivat, että suhtautuminen näiden ryhmien maahanmuuttoon oli myönteisempää kuin laman ja suurtyöttömyyden aikana vuonna 1993. Asenteet eri ryhmien välillä vaihtelivat kuitenkin huomattavasti. Virolaisten maahanmuuttoon suhtauduttiin kaikkein myönteisimmin. Toiseksi myönteisintä suhtautuminen oli puolalaisia ja kiinalaisia kohtaan. Venäläisiä maahanmuuttajia kohtaan asenteet olivat kaikkein varauksellisimpia. Somalialaisiin, jotka alun perin olivat turvapaikanhakijoita tai perheen yhdistämisen vuoksi tulleita, suhtauduttiin kaikkein torjuvimmin. Vaikka asenteet useimpia kansallisuusryhmiä kohtaan ovat muuttuneet laman jälkeen suopeammiksi, suhtautuminen virolaisten ja venäläisten maahanmuuttoon ei ole palautunut vuoden 1987 tasolle. (Jaakkola 2009: 52–53.)

Etniset asenteet vaihtelivat alueellisesti. Vuonna 2007 isommissa kaupungeissa suhtauduttiin virolaisten, puolalaisten, venäläisten ja kiinalaisten maahanmuuttoon myönteisemmin kuin pienissä kaupungeissa ja maaseudulla. Alueellisten erojen lisäksi naiset suhtautuivat miehiä myönteisimmin venäläisiin, puolalaisiin, kiinalaisiin ja somalialaisiin. Miehet taas suhtautuivat naisia myönteisemmin virolaisiin. Korkea koulutus oli yhteydessä myönteisiin asenteisiin kaikkia etnisiä ryhmiä kohtaan. Myös asenteissa eri kansallisuusryhmiä koh-

taan näkyi vaikutus kontakteilla maahanmuuttajiin: ne joilla on henkilökohtaisia kontakteja, suhtautuivat myönteisemmin kaikkiin etnisiin ryhmiin. (Jaakkola 2009: 54–60.)

4 KUUNTELUKOE AKSENTIN ARVIOINNISSA

4.1 Miksi kuuntelukoe aksentin arvioinnissa?

Toisen kielen tutkimuksen kentällä vieraan aksentin arvioinnissa yleinen tapa on käyttää syn-typeräisiä kielenpuhujia muun muassa aksentin voimakkuuden, ymmärrettävyyden ja sujuvuuden arvioinnissa (Munro 2008: 199–200). Arviointi toteutetaan tavallisesti kuuntelukokeilla. Arvioijan ei tarvitse olla kielen ammattilainen, vaan tavallinen syntyperäinen kielen puhuja, koska natiivin kielenkäyttäjän on todettu olevan erittäin herkkä tunnistamaan puheessa kuuluvan vieraan aksentin (Flege 1984: 704, Toivola 2011: 4). Vieraan aksentin havaitsemiseen ei vaadita foneettista koulutusta, vaan sen huomaa tavallinen äidinkielen puhuja. Tämä ilmiö on todistettu useilla tutkimuksilla, joissa kuulijat määrittelevät puhujan ei-syntyperäiseksi kielenpuhujaksi kuulemansa puheen perusteella. (Munro 2008: 195, Flege 1995: 233.)

Cunningham-Anderssonin ja Engstrandin tutkimus (1989) osoitti, että tilastolliset laskelmat poikkeavien puheen piirteiden määrästä ääntämisessä korreloivat tilastollisesti merkitsevästi naiivien kuuntelijoiden tekemien arvioiden kanssa. Vastaavan havainnon teki Boyd (2003) tutkiessaan ruotsalaisten asenteita vierasta aksenttia kohtaan. Kuuntelijoiden tekemä arvio on yleensä holistinen eikä kuuntelijalta siis vaadita erityistä metalingvististä tietoa arvioinnin tekemiseen. Tässä tutkielmassa äidinkieleltään suomalaiset kuuntelukokeisiin osallistujat arvioivat aksentin voimakkuuden, puheen sujuvuuden ja ymmärrettävyyden lisäksi myös puheen sävelkulkua ja suomalaisuutta ja lisäksi puhujan ominaisuuksia.

Ihmisellä on erittäin herkkä kyky tunnistaa foneettisia poikkeamia äidinkielessään jo hyvin vähäisestä puhemateriaalista. Flegen tutkimuksessa (1984) kuuntelijat havaitsivat ei-syntyperäisen puhujan jopa yksittäisen äänteen perusteella. Aksentin arvioiminen onnistui helpommin, kun näytteen pituutta lisättiin. (Flege 1984: 704.) Derwingin ja Munron (2009: 477) tutkimuksessa vieras aksentti tunnistettiin jopa takaperin käännetystä puheesta. Majorin tutkimus (2007) osoitti myös, että kuuntelijat erottivat vieraalla aksentilla tuotetun puheen natiivin puheen joukosta jopa kielissä, joita kuuntelijat eivät puhuneet lainkaan. Natiivien brasilialaisten ja yhdysvaltalaisten edistyneiden portugalilaisien opiskelijoiden puhumaa Brasilian portugalialaista arvioi natiivien puhujien ja portugalilaisien lisäksi ryhmä erikielisiä kuuntelijoita, joilla ei ollut lainkaan tai vain vähän kokemusta portugalilaisesta kielestä, ja ryhmä englanninkielisiä, joilla ei ollut lainkaan tai vain vähän kokemusta portugalilaisesta kielestä. Kuun-

telijaryhmien välillä ilmeni vain vähän eroja. Kaikissa ryhmissä tunnistettiin natiivit ja ei-natiivit puhujat onnistuneesti. Tässä tutkimuksessa puhenäytteet ovat noin puolen minuutin mittaisia ja niiden joukossa on yksi natiivinäyte.

Kuuntelukokeet ovat yleinen tapa arvioida aksenttia. Tällaisten tutkimusten hyvä vertailtavuus vaatii selvitystä siitä, mitkä kaikki tekijät saattavat vaikuttaa kuuntelukokeessa arviointiin. Tällaisia kysymyksiä ovat muun muassa se, millä perusteella kuuntelija tekee arvionsa tai miten arviointiin vaikuttavat puhujan henkilökohtaiset ominaisuudet ja puheen sisältö. Nämä edellä mainitut seikat eivät kuitenkaan ole täysin selvillä. (Munro, Derwing & Morton 2006: 128.) Munro ja Derwing (2001) esittävätkin, että vieraan aksentin tutkimukseen tarvittaisi malli, jonka avulla voitaisiin tunnistaa kaikki ääntämisen arviointiin vaikuttavat osatekijät ja ymmärtää niiden mahdollisesti erilainen painoarvo tuloksissa. Tutkimustulosten vertailua on vaikeuttanut myös tutkimusten erilaisuus: puhujien ja kuuntelijoiden määrä on vaihdellut samoin kuin tutkimusmenetelmät ja taustatekijät (Piske, MacKay & Flege 2001). Lisäksi tutkimusten kuuntelija-arvioiden luotettavuutta on mitattu useilla erilaisilla tilastollisilla analyyseilla, minkä vuoksi tutkimuksia on vaikea vertailla keskenään. Munron (2008: 207) mukaan voidaan kuitenkin ajatella, että mitä yhdenmukaisempaa kuuntelijoiden tekemä arviointi on, sitä objektiivisempia heidän arvionsa. Munron mukaan kuuntelijat ovat myös yksittäisten piirteiden arvioinnista yksimielisempiä, kun arvioitava puheen ominaisuus on selkeästi havaittavissa puheessa.

Kuuntelukokeiden toteutuksella on myös merkitystä tutkimuksen luotettavuuteen. Kuuntelukokeessa puhenäytteiden järjestys on saatettu satunnaistaa. Joskus puhenäytteet on esitetty kaikille kuuntelijoille samassa järjestyksessä (esim. Major 2007). Tällöin kuuntelijassa tapahtuva väsyminen voi vaikuttaa kokeen loppupuolella tehtyihin arvioihin. Munro ja Mann (2005) kritisoivat aiempaa vieraan aksentin tutkimusta siitä, että ne eivät raportoi riittävästi väsymisefektejä, vaikka puhenäytteiden järjestystä ei ole satunnaistettu. Kuuntelukokeessa annetut ohjeet ja muut tilanteeseen liittyvät tekijät voivat vaikuttaa siihen, mihin kuuntelijat kiinnittävät huomiota. Jos kokeeseen osallistujalle kerrotaan, että puhenäytteiden joukossa on natiiveja, voivat kaikki puhujat saada suhteellisesti parempia arvioita. Jos kuuntelijoille taas kerrotaan, että joukossa ei ole natiivipuhujaa, kuuntelijat voivat herkemmin kuulla vierasta aksenttia. (Toivola 2011: 33.) Markhamin (1997) mukaan luotettavuutta voitaisiin parantaa mahdollisimman suurella kuuntelijajoukolla. Toivolan (2011: 35) mukaan yksi luotettavuuden mittari on tutkimuksessa mahdollisesti mukanaolevien natiivien puhenäytteiden

tunnistaminen. Jos kuuntelija antaa natiiville kielenpuhujalle paljon vieraan aksentin arvioita, on tutkimuksen luotettavuuden kannalta aiheellista poistaa tämän kuuntelijan kaikki arviot tai raportoida niistä erikseen.

Toivola (2011) käytti tutkimuksessaan liukuvaa asteikkoa aksentin voimakkuuden arvioimiseen ja havaitsi, että asteikkoa käytettiin varsin eri tavoilla eri kuuntelijoiden kohdalla. Muutama kuuntelija oli sitä mieltä, että vieras aksentti oli tuskin havaittavissa yhdelläkään puhujalla ja osa kuuntelijoista ei antanut lieviä aksentin arvioita yhdellekään puhujalle. Tämä osoittaa sen, että vieraan aksentin havaitseminen on yksilöllistä. Lisäksi monet koeasetelman ulkopuoliset tekijät voivat vaikuttaa kuuntelijan tekemään arvioon. Kuuntelija voi esimerkiksi kokea koetilanteen epämiellyttävänä, kuuntelijan fyysinen tila voi vaikuttaa kykyyn tai halukkuuteen tehdä arvioita jne. Yhtenevyyttä arviointien välillä voitaisiin Toivolan mukaan lisätä siten, että kuuntelijat arvioisivat yhdessä erivahvuisia vieraan aksentin puhenäytteitä ennen varsinaista kuuntelutehtävää. Yhteisellä kuuntelukerralla saataisiin jonkinlaiset viitearvot, joihin varsinaisia puhenäytteitä voidaan verrata. Vaikka Toivolan tutkimuksessa kuuntelijat käyttivätkin arviointiasteikkoa toisistaan poikkeavalla tavalla, he kuitenkin arvioivat yhtenäisesti, ketä pitivät lähes syntyperäisenä puhujana ja kenellä he kuuluivat vahvaa vierasta aksenttia. Tämä osoittaa, että kuuntelukoe toimii hyvin vieraan aksentin tutkimuksessa, kun pyritään erottamaan vahvalla vieraalla aksentilla puhuva syntyperäisestä tai lähes syntyperäisen kaltaisesta ääntämisestä. (Toivola 2011: 107.)

Yleensä kuuntelukokeilla toteutetuissa tutkimuksissa on tutkittu samaa äidinkieltä olevia puhujia ja näiden puheen ominaisuuksia (ks. esim. Munro & Derwing 2001, Munro & Derwing 1998, Derwing & Munro 1997, Cargile & Giles 1998, Piske ym. 2001: 192) eikä siksi ole saatavilla kattavaa tietoa siitä, millaisia arvioita eri äidinkielen puhujat olisivat saaneet. Äidinkielellä on kuitenkin todettu olevan yhteys toisen kielen oppimiseen. Tästä huolimatta tutkimusta yksittäisen äidinkielen vaikutuksesta tietyn toisen kielen ääntämisen oppimiseen ei ole laajemmassa mittakaavassa tehty (Piske ym. 2001: 193). Tässä tutkimuksessa puhujat edustavat viittä eri äidinkieltä. Jos kuitenkin haluttaisiin tehdä luotettavaa vertailua eri äidinkielen välillä, tulisi kutakin kieltä edustaa suurempi otos.

Van der Slik (2010) puolestaan on tutkinut sitä, miten kielten lingvistinen etäisyys vaikuttaa toisen kielen oppimiseen. Tutkimuksessaan hän vertasi 11 eurooppalaisen kielen vaikutusta hollannin kielen omaksumiseen. Tutkimuksessa ääntäminen oli yhtenä tutkittavana kielitaidon osa-alueena. Tutkimuksessa mitattiin kirjoitustaitoja ja suullisia taitoja lähes

kuudeltatuhannelta aikuiselta hollantia toisena kielenä puhuvalta henkilöltä. Äidinkieleltään hollantia lingvistisesti lähellä olevien kielten (*cognate linguistic distance*) puhujilla todettiin olevan parempi suullinen kielitaito.

4.2 Natiivi ja ei-natiivi puhuja kuuntelukokeissa

Kuuntelukokeissa käytetään usein kontrolliryhmänä natiiveja kielenpuhujia, jotta tiedetään, erottaako kuuntelija natiivin ja ei-natiivin kielenpuhujan. Jos tutkimuksessa ei ole kontrolliryhmää, se johtaa Piskan ym. (2001) mukaan kahteen ongelmaan: ilman natiivipuhujista muodostuvaa kontrolliryhmää ei voida tietää, miten syntyperäiset kielenpuhujat olisivat suoriutuneet vastaavanlaisissa kuuntelukoeolosuhteissa ja olisivatko kuuntelijat kyenneet erottamaan natiivin ja ei-natiivin puhujan toisistaan (Piske ym. 2001: 193). Kun kontrolliryhmää on käytetty, niistä on kuitenkin vain harvoin raportoitu natiivien puheessa ilmenevästä mahdollisesta alueellisesta tai sosiaalisesta vaihtelusta, mikä voi vaikuttaa natiivin kuuntelijan arvioon toisen natiivin puheesta. Lisäksi arvioijan käsitykseen vieraasta aksentista voivat vaikuttaa tälle annetut taustatiedot toisen kielen puhujasta. Marinova ym. (2000) esittävätkin, että usein tutkimuksessa käytetyt väittämät ovat värittyneet esimerkiksi sen suhteen, että lapset voivat aikuisia helpommin saavuttaa natiivin kaltaisen ääntämisen tason.

Yksi ongelma kuuntelukokeiden käyttämisessä Marinova-Toddin ym. (2000: 19) on se, että kuuntelukokeiden yhteydessä on vain harvoin määritelty, millainen tavoitekielen standardi ja mitä sillä tarkoitetaan. Tämä on kuitenkin oleellista, sillä syntyperäisillä kielenpuhujilla esiintyy kielessä sosiaalista ja alueellista vaihtelua (Toivola 2011: 24). Tästä on seurausta se, että eri arvioijat arvioivat samaa puhujaa toisistaan poikkeavalla tavalla (Bongaerts ym. 1997). Marinovan ym. (2000) mielestä se merkitsee sitä, että toisen kielen puhujaa voidaan pitää natiivina joillakin alueilla kohdekielisessä maassa ja joillakin alueilla taas vieraana.

Kaikissa kuuntelukokeilla toteutetuissa tutkimuksissa ei ole raportoitu, erottivatko kuuntelijat natiivin ei-natiiveista puhujista (Toivola 2011: 25). On myös ollut tapauksia, joissa natiivi on saanut vieraan aksentin arviota niin paljon, että tutkimuksen luotettavuuden kannalta parhaana ratkaisuna on nähty poistaa sen kaltaiset arviot aineistosta (ks. esim. Munro & Derwing 1998). Toivolan (2011) mukaan tutkimuksessa käytettävä mittari voi vaikuttaa myös siihen, että natiivi saa vieraan aksentin arvioita. Natiivit puhujat voivat saada enemmän vieraan aksentin arvioita, kun arviointiasteikko on laaja. Jos tutkimuksessa on oleellisempaa

erottaa natiivi puhuja ei-natiivista kuin arvioida vieraan aksentin vahvuutta, olisi Toivolan mukaan selkeintä, että kuuntelijoille annetaan valittavaksi vain kaksi vaihtoehtoa. Erisuuruis-ten asteikkojen käyttäminen on perustellumpaa silloin, kun halutaan arvioita aksentin voimakkuudesta. (Toivola 2011: 25.)

Natiivien kielenpuhujien osallistuminen kokeeseen voi vaikuttaa siihen, miten ei-natiivien puhujien aksentin voimakkuuden astetta arvioidaan. Flegen (1988) tutkimukseen, jossa arvioitiin vieraan aksentin voimakkuutta, osallistui 37 kiinalaista ja 10 natiivia englannin puhujaa. Flege arvioi, että kiinalaisten aksentin voimakkuutta arvioitiin ankarammin, kun joukossa oli natiivipuhujia. Flege ja Fletcher testasivat myöhemmin (1992) samoja kiinalaisten englannin puhujien näytteitä ilman natiivipuhujia ja vertasivat näitä tuloksia aiempiin arvioihin aksentin voimakkuudesta. Tulokset osoittivat, että ei-natiivien kielen puhujien aksentti arvioitiin lievemmäksi, kun puhenäytteissä ei ollut mukana natiivinäytteitä. Tulosten perusteella Flege ja Fletcher (1992) päättelivät, että puhenäytteissä mukana olevien natiivien puhenäytteiden määrällä on vaikutusta vieraan aksentin arviointiin. Selkeää linjaa tutkijoiden keskuudessa ei kuitenkaan ole siitä, mikä olisi ihanteellinen natiivipuhujien määrä, jos heidät halutaan pitää koeasetelmassa kontrolliryhmänä (Toivola 2011: 33).

4.3 Kuuntelukoeasetelma

Kuuntelukokeet muodostuvat tavallisimmin erilaisista arvioitavista puhenäytteistä, joiden kestolla, laadulla, puhenäytteiden esittämisjärjestyksellä, mahdollisten mukana olevien natiivien puhenäytteiden määrällä ja laadulla, arviointiasteikolla ja kuuntelukokeen kokonaiskestolla ja mahdollisilla muilla ulkoisilla tekijöillä on vaikutusta siihen, mitä arvioinnissa tapahtuu. (Toivola 2011: 29–30.) Toivola (2011) on koontanut seuraavaan kuvaan vieraan aksentin arviointiin vaikuttavia tekijöitä. Taulukko kuvaa sitä, miten niin puhujiin, puhenäytteeseen, aineiston analyysiin, koeasetelmaan ja kuuntelukokeeseen sekä kuuntelijoihin liittyvät tekijät vaikuttavat vieraan aksentin arviointiin.

Kuva 1. Aksentin arviointiin vaikuttavia tekijöitä.

(Toivola 2011: 114)

Kuuntelukokeen asetelmalla ja sitä varten valitulla puhemateriaalilla on merkityksensä tutkimuksen luotettavuudessa. Tilanne ja konteksti voivat vaikuttaa puhujan ääntämiseen. Myös puhetehtävän luonne voi vaikuttaa aksentin ilmenemiseen: spontaani puhe voi kuulostaa lukupuhuntaa luonnollisemmalta ja sujuvammalta tai toisinpäin. (Toivola 2011: 29–30.) Yleisimmin aksentin kuuntelukokein toteutettavissa tutkimuksissa käytetään joko lukupuhuntaa tai spontaania puhetta.

Lukupuhunnassa osallistujia on pyydetty lukemaan joko lauseita (esim. Asher & Garcia 1969, Bongaerts ym. 1997, Moyer 1999), kappaleita (esim. Oyama 1976, Bongaerts ym. 1995, Moyer 1999, Toivola 2011) tai yksittäisiä sanoja (esim. Bongaerts ym. 1997, Moyer 1999). Useissa tutkimuksissa osallistujia on pyydetty myös kertomaan henkilökohtaisia kokemuksiaan jostakin aiheesta tai kertomaan kuvasta ja näin saatu spontaania puhetta ja vapaata sanojen, lauseiden ja lausumien muodostamista kuuntelukokeen materiaaliksi (esim. Oyama 1976, Bongaerts ym. 1997, Moyer 1999, Toivola 2011). Näiden lisäksi tutkimuksissa on käytetty tekniikkaa, jossa osallistujien tulee toistaa kuulemansa puhemateriaali kuultuaan natiivin lausuman version siitä. Tällaista metodia ovat käyttäneet muun muassa Markham (1997); Flege, Munro ja Mackay (1995) ja Flege, Yeni-Komshian ja Liu. (1999).

Useissa tutkimuksissa on käytetty myös useampaa kuin yhtä puhemateriaalia ja tekniikkaa (esim. Oyama 1976, Bongaerts ym. 1997, Markham 1997, Moyer 1999, Toivola 2011). Tällöin tutkimuksissa on syytä raportoida, jos aksentin voimakkuudessa ilmenee eroja erilaisten puhetehtävien välillä (Piske ym. 2001: 194). Esimerkiksi Oyaman (1979) tutkimuk-

sessä kaksikielisten italian ja englannin puhujien lukupuhunta sai voimakkaamman aksentin arvioita kuin spontaani puhe. Toivola (2011) tutki kuuntelukokeilla suomea toisena kielenä puhuvien venäläisten aksentin voimakkuutta ja sitä määritteleviä tekijöitä. Tutkimuksessa lukupuhuntaa arvioitiin tilastollisesti merkitsevästi ankarammin kuin kuvakerrontaa. Myös Munron ja Mannin (2005) tutkimuksessa kuuntelijat arvioivat mandariinikiinan puhujilla lukupuhunnassa kuuluvan vahvemman vieraan aksentin kuin spontaanissa puheessa. Piske ym. (2001) selittävät tätä eroilla lukutottumuksissa: esimerkiksi maahanmuuttaja, joka on muuttanut kohdekielen maahan suhteellisesti vanhemmalla iällä, on saanut vähemmän opetusta toisessa kielessä ja näin ollen puhujalla on myös rajallisempi toisen kielen lukutaito.

Myöskään spontaani puhe ei ole täysin ongelmaton, koska siinä mahdollisesti esiintyvät morfosyntaktiset ja leksikaaliset virheet vaikuttavat vieraan aksentin arviointiin. Toisaalta puhujat voivat myös välttää vapaassa puhunnassa heille vaikeita äänteitä, äännesekvenssejä ja jopa sanoja. (Piske ym. 2001: 194.) Näistä syistä luotettavampi mittari vieraan aksentin voimakkuuden mittaamiseen olisi Piskien, MacKayn ja Flegen (2001) mukaan ns. viivästetyn toiston tekniikka (*delayed repetition technique*), jota ovat käyttäneet mm. Flege, Munro ja MacKay (1995) ja Piske ym. (2001). Viivästetyn toiston tekniikalla pyritään saamaan koehenkilö lausumaan tietty ilmaus. Koehenkilö kuulee dialogin, minkä jälkeen tämä toistaa kuulemansa muutaman sekunnin mittaisen tauon jälkeen. Viivästetyn toiston tekniikan etu voi olla se, että puhujan ei tarvitse tehdä leksikaalisia, syntaktisia ja pragmaattisia ratkaisuja puhuessaan. Toisaalta ääntämisen esimerkki voi vaikuttaa puhujan ääntämiseen. Tämä ongelma on pyritty poistamaan tauolla mallin ja toiston välillä. (Piske ym. 2001.) Piske ym. (2001) käyttivät tutkimuksessaan viivästetyn toiston tekniikkaa ja siinä seuraavaa pienoisdialogia:

Ääni 1: What did Paul eat? (tauko)
 Ääni 2: Paul ate carrots and peas. (tauko)
 Ääni 1: What did Paul eat? (pidempi tauko)
 koehenkilö: [toistaa äänen 2]

4.4 Kuuntelukokeissa käytettäviä arviointimenetelmiä

Kuuntelukokeissa käytetään tavallisesti erilaisia asteikoita aksentin voimakkuuden ja puheen eri ominaisuuksien arviointiin. Vieraan aksentin arvioinnissa on usein käytetty Likert-asteikkoa, liukuvaa tai jatkuvaa asteikkoa ja DME-asteikkoa (*Direct Magnitude Estimation*).

(Toivola 2011: 34.) Likert-asteikon toisessa ääripäässä puhujalla ei kuulla lainkaan vierasta aksenttia ja toisessa päässä kuulla vahva vieras aksentti, jolloin asteikon ääripäät ovat esimerkiksi muotoa ”ei vierasta aksenttia” ja ”vahva vieras aksentti”. Pienimmillään asteikon laajuus on ollut 3 mittauspistettä ja suurimmillaan 11 mittauspistettä. Yleisimmin on käytetty asteikkoa, jonka laajuus on 5 mittauspistettä (Piske ym. 2001: 194).

Liukuvalla asteikolla voidaan mitata erittäin pieniä eroja, mikä tekee siitä Likert-asteikkoa herkemmän mittausvälineen. Liukuvana asteikkona vieraana aksentin arvioinnissa on käytetty Wewersin ja Lowen (1990) kehittämää visuaalis-analogista asteikkoa (VAS eli *Visual Analogue Scale*), joka muodostuu pysty- tai vaakaviivasta, jonka molemmissa päissä ovat ilmiön ääripäitä kuvaavat määritelmät. Tätä asteikkoa ovat käyttäneet esimerkiksi Toivola (2011) ja Jilka (2000). Asteikon toisessa päässä tutkittava ominaisuus esiintyy erittäin selvästi, toisessa päässä ominaisuutta ei esiinny lainkaan (Toivola 2011: 34, Jilka 2000: 122–124.) VAS-asteikon avulla voidaan tutkia kuuntelijoiden tekemien vieraan aksentin arvioiden samansuuntaisuutta. DME-asteikolla kuuntelija vertaa kuulemiaan puhenäytteitä ensimmäiseen kuulemaansa ns. ankkurinäytteeseen ja arvioi, kuuluuko jälkimmäisissä ankkurinäytettä vahvempi vai heikompi aksentti tai muu tutkittava piirre (Toivola 2011: 34).

Toivolon (2011:34) mukaan mikään asteikko ei ole osoittautunut selkeästi muita toimivammaksi vieraan aksentin arvioinnissa. Kuitenkin neliportaista mitta-asteikkoa laajemman asteikon käyttö voi tuottaa luotettavampaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa puhujista. Laajemmalla mittarilla myös kuuntelijoiden kyky havainnoida ja tunnistaa hienosiakin eroja puhujien välillä tulee paremmin esiin. (Piske ym. 2001.)

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Aineisto

Tutkimuksen aineisto on kerätty kuuntelukokeilla, joissa äidinkieleltään suomalaiset kuuntelijat arvioivat kuudesta noin puolen minuutin mittaisesta puhenäytteestä viittä aksenttiin liittyvää piirrettä sekä viittä toisen kielen puhujan liittyvää ominaisuutta (ks. liite 1). Tavallisesti kuuntelukokeeseen osallistujan tehtävä on arvioida aksentin voimakkuutta, puheen sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä (Munro 2008: 200). Tässä tutkimuksessa kuuntelijat arvioivat aksenttiin ja puhetapaan liittyvinä piirteinä aksentin voimakkuutta (vahva vieras aksentti–ei vierasta aksenttia), sujuvuutta (sujuva–hapan), ymmärrettävyyttä (helppo ymmärtää–vaikea ymmärtää), sävelkulkua eli intonaatiota (outo sävelkulku–normaali sävelkulku) ja suomalaisuutta (suomalainen–epäsuomalainen). Useiden tutkimusten mukaan prosodiset poikkeamat selittävät pitkälti vieraan aksentin vaikutelmaa (ks. esim. Anderson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992) ja siksi tässä tutkielmassa tarkastellaan kuuntelijoiden tekemiä arvioita myös puheen sävelkulusta eli prosodiasta. Suomalaisuuden arviointi on osaltaan kontrolloimassa natiivin kielenpuhujan tunnistamista, mutta myös mittari siitä, millaista puhetapaa pidetään eniten suomalaisena ja millaista taas vähiten.

Puhujan suhtautumista on useissa tutkimuksissa arvioitu Zahnin ja Hopperin (1985) puheen arvioimisen välineen (*Speech Evaluation Instrument*) avulla. Tässä tutkielmassa sitä on hyödynnetty soveltuvilta osin: Zahnin ja Hopperin puheen arvioimisen välineen muuttujista tähän tutkielmaan on valittu varmuus (varma–epävarma), luotettavuus (luotettava–epäluotettava) ja miellyttävyys (miellyttävä–ärsyttävä). Em. mallista poiketen tässä tutkielmassa miellyttävyyden vastakohtana on ärsyttävyys, eikä epämiellyttävyys. Näiden piirteiden lisäksi kuuntelijoita on pyydetty arvioimaan myös puhujan uskottavuutta ja pätevyyttä. Nämä piirteet valitsin siksi, että ne voivat osaltaan olla kuvaamassa sitä, miten puhetapa vaikuttaa natiivien kielenpuhujien käsitykseen toisen kielen puhujan osaamisesta ja pätevyydestä esimerkiksi jonkin työtehtävän suhteen.

Arvioitavat piirteet olivat kuuntelukokeen lomakkeessa vastakohtaisina muuttujina, joiden välille kuuntelijat tekivät arvionsa liukuvalla asteikolla. Liukuasteikko sopii mielestäni niin aksentin voimakkuuden arviointiin kuin puhujan suhtautumisen arviointiin. Liukuvalla asteikolla kuuntelijan ei tarvitse sitoutua arvioinnissa numeraaliseen tai kielelliseen ominaisuuden vahvuuden kuvaamiseen. Aksenttiin ja puhujan liittyvät muuttujat oli

sekoitettu keskenään ja aseteltu lomakkeeseen siten, että positiivinen ja negatiivinen vaihtoehto vaihtelivat arviointijanan toisesta päästä toiseen.

Kuuntelukokeet toteutettiin yksitellen kullekin osallistujalle. Ennen varsinaisia kuuntelukokeita teetin kaksi esikuuntelukoea. Niissä ilmeni, että kuuntelija tarvitsee kaksi kuuntelukertaa kullekin 30 sekunnin mittaiselle puhenäytteelle, koska arvioitavia muuttujia on kymmenen kustakin puhenäytteestä. Jokaista kuuntelijaa ohjeistettiin tarkkailemaan puhujan ääntämistapaa ja puhumista, ei siis kielivirheitä tai sisältöä. Kuuntelijoille ei selvitetty etukäteen puhujien kielitaidon tasoa tai puhenäytteen laatua. Heille ei myöskään kerrottu, että joukossa on yksi natiivinäyte. Puhenäytteiden järjestys oli satunnaistettu kullekin puhujalle, millä pyrittiin minimoimaan kuuntelijan väsymisen vaikutusta tuloksiin. Äänenvoimakkuuden kuuntelijat saivat säätää mieleisekseen. Kuuntelijaa pyydettiin merkitsemään oma arvionsa kustakin arvioitavasta piirteestä arviointijanalalla pystyviivalla.

5.1.1 Puhenäytteet ja puhujat

Puhenäytteet kuuntelukokeeseen on valittu Yleisten kielitutkintojen (Yki) korpukselta suomen kielen tutkinnon puhemateriaalista. Kaikki puhenäytteet ovat ylimmältä tasolta. Tällä tasolla kielessä ei ole alkeis- ja keskitasolla ilmenevää haparointia, jolloin kuuntelija ei mahdollisesti kiinnitä huomiota kielivirheisiin, vaan voi kuunnella puhetta kokonaisvaltaisemmin aksenttia ja ääntämistä tarkastellen. Yleisen kielitutkintojen perusteissa ylimmän tason kielitaito on jaettu vielä kahteen taitotason ja näiden tasojen kuvaukset ovat Yleisten kielitutkintojen perusteissa seuraavanlaiset:

5 – Puhuu sujuvasti ilman, että olisi useinkaan selvää tarvetta hakea ilmauksia. Puheenvuorot ovat luontevia, yhtenäisiä ja sopivan pituisia. Pystyy esittämään selkeän, yksityiskohtaisen kuvauksen monimutkaisestakin aiheesta. Osaa käyttää idiomaattisia ilmauksia ja arkielämän sanontoja ja pystyy ilmaisemaan sävyeroja kohtalaisen hyvin, vaikka harvinaisten sanojen ja monimutkaisten lauserakenteiden käyttö saattaa kuitenkin tuottaa vaikeuksia.

6 – Puhuu erittäin sujuvasti ja puheessa esiintyy vain satunnaisesti ei-kohdekielisiä piirteitä, kuten vierasta korostusta. Pystyy ilmaisemaan täsmällisesti hienojakin merkitys vivahteita, käyttämään myös idiomaattisia ilmauksia monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti sekä varioimaan puhettaan kielellisesti ja sisällöllisesti tilanteeseen sopivalla tavalla. (Yki perusteet 2011: 11.)

Puhenäytteiden valinnat tein sillä perusteella, että halusin puhenäytteiden sisältävän erilaisia yhdistelmiä puhetaidosta: puhujilla vaihtelevat segmentaaliset poikkeamat ja erilaiset intonaation piirteet, erilaiset sujuvuuteen liittyvät parametrit kuten puhenopeus, jota mittaa sanojen määrä minuutissa, tauot, empimisten määrä ja uudelleen aloitusten ja virheellisten aloitusten määrät. Olen valinnut puhenäytteet, joissa nämä piirteet ovat erilaisina yhdistelminä. Valintaan liittyvät segmentaaliset poikkeamat ja intonaation piirteet olen arvioinut kuulonvaraisesti. Alla olevan taulukon avulla kuvaan puhenäytteiden poikkeamia segmentaalisella tasolla ja intonaatiossa. Kuvaan puheen sujuvuuteen liittyviä ilmiöitä, kuten mahdollisia taukoja ja empimistä ja virheellisiä aloituksia tai uudelleenaloituksia. Taulukossa on myös sanamäärät per minuutti, jotta puhenopeuden vertailu olisi mahdollista. Puhujat olen nimennyt kunkin puhujan äidinkielen ja sukupuolen mukaisilla etunimillä.

Taulukko 1. Puhenäytteiden kuvaukset.

<p>Puhuja Jelena - venäläinen</p>	<p>Puheessa kuuluu segmentaalisia poikkeamia äänteissä /e/, /h/, /n/, /l/ ja /ä/. /e/ ääntyy /ä/:mäisenä etenkin, kun sanassa on /ä/-äänteitä, kuten sanassa <i>elämä</i>. /ä/ ääntyy toisinaan /a/:n tapaan, /h/ on toistuvasti velaaristunut ja /n/ ja /l/ ääntyvät liudentuneina. Pitkän vokaalin kesto on liian lyhyt esimerkiksi sanoissa <i>kiinnostaa</i> -> <i>kinosta</i> ja <i>teevee</i> -> <i>teve</i>. Puhetta voi kuvata sujuvaksi, koska hienoista epäröintiä ilmeni vain kerran ja puhuja teki kaksi uudelleenaloitusta. Puhenopeutta mitattiin sanamäärällä minuutissa, joka oli tällä puhujalla 78 sanaa minuutissa. Intonaatiossa on selkeitä eroja suomen intonaatioon. Esimerkiksi sävelkorkeuden muutokset ovat suomen intonaatiota jyrkempiä ja vaihteluvälit laajempia. Sekä lauseet että pidemmät lausumat päättyvät usein nousevaan intonaatioon.</p>
<p>Puhuja Hille -virolainen</p>	<p>Äänteiden kestossa ilmenee toistuvia poikkeamia. Sanan sisällä olevat yksittäiset /t/:t ja /p/:t ääntyvät toistuvasti geminaattoina esimerkiksi sanoissa <i>minulta</i> -> <i>minultta</i>, <i>kysytään</i> -> <i>kysyttän</i>, <i>tuntuuko</i> -> <i>tunttuko</i>, <i>turvalliseksi</i> -> <i>turvallisempi</i>. Pitkät vokaalit ääntyvät liian lyhyinä esimerkiksi sanoissa <i>kysytään</i> -> <i>kysyttän</i>, <i>tuntuuko</i> -> <i>tunttuko</i>, <i>suoraan</i> -> <i>suoran</i>, <i>vaikuttaa</i> -> <i>vaikutta</i> ja <i>tunteeseen</i> -> <i>tunntesen</i>. Puhuu sujuvasti ja luontevasti, ei virheellisiä aloituksia, huomattavan pitkiä taukoja tai epäröintiä. Sanamäärä on 86 sanaa minuutissa. Intonaatio poikkeaa suomalaisesta, mut-</p>

	ta ei radikaalisti. Sävelkorkeuden muutokset ovat suomen intonaatiota jyrkempiä. Intonaatiossa nousu- ja laskujaksot vaihtelevat tiheästi.
Puhuja Vera -venäläinen	Puheessa kuuluu vähäisiä segmenttaalisia poikkeamia äänteissä esimerkiksi äänteissä /l/, /ŋ/ ja /a/. /l/ ääntyy liudentuneena, /ŋ/ ääntyy erillisinä /n/:nä ja /g/:nä ja /a/ toisinaan /o/:n tapaan. Muutamassa sanassa pitkä vokaali ääntyy liian lyhyenä esim. <i>pelkäävät</i> -> <i>pelkävät</i> , <i>onnettomuuksia</i> -> <i>onnettomuksia</i> . Puhuja epäröi jonkin verran ja täyttää taukoja ”aaa”- ja ”ymm”-tyyppisellä mietinnällä kuusi kertaa puhenäytteessä. Uudelleenaloituksia on kolme kertaa. Sanamäärä on 58 sanaa minuutissa. Intonaatio ei poikkea voimakkaasti suomen intonaatiosta, mutta sävelkorkeuden vaihteluita on suomen intonaatiota enemmän ja yksittäiset sanat ja pidemmät lausumat päättyvät suomen intonaatiota useammin nousevaan intonaatioon.
Puhuja Maija -suomalainen	Natiivipuhuja. Sanamäärä on 95 sanaa minuutissa.
Puhuja Nils -suomenruotsalainen	Puheessa ei kuulu segmenttaalisia poikkeamia. Puhetyyli on rauhallinen. Puheessa kuuluu yksi lähes 4 sekuntia pitkä tauko ja kaksi lyhyempää taukoa puhenäytteen aikana. Ne luovat vaikutelmaa puhujan epävarmuudesta. Uudelleenaloituksia on yksi. Kuulonvaraisesti arvioituna intonaatiossa ei poikkeamia. Sanamäärä on 76 sanaa minuutissa. Intonaatiossa ei erityisiä poikkeamia verrattuna suomen intonaatioon. Puhujan ääntämyksen voi sanoa olevan natiivinkaltaista.
Puhuja Leoni -saksalainen	Puheessa kuuluu selkeästi ja toistuvasti segmenttaalisia poikkeavuuksia esimerkiksi äänteissä /s/, /ä/, /t/. /s/ ääntyy sanan alussa soinnillisena, /ä/ ääntyy /e/:nä etenkin, kun äänneympäristössä on /e/ ja toisinaan /a/:na. /t/ ääntyy /d/:n tapaan etenkin sanan alussa. Puhuu sujuvasti ja luontevasti, ei virheellisiä aloituksia tai uudelleen aloituksia, luonnottomia taukoja ja vain hienoisista epäröintiä puhenäytteen aikana. Sanamäärä on 97 sanaa minuutissa. Intonaatio on joissakin pidemmissä lausumissa loppua kohden nouseva.

Kuuntelukokeessa käytettyjen puhenäytteiden alkuperäiset versiot Yleisten kielitutkintojen korpuksessa ovat noin kahden minuutin mittaisia, mutta tämän tutkimukseen tarpeisiin leikkasin kustakin puhenäytteestä katkelman, jonka editoin noin 30 sekunnin mittaiseksi. Jokaisen puhenäytteen alussa ja lopussa on noin kolmen sekunnin mittainen häivennys. Tällöin puhenäytteen aloitus ja lopetus ovat kuuntelijalle miellyttävämmät, koska puhenäytteiden loppukohdat eivät kaikissa näytteissä sijoitu lausuman loppuun.

Puhenäytteiden tehtävänannot eivät ole saatavilla, koska ne pidetään salaisina. Kaksi puhujaa puhuu turvallisuudesta ja turvallisuudentunteeseen vaikuttavista asioista, kaksi erilaisten töiden arvostamisesta, yksi yksityisyydestä ja sen rajoista ja yksi puhuja aikuisille suunnatun mediasisällön vaikutuksista lapsiin. Kaikki puhenäytteet ovat spontaania puhetta ja luonteeltaan pohtivia ja mielipiteitä esittäviä. Puhenäytteet ovat kuunneltavissa Yleisten kielitutkintojen korpuksessa, johon pääsy vaatii kirjautumistunnukset (<http://yki-korpus.jyu.fi/>). Puhujat edustavat viittä eri äidinkieltä: venäjää, viroa, saksaa, ruotsia ja suomea. Venäjänkielisiä puhujia on kaksi. Puhujien äidinkieli ei ollut ensisijainen valintaperuste, vaan se, että puhenäytteet ovat keskenään erityyppisiä. Puhujista yksi on mies, loput viisi ovat naisia. Puhujien ikä oli puhenäytteiden äänityshetkellä 26–45 vuotta. Kaikki puhujat ovat saaneet yliopistokoulutuksen. Kaikki käyttävät suomen kieltä kotona ja vapaa-ajalla. Viisi puhujaa kuudesta ilmoittaa käyttävänsä suomea myös opiskelussa ja neljä työssään. Mukana on yksi natiivinäyte, jonka tarkoitus on toimia eräänlaisena kontrollinäytteenä. Myös tämä näyte on valittu Yleisten kielitutkintojen korpukselta. Kuuntelijan tulee tunnistaa natiivipuhuja siten, että aksentin voimakkuudesta annetaan arvio, joka sijoittuu ääripäähän ”ei vierasta aksenttia”. Samoin suomalaisuuden arvioiden tulee olla ääripäässä ”suomalainen” (ks. luku 4.2). Sen lisäksi, että natiivinäyte toimii kontrollinäytteenä, on se myös vertailukohta puhujan ominaisuuksien arvioinnissa. Natiivipuhujasta annettuja arvioita voidaan verrata ei-natiivien puhujien arviointiin.

Taulukko 2. Puhujien taustatiedot ja puhetehtävän aihe.

Puhuja	Puhetehtävän aihe	Ikä	Äidinkieli	Sukupuoli	Peruskoulu-tus	Sosioekonominen tausta	Suomen käyttö
Jelena	Yksityisyyden rajat	45	venäjä	nainen	yliopisto	työntekijä	koti, työ, vapaa-aika, opiskelu

Hille	Turvallisuus	34	viro	nainen	yliopisto	työvoimakoulutuksen opiskelija	koti, vapaa-aika, opiskelu
Vera	Turvallisuus	29	venäjä	nainen	yliopisto	ei tietoa	koti, vapaa-aika, opiskelu
Maija	Mainonta	26	suomi	nainen	yliopisto	ylempi toimihenkilö	koti, työ, vapaa-aika, opiskelu
Nils	Töiden arvostaminen	31	ruotsi	mies	yliopisto	työntekijä	koti, työ, vapaa-aika
Leoni	Töiden arvostaminen	33	saksa	nainen	yliopisto	työtön	koti, työ, vapaa-aika, opiskelu

5.2 Kuuntelukokeen osallistujat

Kaikilta kuuntelijoilta on kerätty taustatiedot (ks. liite 2), joissa selvitetään kuuntelijan sukupuoli, äidinkieli, ikä, koulutustausta, puhujan käyttämät kielet, mahdollinen ulkomailla asumisen aika, kontaktit maahanmuuttajiin ja se, onko kuuntelija suomen kielen ammattilainen (opettaja, tutkija tms.). Taustatiedot kerättiin ennen kuuntelukokeen tekemistä. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan tutki kuuntelukokeeseen osallistujien taustatietojen mahdollisia vaikutuksia arvioitiin. Senkaltainen tarkastelu vaatisi laajempaa kirjallisuuden tutkimusta eri taustamuuttajien vaikutuksista. Se vaatisi myös laajempaa aineistoa eli suurempaa määrää kuuntelukokeita. Esittelen kuitenkin lyhyesti tämän tutkielman kuuntelukokeeseen osallistuneiden taustatiedot.

Kuuntelukokeeseen osallistui yhteensä 14 henkilöä: kymmenen naista ja neljä miestä. Kaikkien osallistujien äidinkieli oli suomi. Kuuntelijoista kuusi oli iältään 20–29-vuotiaita, kuusi 30–39-vuotiaita ja kaksi 50–59-vuotiasta. Koulutustaustaltaan perusasteen koulutuksen oli saanut yksi kuuntelija, toisen asteen koulutuksen neljä kuuntelijaa ja alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon yhdeksän kuuntelijaa. Maahanmuuttajien kanssa tekemisissä viikoittain ilmoitti olevansa kolme kuuntelijaa, muutaman kerran kuussa kuusi kuuntelijaa ja vähemmän kuin kerran kuussa viisi kuuntelijaa. Monet kuulijat olivat opiskelleet useita vieraita kieliä, mutta suurin osa ilmoitti käyttävänsä opiskelemistaan kielistä vain englantia. Muiden vieraiden kielten käyttö oli kaikilla satunnaista. Satunnaisesti englantia ilmoitti käyt-

tävänsä seitsemän vastaajaa, neljä kuuntelijaa ilmoitti käyttävänsä englantia viikoittain, yksi usein ja yksi kuuntelija päivittäin. Kuuntelijoista kolme oli asunut ulkomailla yli kaksi kuukautta. Kuuntelijoista yksi ilmoitti olevansa suomen kielen ammattilainen, joka työskentelee toimittaja ja toimitussihteerinä.

5.3 Menetelmät

Tutkimukseni on luonteeltaan kvantitatiivinen, koska tarkastelen puhetavasta ja puhujasta tehtyjä arvioita, jotka on muutettu arvoiksi. Tarkastelen näitä arvioita erillisinä, mutta myös puheen ja puhettavan ilmiöiden suhteiden kautta suhteessa toisiinsa. Kuuntelukokeilla kerätyn aineiston analyysia varten annoin liukuvalla asteikolle arvot 1–10. Asteikolla arvio 1 edustaa aksentista arvioitavissa piirteistä toista ääripäätä: vahvaa vierasta aksenttia, outoa sävelkulkua, vaikeaa ymmärtämistä, haparoivaa puhetta ja epäsuomalaisuutta. Asteikon toinen ääripää, ääriarvo 10, edustaa edellä mainittujen puheen piirteiden vastakohtia eli ei vierasta aksenttia, normaalia sävelkulkua, helppoa ymmärtämistä, sujuvaa puhetta ja puheen suomalaisuutta. Samalla tavalla ääriarvo 1 edustaa puhujaan ja puhetapaan suhtautumista mittaavissa muuttujissa negatiivisemmän vaihtoehdon ääripäätä: ärsyttävä, epäuskottava, epäpätevä, epäluotettava ja epävarma. Myös näissä muuttujissa 10 edustaa niiden vastakohtia: miellyttävä, uskottava, pätevä, luotettava ja varma. Liukuvalla asteikolle sijoitetut arviot sijoitin arvoasteikolle, ja näitä arvoja tarkastelemalla saatiin tämän tutkimuksen numeraalinen data, jota tarkastelemalla saadaan vastauksia tutkimuskysymyksiin puheen, puhettavan ja puhujan ominaisuuksien arvoista. Puhujaan suhtautumista mitataan tässä tutkimuksessa epäsuorasti puhujan arvioimisella. Tässä tutkimuksessa kuuntelijan tekemät arviot puhujan ominaisuuksista tulkitaan siis kuuntelijan asenteiden ja puhujaan suhtautumisen heijastumina.

Kustakin arvioitavasta ominaisuudesta laskin aritmeettisen keskiarvon, moodin eli useimmin annetun arvon (yksi tai useampia), mediaanin eli arvojoukon kaikkein keskimäisen arvon ja arviointien vaihteluvälit. Näiden lukujen avulla voidaan tarkastella arvioinnin yhdenmukaisuutta, vertailla puhettavan ja puhujan ominaisuuksien arviointeja ja arviointeja eri puhujien välillä. Kuuntelijoiden arvioiden pohjalta tein kuvaajia, joiden avulla visualisoin arviointeja ja tarkastelen kahden eri muuttujan välistä suhdetta. Kuvaajien avulla havainnollistan niin aksentin arvioita puhettavan ja aksentin eri piirteistä (1. tutkimuskysymys), ei-natiiviin puhujaan ja puhetapaan suhtautumista (2. tutkimuskysymys) kuin aksentista ja puhettavasta tehtyjen arvioiden ja puhujaan suhtautumisen suhdetta (3. tutkimuskysymys).

6 TULOKSET

Tutkielmani tulosluvussa esittelen ensin tuloksia puhujittain. Natiivipuhujan saamia arvioita en esittele muulta osin kuin vertailukohtana muihin puhujiin. Tuloksista on jätetty pois kuuntelijan numero 1 arvioinnit, koska tämä kuuntelija ei tunnistanut tyydyttävästi natiivipuhujaa puhenäytteiden joukosta, mikä voi olla viite siitä, että tämän kuuntelijan kohdalla muidenkin puhujien arviot voivat olla vääristyneitä. Kuuntelija on saattanut ymmärtää tehtävänannon väärin tai jostakin muusta syystä arvioinut natiivin puhujan selkeästi muista arvioinneista poiketen. Kuuntelija antoi natiivipuhujalle suomalaisuudesta arvioin 5, kun asteikolla 10 edusti ääripäätä ”suomalainen” ja 1 toista ääripäätä, ”epäsuomalainen”.

Etsin ja esittelen vastauksia vieraan aksentin arviointiin ja ei-natiiviin puhujaan ja puheeseen suhtautumiseen tutkimuskysymysteni avulla:

1. Millaisia arvioita aksentista ja ei-natiivista puhetavasta annetaan?
2. Miten kuuntelija suhtautuu toisen kielen puhujaan ja ei-natiiviin puheta-
paan?
3. Millainen suhde aksentilla ja puhujaan suhtautumisella ilmenee?

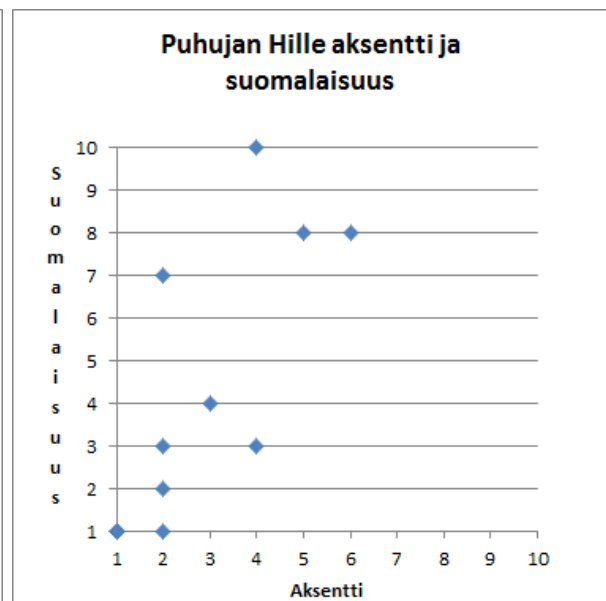
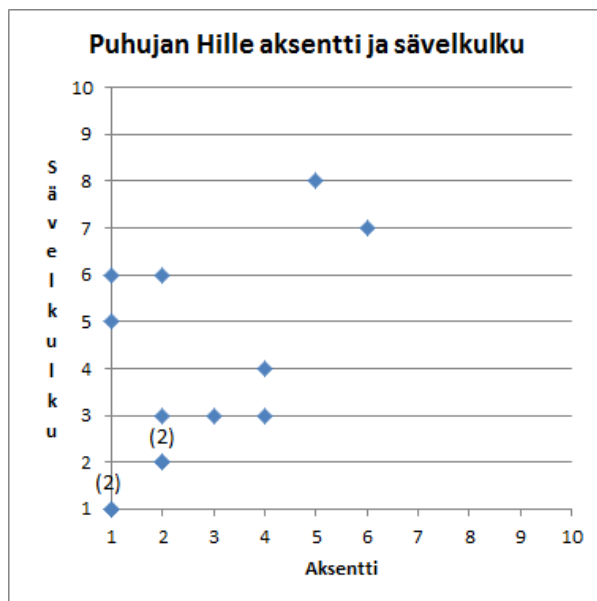
Aksenttiin liittyviä arvioitavia piirteitä kuuntelukokeessa olivat aksentin voimakkuus, jota kuuntelukokeen lomakkeessa kuvasivat vastakohtat ”vahva vieras aksentti” – ”ei vierasta aksenttia”, ymmärrettävyys (helppo ymmärtää – vaikea ymmärtää), sujuvuus (sujuva – hapa-roiva), ymmärrettävyys (helppo ymmärtää – vaikea ymmärtää), sävelkulku ja suomalaisuus (suomalainen – epäsuomalainen). Kuuntelijat arvioivat puhujaan liittyviä ominaisuuksia ja sitä kautta tarkasteltiin kuuntelijan suhtautumista toisen kielen puhujaan ja ei-natiiviin puhe-
tapaan. Nämä arvioitavat puhujan ominaisuudet olivat miellyttävyys (miellyttävä – epämiel-lyttävä), pätevyys (pätevä – epäpätevä), uskottavuus (uskottava – epäuskottava), luotettavuus (luotettava – epäluotettava) ja varmuus (varma – epävarma) avulla. Esittelen kuuntelukokeen arvioinnit puhujittain. Kunkin puhujan kohdalla esittelen ensin vieraasta aksentista ja puheta-
vasta annetut arviot, sitten puhujan ominaisuuksien arvioinnit eli puhujaan suhtautumista tar-
kastelevat arvioinnit ja viimeiseksi aksentin ja aksentin ja puhujan ominaisuuksien yhteyttä eli sitä, millainen suhde aksentilla ja puhujaan suhtautumilla on.

Kuuntelijoiden antamat arviot kustakin piirteestä on tulosten esittelyä varten muutettu numeraalisiksi arvioiksi, joita esittelen eräänlaisten kuvaajien avulla. Kaikissa ku-

vaajissa kulkee mukana vieraasta aksentista annetut arviot vaak-akselilla siten, että vastakohtaiset arviot sijoittuvat akseleiden päihin: vasemmassa reunassa arvio 1 edustaa ääripäätä ”vahva vieras aksentti” ja toinen ääripää 10 edustaa arvioita ”ei vierasta aksenttia”. Sulkeissa oleva numeromerkintä kuvaajien sisällä tarkoittaa päällekkäisten arvioiden lukumäärää.

6.1 Puhuja Hille

6.1.1 Vieraan aksentin ja puhettavan arviointi

Kuva 2. Aksentin ja sävelkulun arviot.

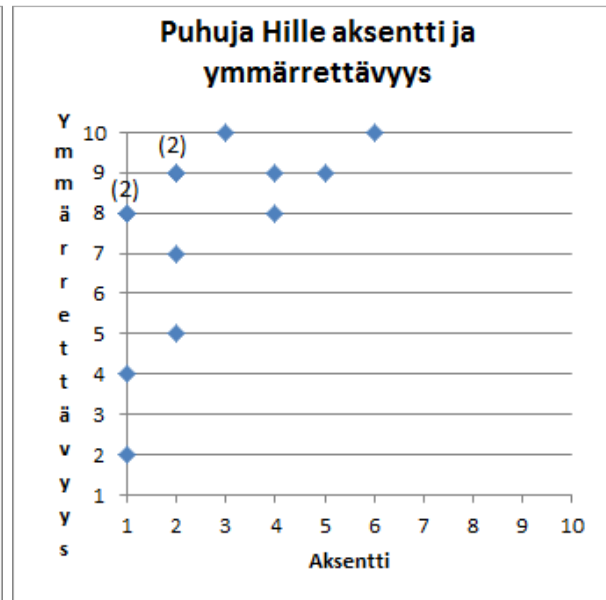
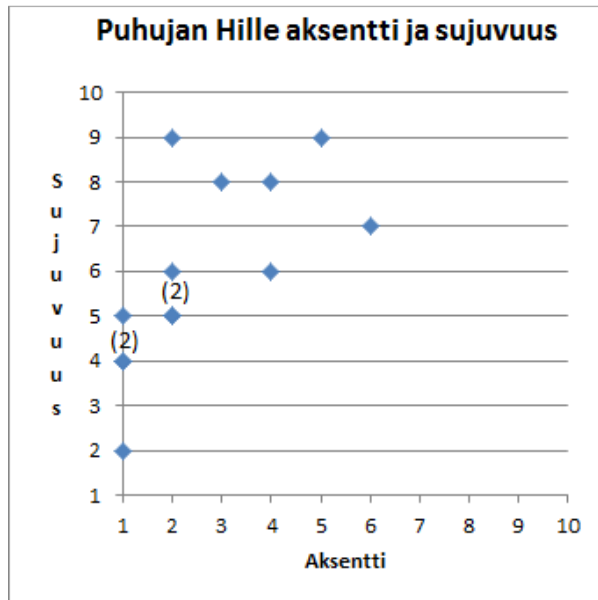
Kuva 3. Aksentin ja suomalaisuuden arviot.

Yhtä arvioijaa lukuun ottamatta puhujan Hille aksentin voimakkuudesta annetut arviot sijoituivat arviointiasteikolle lähemmäksi päätä ”vahva vieras aksentti” kuin toista ääripäätä ”ei vierasta aksenttia”. Arviointien vaihteluväli oli 1–6, keskiarvo 2,6; mediaani 2 ja moodit 1 ja 2. Arvioijat olivat siis varsin yksimielisiä siitä, että puhujalla kuului vahva vieras aksentti puheessa.

Sävelkulun arviointi oli aksentin tavoin melko yksimielistä. Sävelkulkua pidettiin suomalaisesta poikkeavana, sillä se sai eniten arvioita 3 ja yhdeksän arvioita 13:sta sijoitui asteikon alkupäähän lähelle ääripäätä ”outo sävelkulku”. Keskiarvo sävelkululle oli 3,9; mediaani ja moodi olivat 3 ja vaihteluväli kohtalaisen yksimielisestä arvioinnista huolimatta kuitenkin varsin laaja 1–8.

Virolaista puhujaa ei pidetty kovinkaan suomalaisena: 8 arvioijaa 13:sta antoi arvion 1–3, jotka sijoituivat asteikolla lähemmäksi ääripäätä ”epäsuomalainen”. Neljä arvioi-

jaa oli sitä mieltä, että puhuja on enemmän suomalainen kuin epäsuomalainen. Suomalaisuuden arvioiden keskiarvoksi tuli 3,8; mediaani oli 3 ja moodi yksi. Vaihteluväli oli kohtalaisen yksimielisestä arvioinnista huolimatta 1–10.

Kuva 4. Aksentin ja sujuvuuden arviot.

Kuva 5. Aksentin ja ymmärrettävyyden arviot.

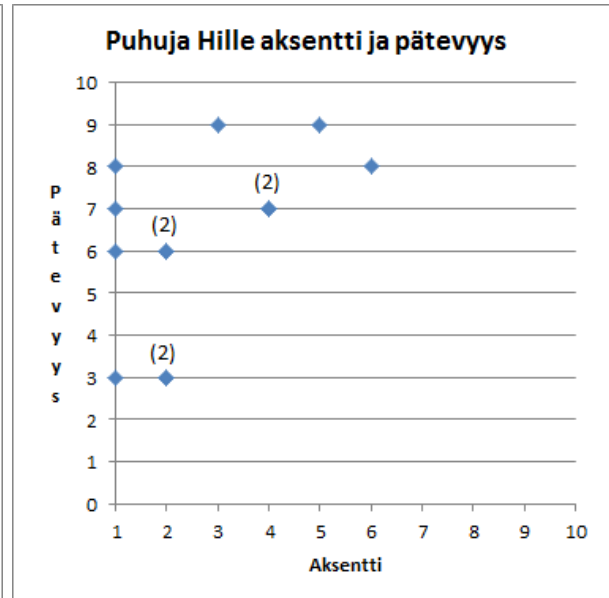
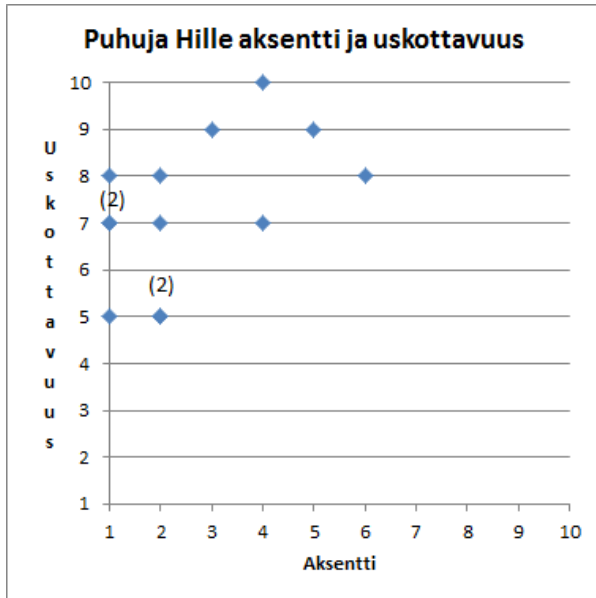
Puhujan Hille puhetapaa pidettiin aavistuksen verran sujuvampana kuin haparoivana, koska niukka enemmistö arvioista sijoittui asteikon puolivälin yläpuolelle lähemmäksi ääripäätä ”sujuva”. Kuitenkin sujuvuuden arviointien vaihteluväli oli 2–9. Sujuvuuden arvioiden keskiarvo oli 6, mediaani 6 ja moodi 5.

Puheen ymmärrettävyys koettiin varsin hyväksi, koska vain kolme arvioijaa arvioi ymmärrettävyyden siten, että arviot sijoituivat asteikon alkupäähän arvoille 1–5 lähemmäksi ääripäätä ”vaikea ymmärtää” ja loput arviot sijoittuvat asteikon yläpähän lähemmäksi ääripäätä ”helppo ymmärtää”. Ymmärrettävyyden arvioiden keskiarvo virolaisella puhujalla oli 7,5; mediaani oli 8 ja moodi 9.

6.1.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen

Aksenttiin ja ensisijaisesti puhetapaan liittyvien piirteiden arviointi oli tämän puhujan kohdalla yhdenmukaisempaa kuin puhujaan suhtautumista mittaavien muuttujien arvioiminen. Seuraavat kuvaajat avaavat puhujan ominaisuuksien arviointeja ja samalla niissä näkyy myös kuuntelijoiden aksentin arvioiden ja puhujaan suhtautumisen yhteys. Kuvaajissa verrataan

aksentin voimakkuuden arvioita puhujan ominaisuuksista tehtyihin arvioihin.

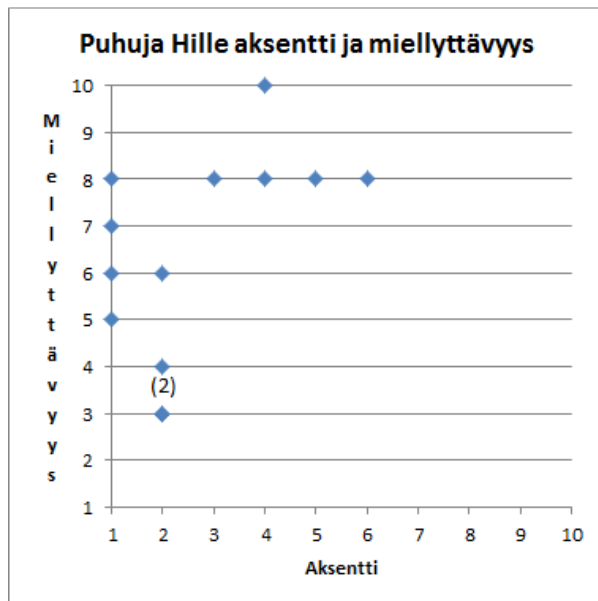

Kuva 5. Aksentin ja uskottavuuden arviot.

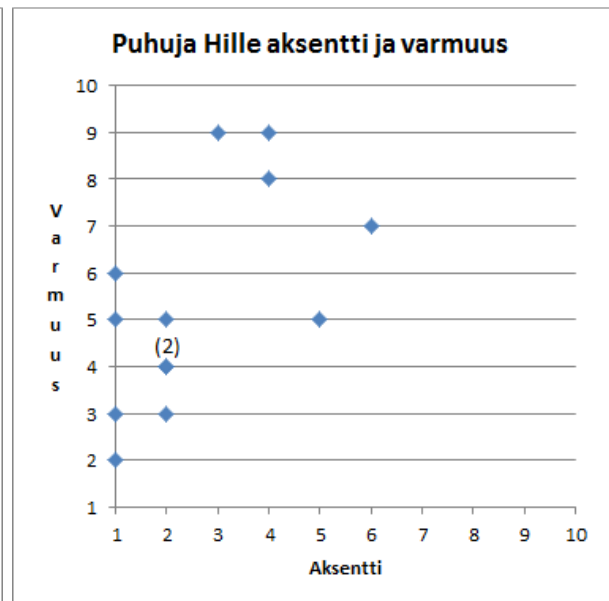
Kuva 6. Aksentin ja pätevyys arviot.

Puhujaan ja vieraaseen aksenttiin suhtautumista mittaavista muuttujista arviointi oli yhdenmukaisinta tämän puhujan kohdalla, kun arvioitiin puhujan uskottavuutta ja pätevyyttä. Uskottavuudesta annetut arviot vaihtelivat viiden ja kymmenen välillä siten, että keskiarvoksi tuli 7,3; mediaani ja moodi olivat 7. Suurin osa eli kymmenen kuuntelijaa kolmestatoista oli sitä mieltä, että puhuja on enemmän uskottava kuin epäuskottava ja loput kolme kuuntelijaa arvioi päinvastoin. Vieraan aksentin vahvuuden arvioilla ei puhujan Hille kohdalla ilmene yhteyttä puhujan uskottavuuden kanssa.

Pätevyydestä annetut arviot vaihtelivat kolmesta yhdeksään. Pätevyyden arvioiden keskiarvo oli 6,2; mediaani 7 ja moodi 6. Vaikka arviot hajosivat asteikolla jonkin verran, suurin osa kuuntelijoista piti puhujaa enemmän pätevänä kuin epäpätevänä, koska vain kolme arviota sijoittui asteikolla lähemmäksi ääripäätä ”epäpätevä” ja loput 10 sijoittuivat asteikon puolivälin yläpuolelle lähemmäksi toista ääripäätä ”pätevä”. Vieraan aksentin arvioinneilla ei tämän puhujan kohdalla ole selkeää yhteyttä puhujan pätevyys arviointien kanssa.

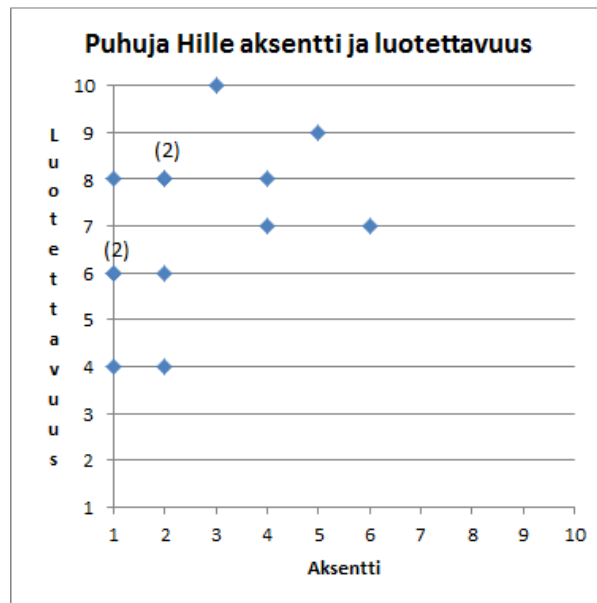
Kuva 7. Aksentin ja miellyttävyyden arviot.

Kuva 8. Aksentin ja varmuuden arviot.

Miellyttävyydestä annetuissa arvioinneissa ilmeni hajontaa jonkin verran. Arviointien vaihteluväli oli 3–10. Suurin osa annetuista arvioista sijoittui kuitenkin lähemmäksi ääripäätä ”miellyttävä” kuin toista ääripäätä ”ärsyttävä”. Puhujaa pidettiin siis varsin miellyttävänä. Miellyttävyydestä annettujen arvioiden keskiarvo olikin 6,5; mediaani 7 ja useimmin annettu arvio 8. Vieraan aksentin arvioinneilla ja puhujan miellyttävyydellä ei tämän puhujan arviointien kohdalla ilmene selkeälinjaista yhteyttä.

Puhujan varmuuden arvioinnissa ilmeni melko voimakasta hajontaa ja arviot sijoituivat asteikolla välille 2–10. Enemmistö arvioinneista sijoittui kuitenkin asteikon alapään lähemmäksi ääripäätä ”epävarma” kuin toista ääripäätä ”varma”. Tämä osoittaa, että suurin osa kuuntelijoista piti puhujaa pikemminkin epävarmana kuin varmana. Varmuuden arviointien keskiarvo oli 5,4 ja mediaani ja moodi olivat 5. Vieraan aksentin arvioinneilla ja puhujan varmuudella ei tämän puhujan kohdalla ilmennyt selkeää yhteyttä.

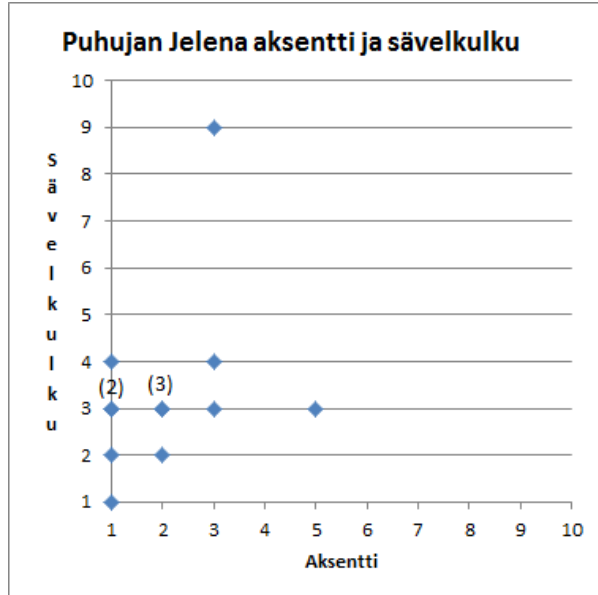

Kuva 9. Aksentin ja luotettavuuden arviot.

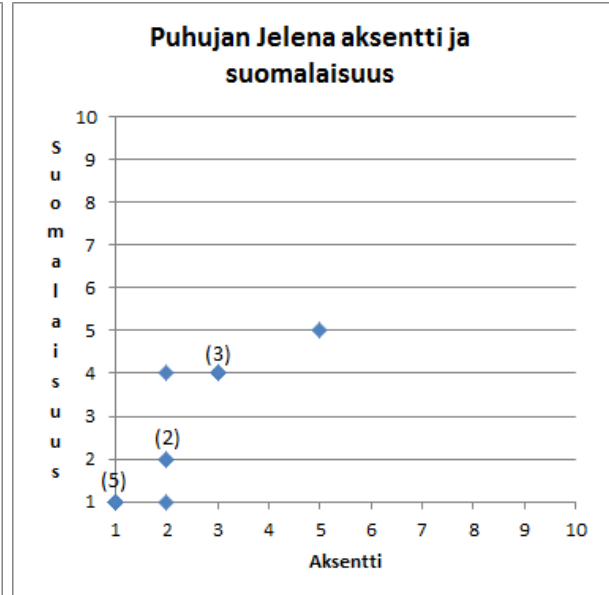
Hyvin samantyyppistä oli arviointi myös luotettavuudesta. Luotettavuuden arvioista kaksi sijoittui asteikolla lähemmäksi ääripäätä ”epäluotettava” ja loput 11 lähemmäksi ääripäätä ”luotettava”. Luotettavuuden arvioiden vaihteluväli oli 4–10; keskiarvo 7; mediaani 7 ja moodi 8. Puhujaa pidettiin siis verrattain luotettavana. Vieraan aksentin arvioinneilla ja puhujan luotettavuudella ei puhujan Hille kohdalla ilmennyt yhteyttä.

6.2 Puhuja Jelena

6.2.1 Vieraan aksentti ja puhutavan arviot

Kuva 10. Aksentti ja sävelkulun arviot.

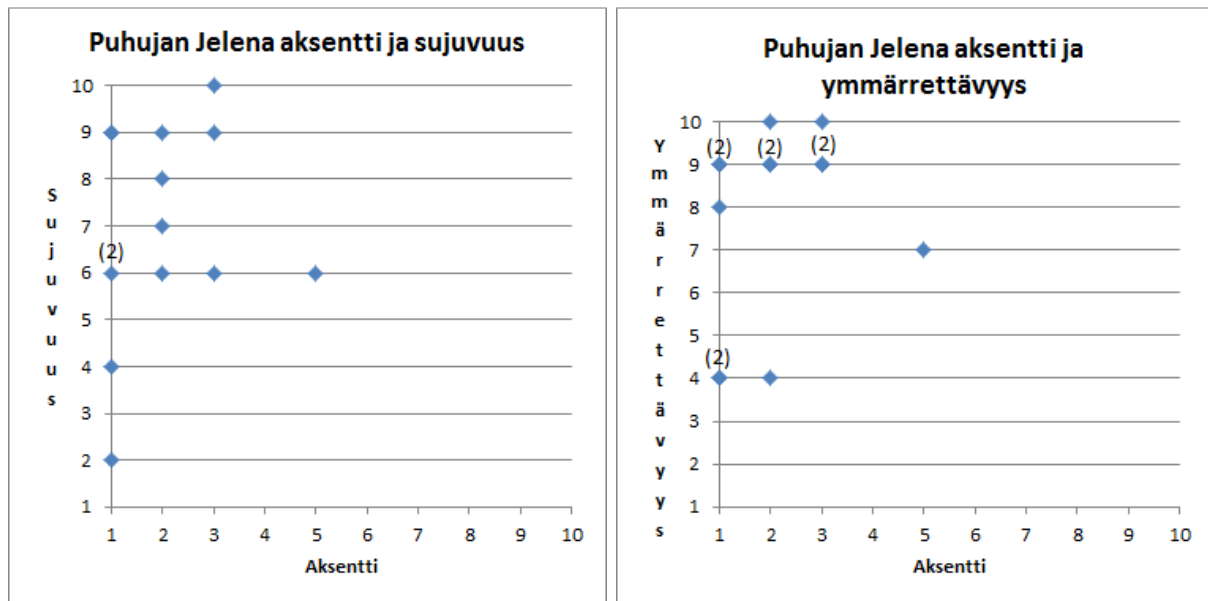

Kuva 11. Aksentti ja suomalaisuuden arviot

Puhujan Jelena saamat arviot aksentti voimakkuudesta olivat hyvin yksimieliset. Kaikki arvioivat puhujan aksentti olevan lähempänä ääripäätä ”vahva vieras aksentti” siten, että 12 arvioi aksentti asteikon alkupäähän arvoille 1–3 ja yksi antoi arvion 5. Aksentti voimakkuudesta annettujen arvioiden keskiarvo oli 2,1; eniten annettiin arvioita arvolle 1 ja joukon keskimäinen arvo eli mediaani oli 1.

Puhujan Jelena sävelkulku arvioitiin myös suomalaisesta poikkeavaksi, koska vain yksi arvio oli lähempänä ääripäätä ”normaali sävelkulku”. Kaikki muut sävelkulusta annetut arviot asettuivat asteikolla välille 1–4 lähelle ääripäätä ”outo sävelkulku”. Sävelkulun arvioiden vaihteluväli oli 1–8, keskiarvoksi tuli 3,3 ja mediaani ja moodi olivat 3.

Kuuntelijat olivat varsin yksimielisiä arvioidessaan puhujan suomalaisuutta: kaikki arviot sijoituivat asteikolla lähemmäksi ääripäätä ”epäsuomalainen” kuin toista ääripäätä ”suomalainen”. Suomalaisuuden keskiarvoksi muodostui 2,4; arvojoukon keskimäinen arvo oli 2 ja useimmin annettu arvo 1. Suomalaisuuden arvioiden vaihteluväli oli puhujalla Jelena 1–5. Tämän puhujan kohdalla vieraan aksentti vahvuudella vaikuttaisi olevan jonkinlainen yhteys siihen, kuinka suomalaisena puhutavaa pidetään: mitä vahvempi aksentti, sitä epäsuomalaisempana puhujaa pidetään.

Kuva 11. Aksentin ja sujuvuuden arviot.

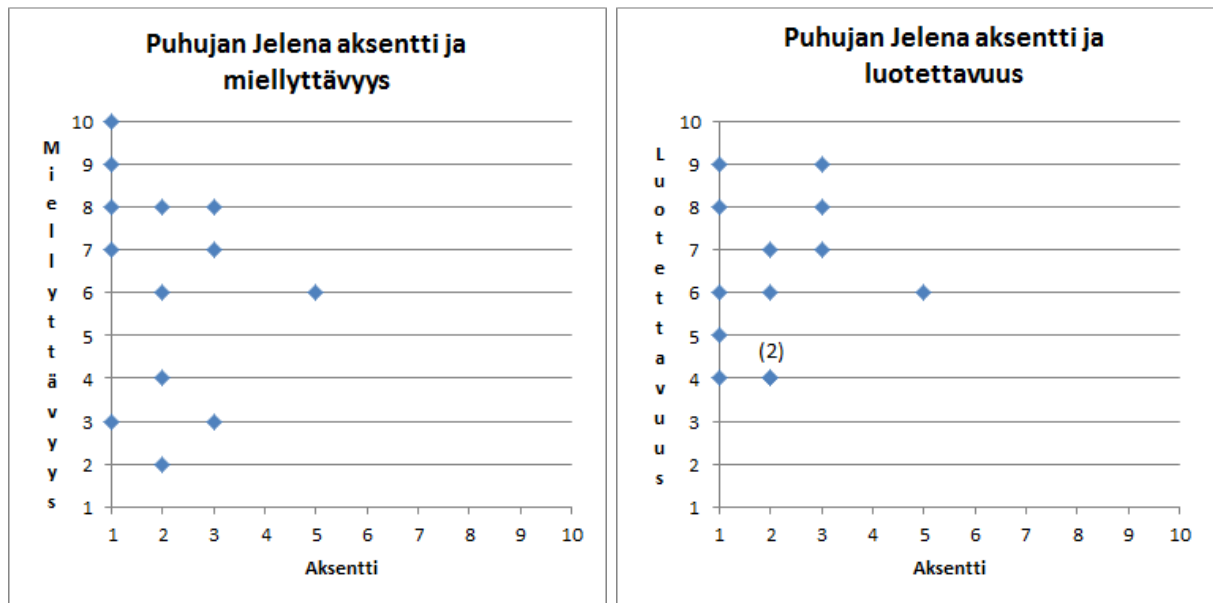
Kuva 12. Aksentin ja ymmärrettävyyden arviot.

Sujuvuudesta tehdyt arviot olivat hieman epäyhtenäisempiä: arviot hajosivat asteikolla välille 2–10. Puhujan puhetapaa pidettiin kuitenkin selvästikin sujuvana, sillä arvioista 11 sijoittuu lähemmäksi ääripäätä ”sujuva” kuin toista ääripäätä ”kangerteleva”. Keskiarvo sujuvuudelle oli 7, mediaani 7 ja moodit eli useimmin annetut arvot 6 ja 9.

Kuuntelijat olivat melko yksimielisiä siitä, että puhe oli helppo ymmärtää. Arviointien vaihteluväli oli 4–10. Kuuntelijoista 10 antoi arvioin, joka sijoittui asteikolla arvoille 7–10 eli lähemmäksi ääripäätä ”helppo ymmärtää”. Kolme arvioijaa oli muiden kanssa eri mieltä ymmärrettävyydestä ja antoi arvion 4. Ymmärrettävyyden keskiarvo oli 7,8; useimmin annettu arvo eli moodi ja arvojoukon keskimääräinen arvo eli mediaani olivat 9.

6.2.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen

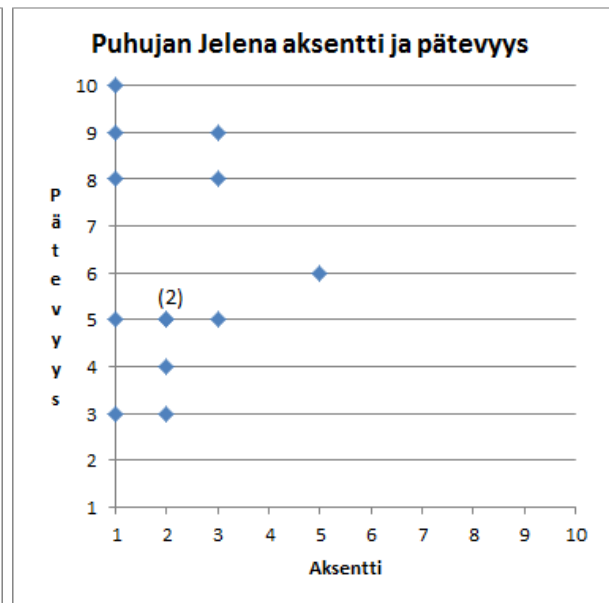
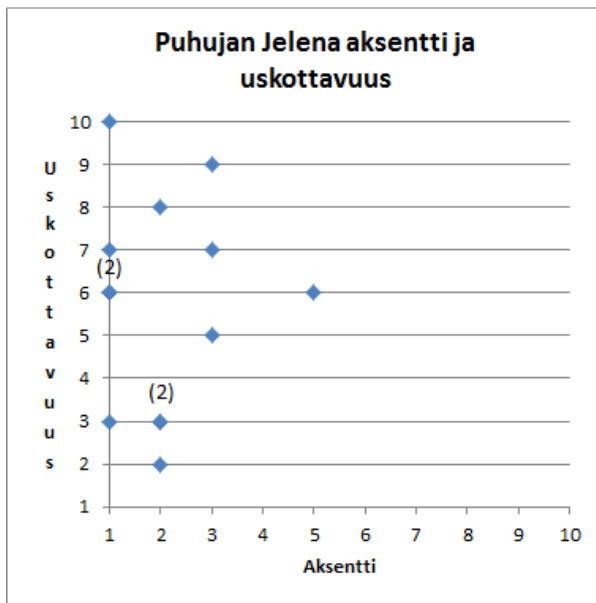
Puhujan Jelena kohdalla vieraalla aksentilla puhuvaan ja poikkeavaan puhetapaan suhtautumista mittaavien muuttujien arviointi hajosi asteikolla melko laajasti. Vieraan aksentin arvioinneilla ja puhujaan suhtautumisella ei tämän puhujan kohdalla ilmennyt selkeää yhteyttä minkään puhujan ominaisuuden kohdalla.

Kuva13. Aksentin ja miellyttävyyden arviot. Kuva 14. Aksentin ja luotettavuuden arviot.

Puhujan miellyttävyydestä tehdyt arviot vaihtelivat asteikolla välillä 2–10. Puhujaa ja vierasta aksenttia kuitenkin pidettiin pikemminkin miellyttävänä kuin ärsyttävänä, sillä suurin osa (9) näistä arvioista sijoittui asteikon yläpäähän lähemmäksi ääripäätä ”miellyttävä” kuin toista ääripäätä ”ärsyttävä”. Keskiarvo miellyttävyyden arvioista oli 6,2; mediaani 7 ja moodi 8.

Luotettavuuden arviot vaihtelivat välillä 4–9. Puhujaa pidettiin melko luotettavana, koska suurin osa eli yhdeksän arviota sijoittui kuitenkin hieman asteikon puolivälin yläpuolelle ja lähemmäksi ääripäätä ”luotettava”. Luotettavuuden arvioiden keskiarvo oli 6,4; mediaani 6 ja moodit 4 ja 6.

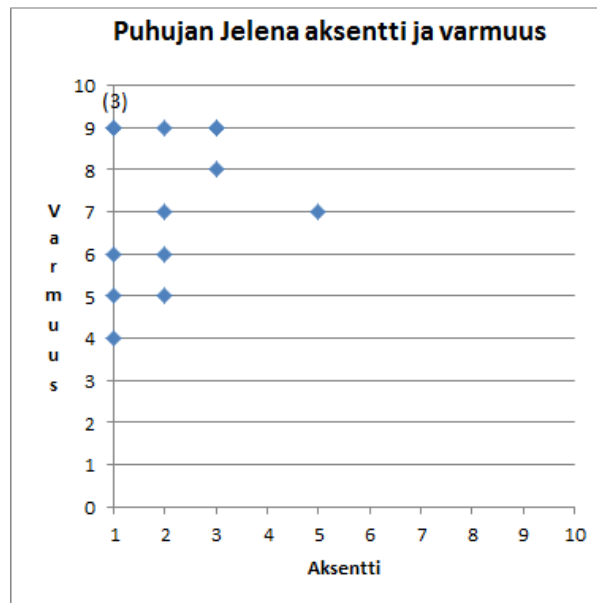

Kuva 15. Aksentti ja uskottavuuden arviot.

Kuva 16. Aksentti ja pätevyysarviot.

Uskottavuuden arviot hajosivat myös asteikolla kahdesta kymmeneen. Suurin osa arvioista sijoittuu asteikon keskivaiheille tai hieman sen yläpuolelle. Uskottavuudesta annettujen arvioiden keskiarvo onkin 5,8; mediaani 6 ja useimmin annetut arvot 3 ja 6. Suurin osa kuuntelijoista piti puhujaa siis pikemminkin uskottavana kuin epäuskottavana.

Puhujan pätevydestä annetut arviot vaihtelevat samoin. Niistä 7 sijoittuu asteikon puolivälin alapuolelle, siis lähemmäksi päätä ”epäpätevä” ja 6 arvioita sijoittuu puolivälin yläpuolelle lähemmäs ääripäätä ”pätevä”. Pätevyysarviointi on tämän puhujan kohdalla hyvin vaihtelevaa. Vaihteluväli oli 3–10, keskiarvo 6,2; mediaani ja moodi olivat 5.

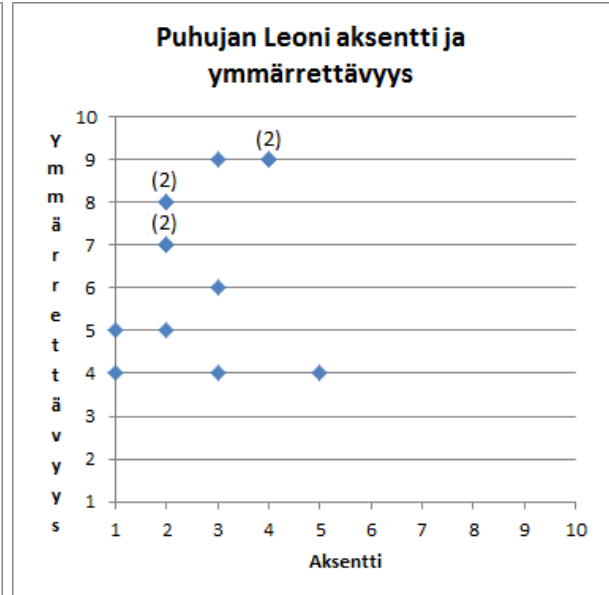
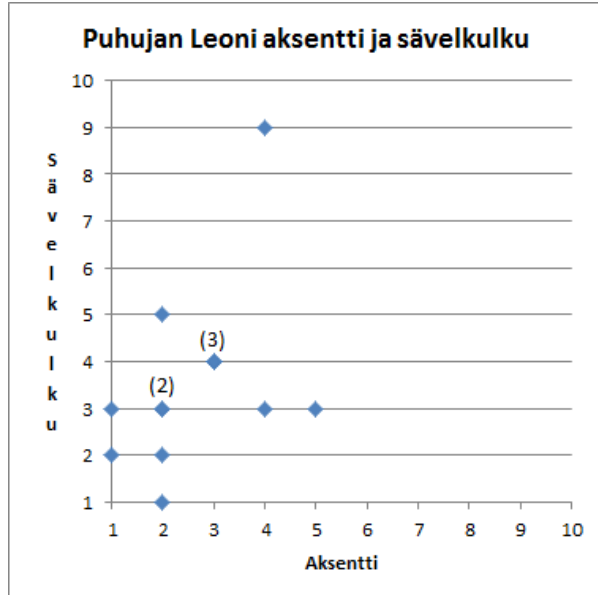

Kuva 17. Aksentin ja varmuuden arviot.

Puhujaa Jelena ja/tai tämän puhujan puhetapaa pidettiin varsin varmana. Suurin osa (10) arvioista sijoittuu asteikon yläpäähän lähemmäksi ääripäätä ”varma” ja kolme arviota lähemmäs ääripäätä ”epävarma”. Varmuuden arvioiden vaihteluväli oli 4–9, keskiarvo 7,8; mediaani 7 ja moodi 9.

6.3 Puhuja Leoni

6.3.1 Vieraan aksentti ja puhutavan arviointi

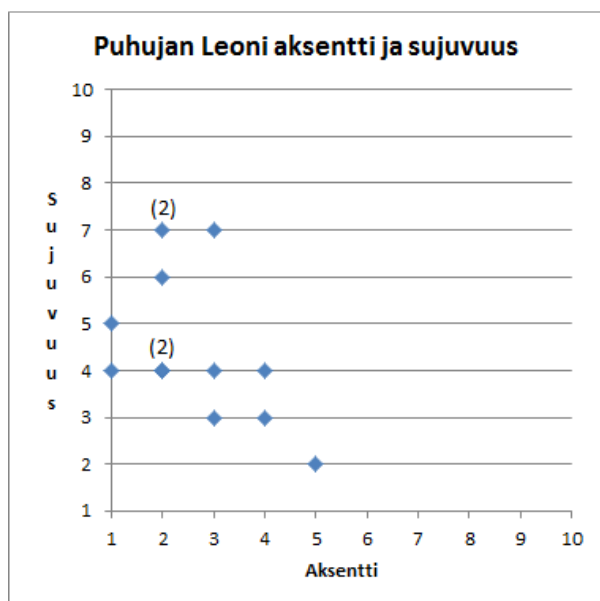
Kuva 18. Aksentti ja sävelkulun arviot.

Kuva 19. Aksentti ja ymmärrettävyyden arviot.

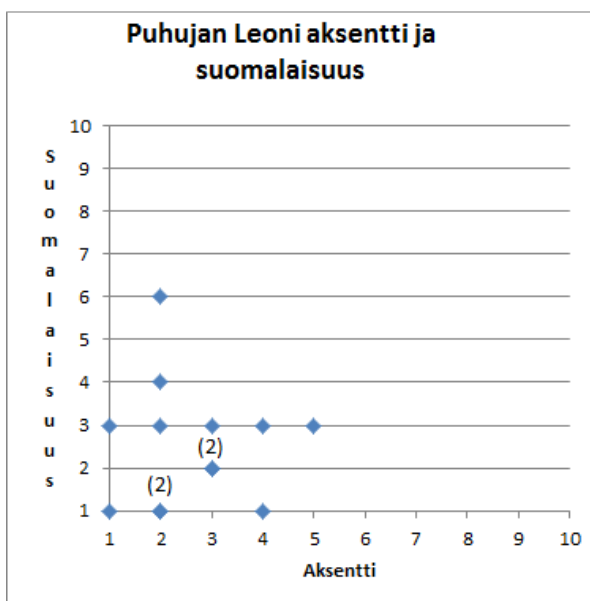
Arviot puhujan Leoni aksentti voimakkuudesta olivat varsin yksimielisiä. Kaikki arviot asetettiin arviointiasteikon alkupäähän välille 1–5 eli lähemmäksi ääripäätä ”vahva vieras aksentti”. Keskiarvoksi muodostui 2,6; mediaani ja moodi olivat 2. Kuuntelijoiden mielestä puheessa siis kuului selvästi vieras aksentti.

Puheen sävelkulun arvioitiin myös olevan normaalista eli suomalaisesta poikkeavia. Arviot olivat melko yksimielisiä, sillä yhtä arvioita lukuun ottamatta sävelkulun arviot sijoittuivat asteikolla välille 1–5 lähemmäksi ääripäätä ”outo sävelkulku”. Sävelkulun keskiarvo oli 3,5; mediaani ja moodi 3 ja vaihteluväli 1–9.

Enemmistö kuuntelijoista piti puhetta helposti ymmärrettävänä, mutta toisella tavallakin arvioitiin. Arvioista viisi asetettiin lähemmäksi ääripäätä ”vaikea ymmärtää” kuin toista ääripäätä ”helppo ymmärtää”. Kuitenkin suurin osa arvioista sijoittuu asteikon puoliväliin tai sen yläpuolelle eli voidaan sanoa, että puhetta pidettiin varsin ymmärrettävänä. Ymmärrettävyyden keskiarvo oli 6,5; mediaani 7, moodit 4 ja 9 ja arvioiden vaihteluväli 4–9.

Kuva 20. Aksentin ja sujuvuuden arviot.

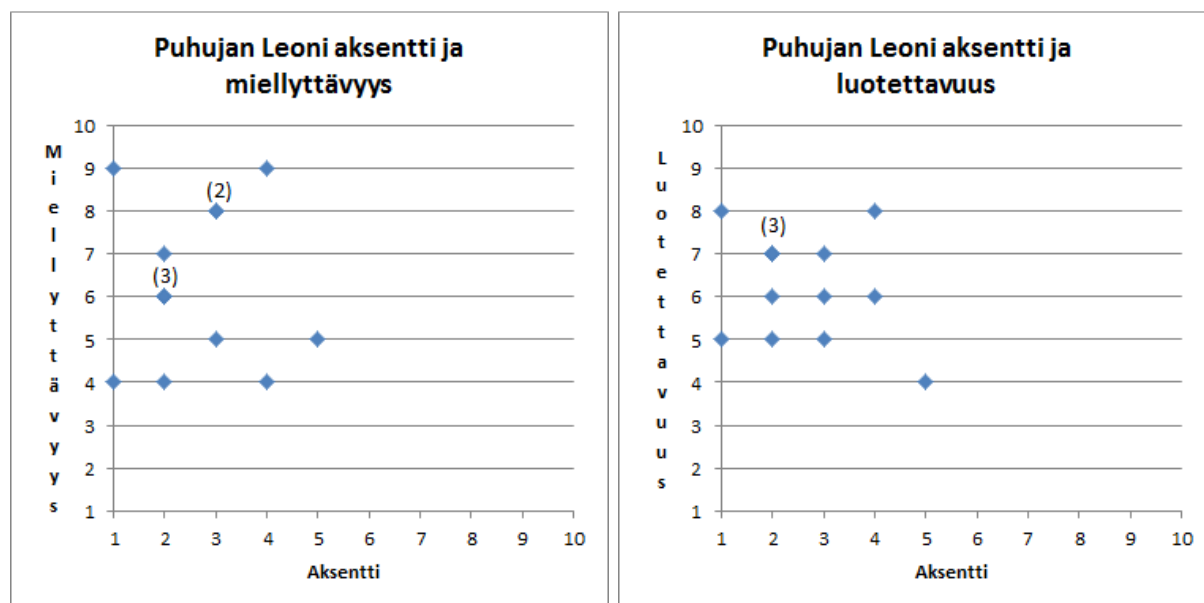
Kuva 21. Aksentin ja suomalaisuuden arviot.

Puheen sujuvuuden arviot olivat varsin yksimielisiä: 3 arvioita lukuun ottamatta kaikki arviot asettuivat asteikon alkupäähän välille 1–5 lähemmäksi ääripäätä ”hapanroiva”. Sujuvuuden arvioiden vaihteluväli oli 2–7, keskiarvo 4,4; moodi ja mediaani 4. Puhujaa ja/tai puhetapaa pidettiin siis pikemminkin hapanroivana kuin sujuvana.

Suomalaisuuden arviointi oli sekin hyvin yksimielistä. Kuuntelijat arvioivat puhujan ja/tai puhujan olevan varsin epäsuomalainen, sillä yhtä lukuun ottamatta kaikki kuuntelijat antoivat arvioin, joka sai arvon 1–4 eli lähelle ääripäätä ”epäsuomalainen”. Vaihteluväli arvioissa oli 1–6, keskiarvo 2,5; mediaani ja moodi 3.

6.3.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentin yhteys puhujaan suhtautumiseen

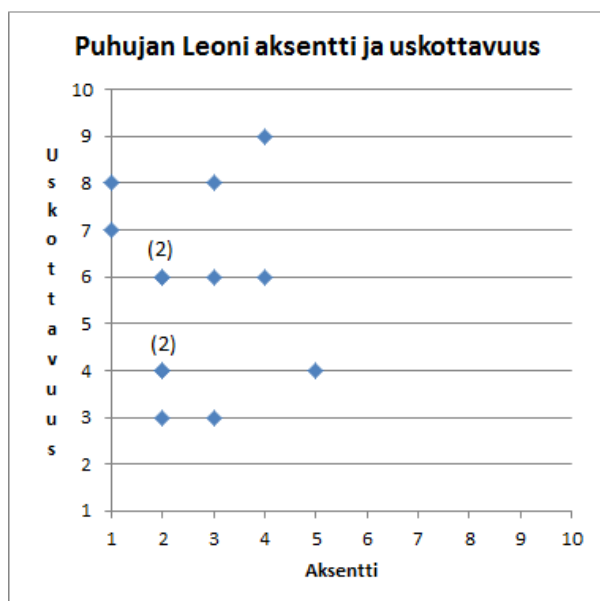
Puhujaan ja puhetapaan liittyvät arviot (miellyttävyys, uskottavuus, pätevyys, luotettavuus ja varmuus) puhujalla Leoni olivat keskenään jonkin verran samantyyppisiä. Arviot sijoittuivat pääsääntöisesti asteikon keskivaiheille tai hieman sen yläpuolelle ja keskiarvot, moodit ja mediaanit ovatkin kaikista viidestä puhujaan ja puhetapaan suhtautumista mittaavista muuttujista annetuista arvioista 4,8:n ja 7:n välillä eli asteikon keskivaiheilla. Vieraan aksentin arvioilla ei tämän puhujan kohdalla ole selkeää yhteyttä puhujaan suhtautumiseen.

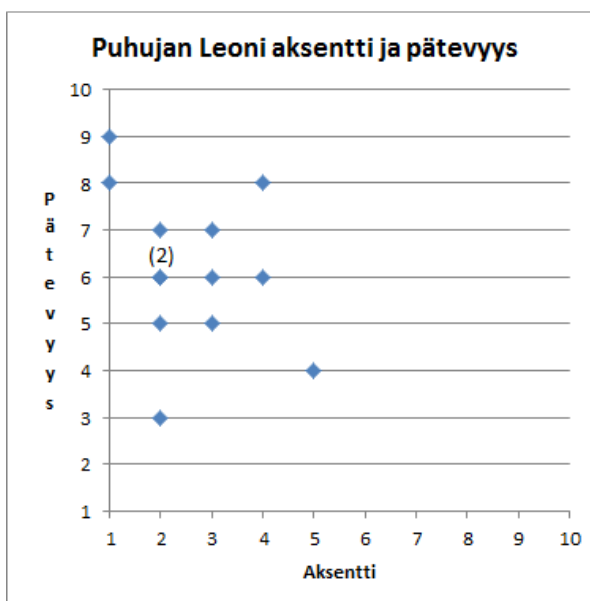
Kuva 22. Aksentti ja miellyttävyysarvio. Kuva 23. Aksentti ja luotettavuusarvio.

Puhujan miellyttävyys oli arvioitu asteikon keskivaiheille. Arviot hajosivat kuitenkin 4:n ja 9:n välille. Viisi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että puhuja ja/tai puhetapa on enemmän ärsyttävä kuin miellyttävä, mutta enemmistö kuuntelijoista piti puhujaa ja/tai puhetapaa miellyttävänä. Keskiarvo miellyttävyydelle oli 6,2; mediaani 6 ja moodit 4 ja 6. Puhujaa ja/tai puhetapaa pidettiin siis pikemminkin miellyttävänä kuin ärsyttävänä.

Luotettavuuden arviot sijoittuivat hieman muita suppeammalle skaalalle. Vaihteluväli oli 4–8; keskiarvo 6,2; mediaani 6 ja moodi 7. Arviointi oli siis muita puhujan ominaisuuksia yhtenäisempää. Aivan asteikon alku- eikä loppupäähän ei sijoittunut yhtään arviointia, vaan ne painottuivat asteikon puoliväliin ja hieman sen yläpuolelle. Arviointien perusteella voidaan siis sanoa, että puhujaa pidettiin hieman enemmän luotettavana kuin epäluotettavana.

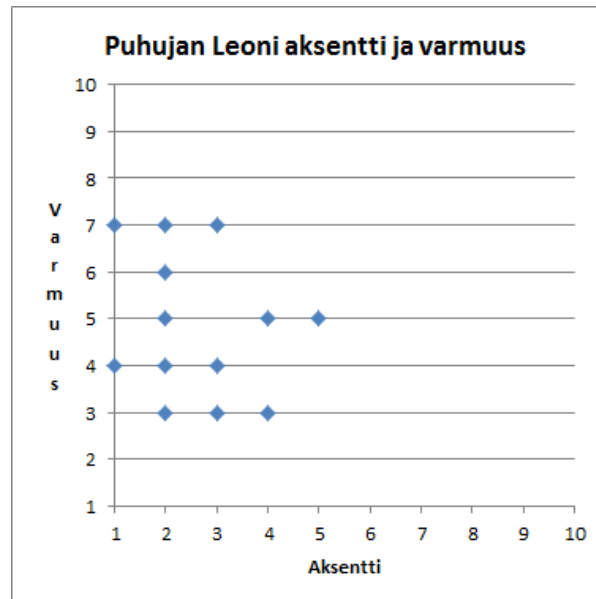
Kuva 24. Aksentin ja uskottavuuden arviot.

Kuva 25. Aksentin ja pätevyysarviot.

Myös suurin osa uskottavuuden arvioista sijoittui asteikon keskivaiheille. Arvioit vaihtelivat kuitenkin 3:n ja 9:n välillä ja viisi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että puhuja on enemmän epäuskottava kuin uskottava. Loput kuuntelijat antoivat arvioin 6:n ja 9:n väliltä. Keskiarvoksi muodostui 5,7; mediaani ja moodi olivat 6. Puhujaa pidettiin siis hieman enemmän uskottavana kuin epäuskottavana.

Pätevyysarviot noudattelivat samaa linjaa: vaihteluväli oli 3–9, keskiarvo oli 6,1; mediaani ja moodi 6. Kuuntelijoista neljä piti puhujaa enemmän epäpätevänä kuin pätevänä ja loput yhdeksän kuuntelijaa arvioi toisin päin. Puhujaa pidettiin siis enemmän pätevänä kuin epäpätevänä.

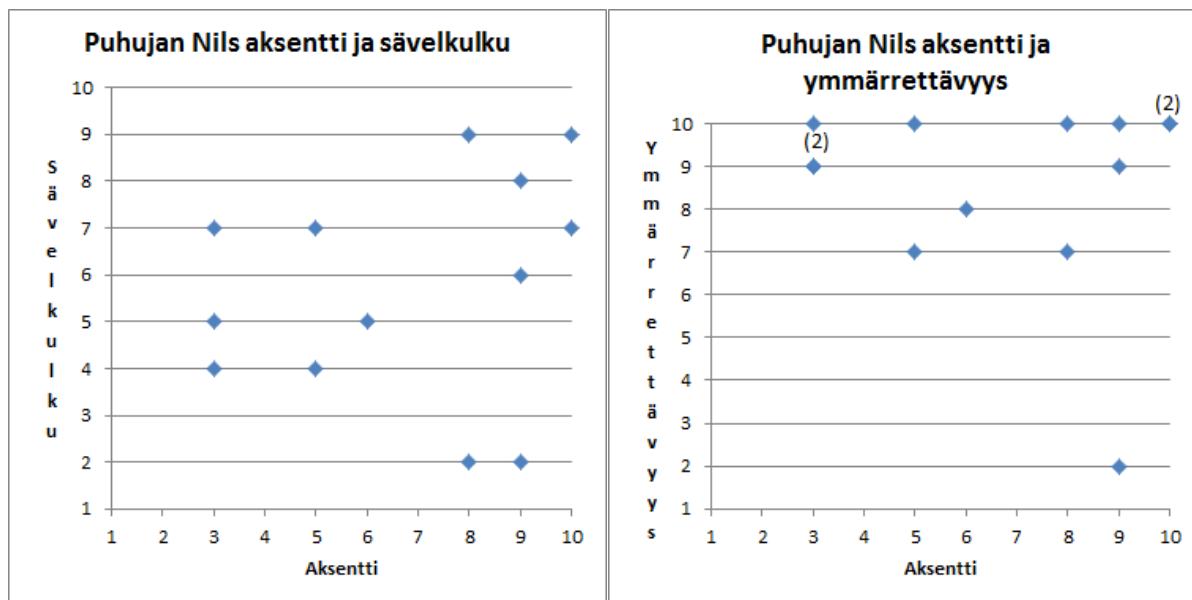

Kuva 26. Aksentin ja varmuuden arviot.

Puhujan varmuus poikkesi eniten muista puhujan ominaisuuksien arvioinneista, koska siitä annetuista arvioista suurin osa (9) sijoittui asteikon alapäähän arvoille 3–5. Vaihteluväli varmuuden arvioilla oli 3–7. Kukaan ei kuitenkaan arvioinut selkeästi epävarmaksi eikä selkeästi varmaksi puhujaa ja/tai puhetapaa. Varmuudesta annettujen arvioiden keskiarvo oli 4,8; mediaani 5 ja moodi 3.

6.4 Puhuja Nils

6.4.1 Vieraan aksentti ja puhutavan arviointi

Kuva 27. Aksentti ja sävelkulun arviot.

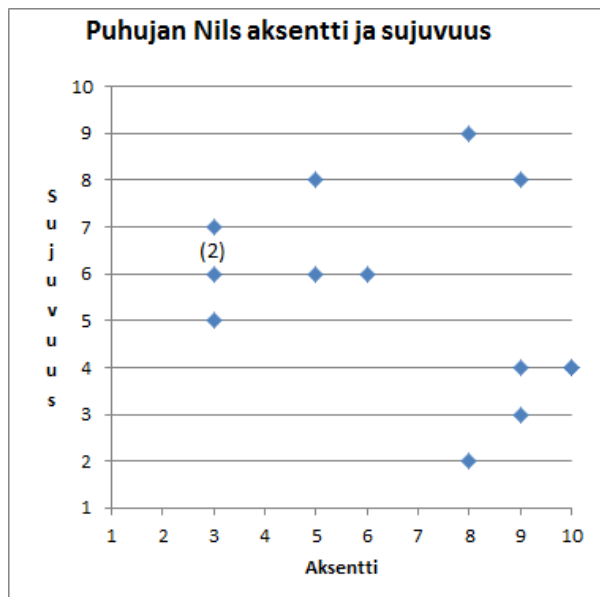
Kuva 28 Aksentti ja ymmärrettävyyden arviot.

Puhuja Nils sai kaikkein vähiten vieraan aksentti arvioita. Aksentista annetuista kahdeksan sijoittui lähemmäksi ääripäätä ”ei vierasta aksenttia” ja viisi lähemmäs toista päätä ”vahva vieras aksentti”. Vahvin aksentti arvio oli 3 ja lievin 10. Arviointi ei ollut kovinkaan yhtenäistä, mutta kuitenkin arviot painottuvat asteikon yläpäähän. Aksentista annettujen arvioiden keskiarvo oli 6,8; mediaani 8 ja moodit 3 ja 9, mikä osaltaan kertoo aksentti arvioinnin hajonnasta tämän puhujan kohdalla.

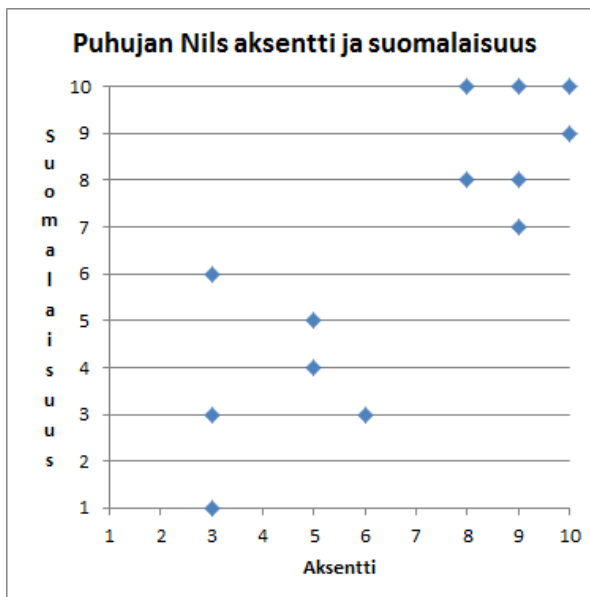
Myös sävelkulku arvioitiin muita puhujia normaalimmaksi. Kuuntelijat eivät olleet kovin yksimielisiä arvioidessaan sävelkulkua. Kuusi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että sävelkulku oli enemmän normaali kuin outo ja seitsemän kuuntelijaa taas oli sitä mieltä, että sävelkulku on pikemminkin outo kuin normaali. Sävelkulun arviot sijoittuvat kuitenkin asteikolla välille 2–9 siten, että suurin osa on asteikon keskivaiheilla. Keskiarvo sävelkululle oli 5,8; mediaani 6 ja moodi 7.

Ymmärrettävyyden arviointi oli varsin yhtenäistä. Vaihteluväli on varsin laaja, 2–10, vaikka arviointi oli yhtä arviota vaille hyvin yhtenäistä. Arvioinneista selviää, että puhujaa ja/tai puhutapaa pidettiin helposti ymmärrettävänä, koska yhtä lukuun ottamatta kaikki

arviot sijoittuvat lähemmäksi päätä ”helppo ymmärtää” kuin toista ääripäätä ”vaikea ymmärtää”. Keskiarvoksi tuli 8,5; mediaani oli 9 ja moodi 10.

Kuva 29. Aksentti ja sujuvuuden arviot.

Kuva 30. Aksentti ja suomalaisuuden arviot.

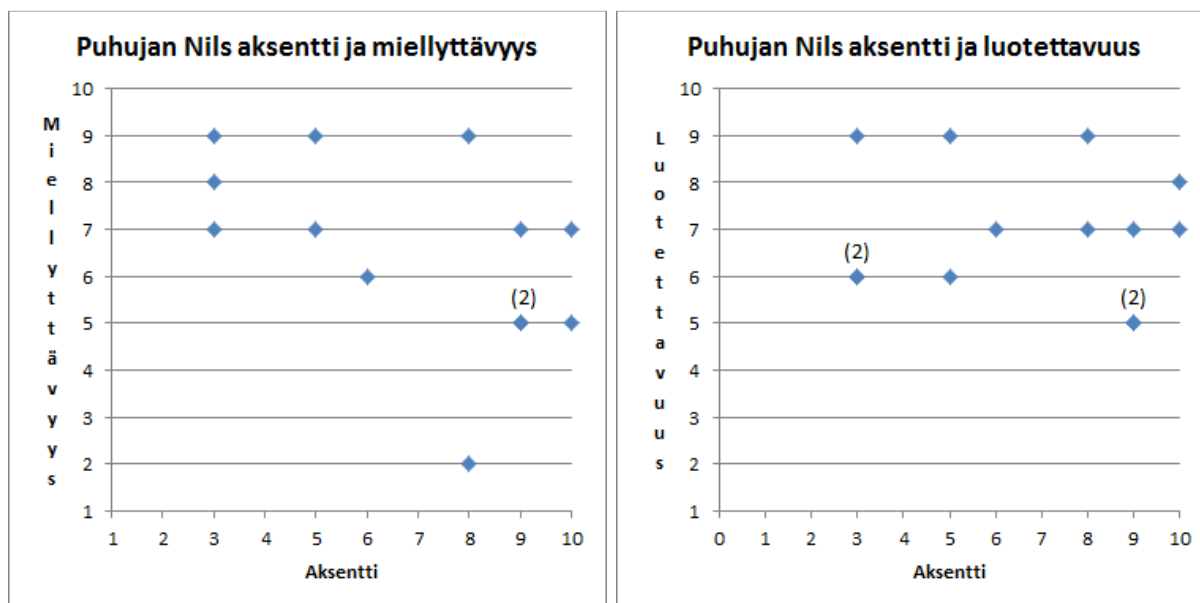
Puhujan Nils saamat arviot hajosivat eniten, kun arvioitiin puhujan ja/tai puhutavan sujuvuutta. Vaihteluväli oli 2–9. Asteikon puolivälin alapuolelle lähemmäksi ääripäätä ”hapanoiva” sijoittui kuusi arviota ja loput 7 puolivälin yläpuolelle lähemmäksi ääripäätä ”sujuva”. Keskiarvo sujuvuudesta oli 5,5; mediaani 6 ja moodit 4 ja 6. Kuuntelijoiden ei voi sanoa olleen kovinkaan yksimielisiä siitä oliko puhuja ja /tai puhutapa enemmän sujuva vai hapanoiva.

Puhujaa Nils ja/tai puhutapaa pidettiin muita ei-natiiveja puhujia suomalaisempina ja hieman enemmän suomalaisena kuin epäsuomalaisena, koska kahdeksan kuuntelijaa antoi suomalaisuudesta arvioin 6–10. Nämä arviot sijoittuvat lähemmäksi ääripäätä ”suomalainen” kuin toista ääripäätä ”epäsuomalainen”, jota vastaavia arvioita annettiin viisi. Puhutapa (ja/tai puhuja) oli kolmen kuuntelijan mielestä suomalainen tai natiivinkaltainen, koska he antoivat arvioin, joka sijoittui asteikolla arvolle 10. Arvioiden vaihteluväli oli 3–10, keskiarvo 6,5; mediaani 7 ja moodi 10.

6.4.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentti yhteys puhujaan suhtautumiseen

Puhujan ominaisuuksien arvioinnit olivat keskenään samantyyppisiä lukuun ottamatta varmuudesta tehtyjä arvioita. Suurin osa arvioista sijoittui asteikon keskivaiheille ja hieman sen yläpuolelle, mutta melko laajaa hajontaa ilmeni lähes kaikissa arvioitavissa puhujan ominai-

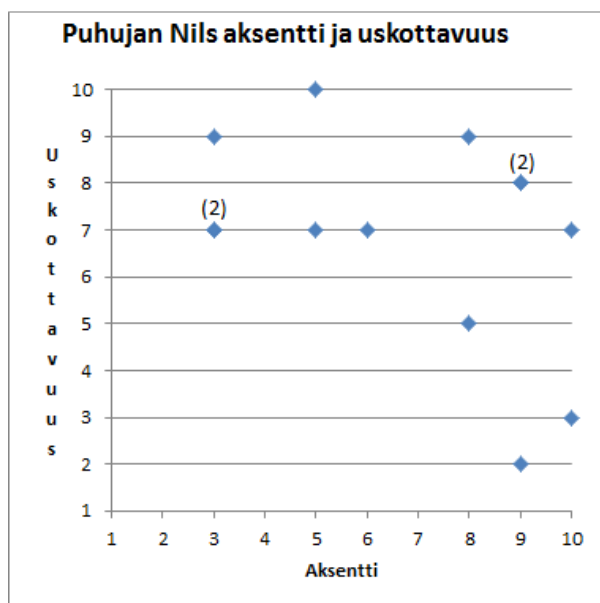
suuksissa. Puhujan Nils arvioinneissa oli niin laajaa hajontaa niin aksentin kuin puhujan ominaisuuksien arvioinneilla, että näiden arvioiden perusteella ei voida sanoa aksentin arvioinneilla olleen selkeää yhteyttä puhujaan suhtautumiseen.

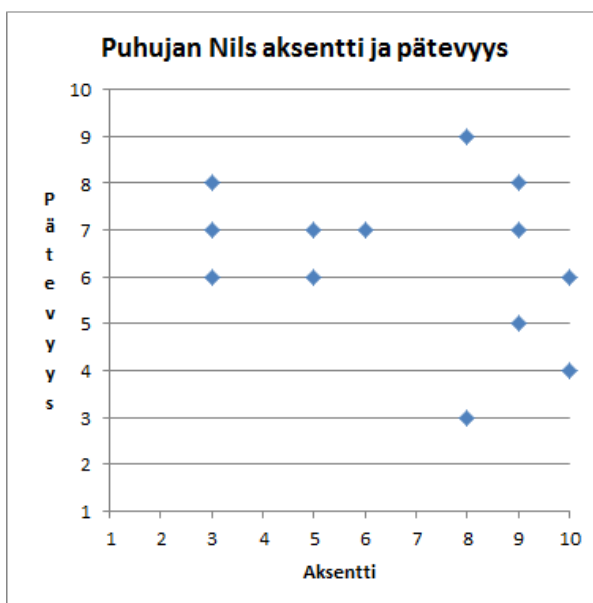
Kuva 31. Aksentin ja miellyttävyyden arviot. Kuva 32. Aksentin ja luotettavuuden arviot.

Miellyttävyyden arvioista 4 oli lähempänä ääripäätä ”ärsyttävä” ja loput 9 lähempänä ääripäätä ”miellyttävä”. Vaihteluväli miellyttävyyden arvioista oli 2–9, keskiarvo 6,6 ja mediaani ja moodi olivat 7. Puhuja ja/tai puhetapa koettiin siis melko miellyttäväksi.

Luotettavuuden arviot olivat puhujaan ja puhetapaan suhtautumista mittavista arvioinneista kaikkein yhtenäisimpiä, mitä kuvaa myös se, että keskiarvo, mediaani ja moodi olivat kaikki 7. Arviointien vaihteluväli oli 5–9 eli arvioinneista yksikään ei sijoittunut aivan asteikon alkupäähän. Kuuntelijat kokivat puhujan siis varsin luotettavaksi.

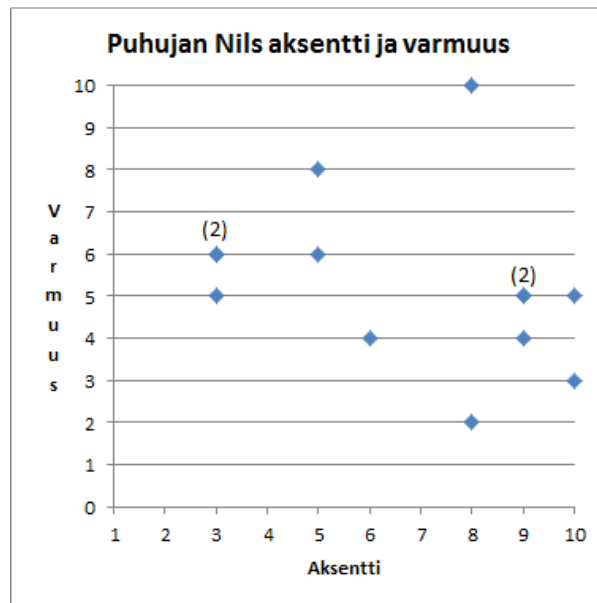
Kuva 33. Aksentti ja uskottavuuden arviot.

Kuva 34. Aksentti ja pätevyysarviot.

Uskottavuuden arvioista suurin osa sijoittui myös asteikon keskivaiheille. Arviointien vaihteluväli oli 2–10. Lähemmäksi ääripäätä ”epäuskottava” sijoittui 3 arviota ja loput 10 kokivat puhujan pikemminkin luotettavaksi. Uskottavuuden arviointien keskiarvo oli 6,8 ja mediaani ja moodi olivat 7.

Pätevyysarvioinnit noudattelivat samaa linjaa miellyttävyyden ja uskottavuuden arviointien kanssa. Suurin osa arvioinneista sijoittui asteikon keskivaiheille, mutta myös asteikon alapäähän lähelle ääripäätä ”epäpätevä” sijoittui kolme arviota. Arviointien vaihteluväli oli 3–8, keskiarvo 6,4; mediaani ja moodia olivat 7. Suurin osa kuuntelijoista oli siis sitä mieltä, että puhuja oli enemmän pätevä kuin epäpätevä.

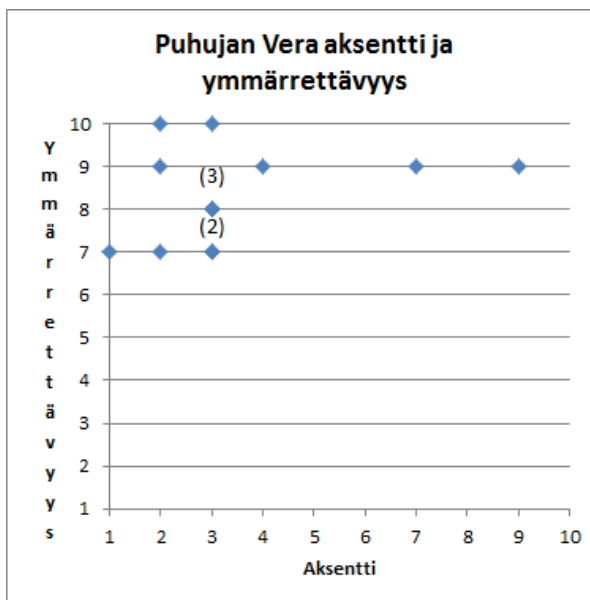
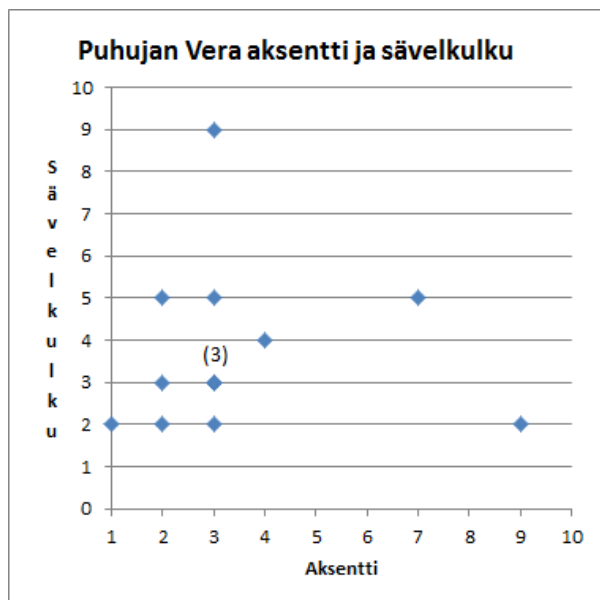

Kuva 35. Aksentti ja varmuuden arviot.

Kuuntelijoiden arvioinnit puhujan Nils varmuudesta poikkesivat muista puhujan ominaisuuksien arvioinneista siinä, että ne sijoittuivat pikemminkin asteikon puolivälin tietämille ja sen alapuolelle kuin yläpuolelle. Vaihteluväli oli 2–10, mutta suurin (8) osa arvioinneista sijoittui asteikon alkupäähän arvoille 2–5. Varmuuden arvioiden keskiarvo oli 5,3 ja mediaani ja moodi olivat 5.

6.5 Puhuja Vera

6.5.1 Vieraan aksentti ja puhutavan arviointi

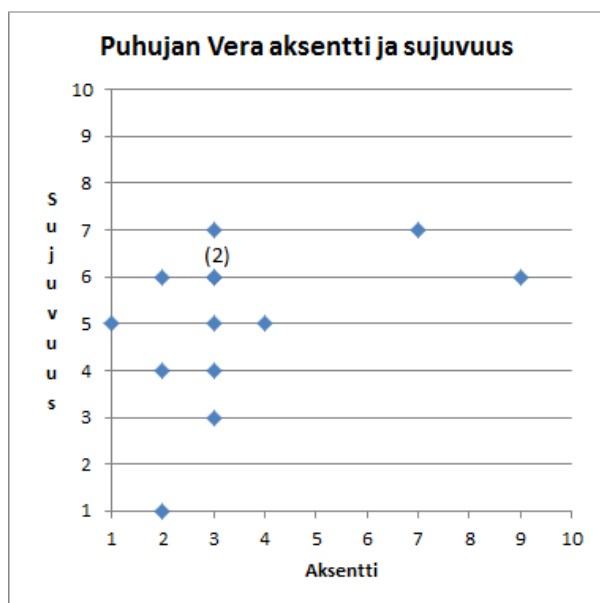
Kuva 36. Aksentti- ja sävelkulun arviot.

Kuva 37. Aksentti- ja ymmärrettävyyden arviot.

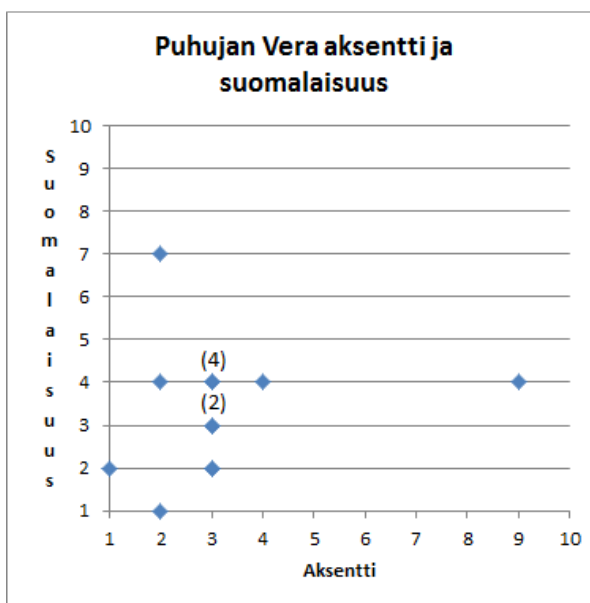
Puhujan Vera puhutapaan ja aksenttiin (aksentti-voimakkuus, sävelkulku, suomalaisuus, sujuvuus, ymmärrettävyys) liittyvät arviot olivat melko yksimielisiä. Kuuntelijat olivat varsin yksimielisiä siitä, että puhujalla Vera kuului puheessa vahva vieras aksentti. Yksitoista kuuntelijaa 13:sta oli sitä mieltä, että puhujalla kuului pikemminkin vahva vieras aksentti koska he antoivat arvioin, joka sijoittui asteikon alkupäähän arvoille 1–4. Aksentti-arviointien vaihteluväli oli kuitenkin 1–9, koska asteikon yläpäähän sijoittui kaksi arviota. Keskiarvo aksentti-voimakkuudesta oli 3,5; mediaani ja moodi olivat 3.

Sävelkulun arviot olivat hieman aksentti- arvioita yhtenäisempiä. Vaihteluväli oli 2–9. Kuitenkin yhtä lukuun ottamatta kaikki arvioivat sävelkulun olevan pikemminkin ”outo” kuin normaali ja antoivat arvioin, joka sijoittui asteikon alkupäähän arvoille 1–5. Sävelkulun keskiarvo oli 3,7; mediaani oli 3 ja moodit eli useimmin annetut arvot 2 ja 3.

Ymmärrettävyyden arviointi oli tämän puhujan kohdalla kaikkein yksimielisintä. Hajonta oli muihin arvioihin verrattuna vähäistä, koska kaikki arvioinnit sijoituivat asteikolla välille 7–10. Kaikki kuuntelijat olivat siis sitä mieltä, että puhujaa Vera oli helppo ymmärtää. Ymmärrettävyyden keskiarvo oli 8,3; mediaani 8 ja moodi 7.

Kuva 38. Aksentti ja sujuvuuden arviot.

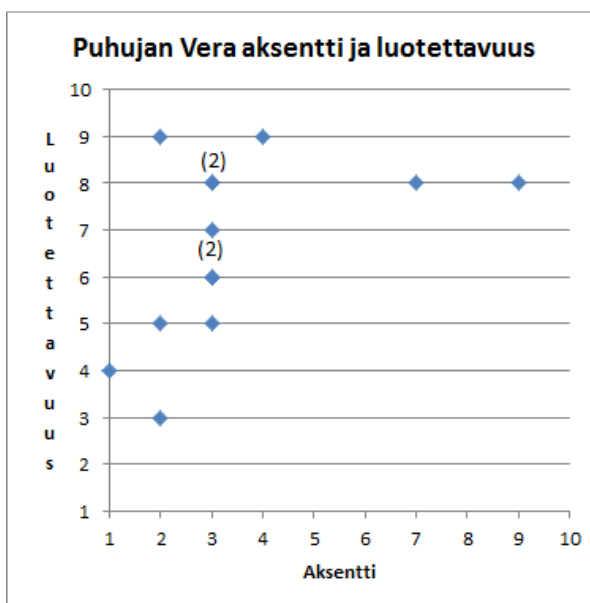
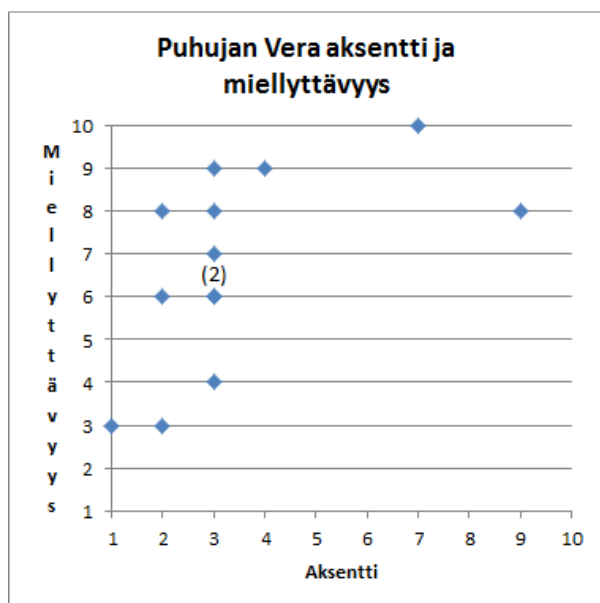
Kuva 39. Aksentti ja suomalaisuuden arviot.

Sujuvuuden arvioissa oli hieman enemmän hajontaa kuin aksentti, sävelkulun, sujuvuuden ja ymmärrettävyyden arvioinneissa. Arvioiden vaihteluväli oli 1–7 eli kuuntelijoista yksikään ei ollut sitä mieltä, että puhe olisi selkeästi sujuvaa. Suurin osa arvioinneista sijoittuu asteikon keskivaiheille. Niukka enemmistö on sitä mieltä, että puhuja on enemmän kangerteleva kuin sujuva. Sujuvuuden arvioiden keskiarvo oli 5, mediaani 5 ja moodi 6. Suurin osa kuuntelijoista piti puhujan Vera puhetapaa hieman enemmän haparoivana kuin sujuvana.

Suomalaisuuden arviot olivat nekin hyvin yksimielisiä. Puhujaa ei pidetty suomalaisena, koska yhtä lukuun ottamatta kaikki kuuntelijat antoivat puhujan suomalaisuudesta arvioin 1–4, jotka sijoittuivat asteikon alkupäähän lähelle ääripäätä ”epäsuomalainen”. Suomalaisuuden arviointien keskiarvoksi muodostui 3,3; mediaani oli 3 ja moodi 4.

6.4.2 Puhujaan suhtautuminen ja aksentti yhteys puhujaan suhtautumiseen

Puhujaan ja puhetapaan suhtautumista mittaavat arviot eivät noudattaneet puhujalla Vera kovinkaan yhtenevää linjaa. Miellyttävyys sai korkeimmat arviot ja varmuus taas heikoimmat. Myöskään puhujan Vera kohdalla ei voi sanoa vieraan aksentti vaikuttaneen selkeästi puhujaan suhtautumiseen, koska hajontaa ilmenee kaikkien puhujan ominaisuuksien arviointien kohdalla.

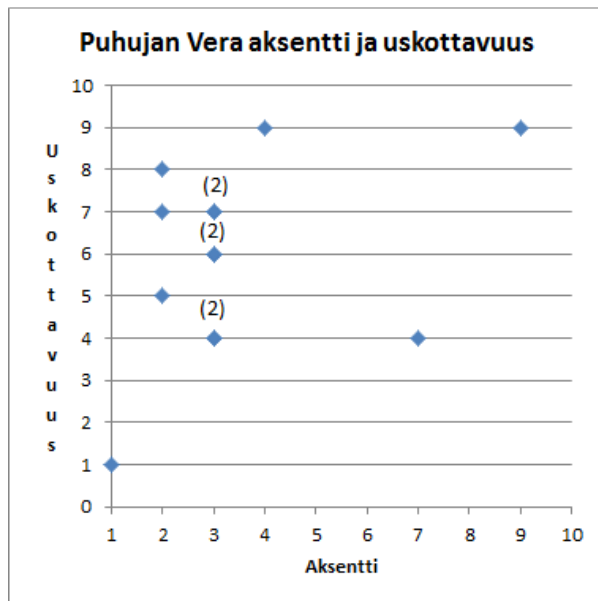

Kuva 40. Aksentti ja miellyttävyys arviot.

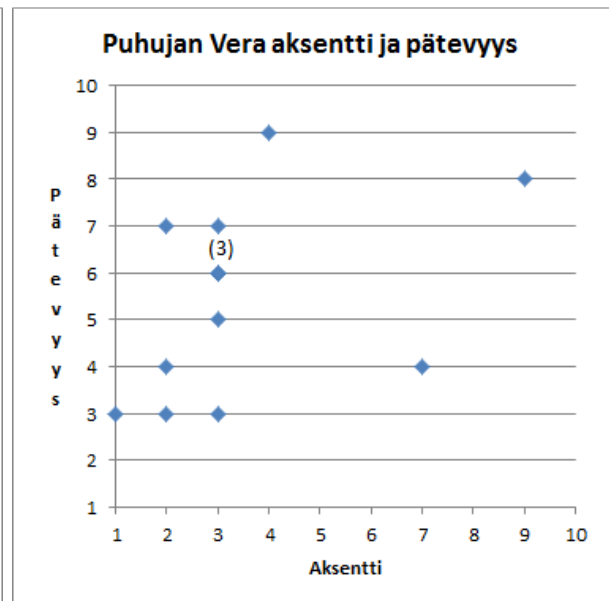
Kuva 41. Aksentti ja luotettavuuden arviot.

Miellyttävyys arvioista 3 sijoittui lähemmäksi ääripäätä ”ärsyttävä” kun toista ääripäätä ”miellyttävä”, jota lähemmäksi sijoittui valtaosa eli 10 arviota. Puhujaa pidettiin siis varsin miellyttävänä. Miellyttävyys arvioiden vaihteluväli oli varsin laaja 3–10, keskiarvo oli 6,7; mediaani 7 ja moodit 6 ja 8.

Kuuntelijat arvioivat luotettavuuden hieman muita puhujan ominaisuuksia yhdenmukaisemmin. Neljä kuuntelijaa piti puhujaa pikemminkin epäluotettavana kuin luotettavana, koska antoi arvion, joka sijoittui asteikolla lähemmäs ääripäätä ”epäluotettava”. Loput yhdeksän olivat sitä mieltä, että puhuja oli enemmän luotettava kuin epäluotettava. Arvioiden vaihteluväli oli 3–10, keskiarvo 6,6, mediaani 7 ja moodi 8.

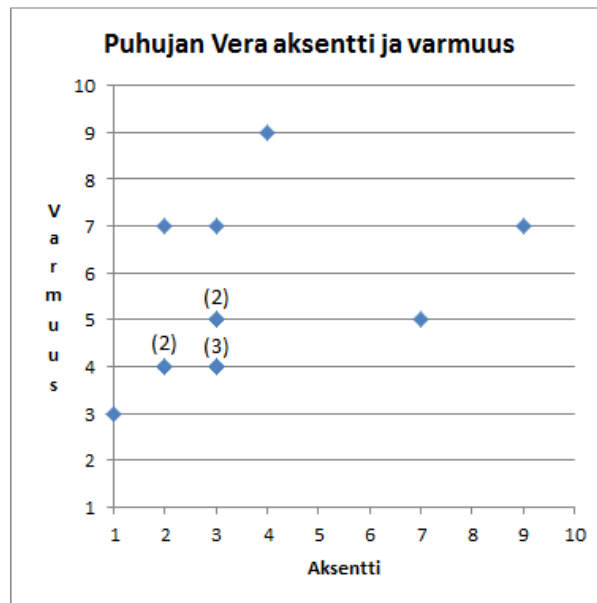
Kuva 42. Aksentti ja uskottavuuden arviot.

Kuva 43. Aksentti ja pätevyysarviot.

Uskottavuuden arviot sijoittuivat asteikolle melko samalla tavalla kuin miellyttävyyden arviot. Viisi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että puhuja on enemmän epäuskottava kuin uskottava ja 8 kuuntelijaa taas sitä mieltä, että puhuja on uskottava. Uskottavuuden arvioinnit eivät olleet kovin yhtenäisiä ja ne sijoittuivat asteikolla välille 1–9, keskiarvo oli 5,9; mediaani 6 ja moodit 4 ja 7.

Myöskään pätevyysarviot eivät olleet kovin yhtenäisiä. Arviointien vaihteluväli oli 3–9. Kuusi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että puhuja oli enemmän epäpätevä kuin pätevä. Loput 7 kuuntelijaa arvioivat taas päinvastoin. Yhtään arvioita ei kuitenkaan sijoittunut aivan asteikon ääripäihin. Pätevyysarvioiden keskiarvoksi muodostui 5,5; mediaani oli 6 ja moodit 3 ja 6.

Kuva 44. Aksentti ja varmuuden arviot.

Puhujaa Vera pidettiin pikemminkin epävarmana kuin varmana. Suurin osa kuuntelijoista (yhdeksän kuuntelijaa kolmestatoista) antoi arvion, joka sijoittui lähemmäksi ääripäätä ”epävarma” kuin toista ääripäätä ”varma”. Varmuuden arvioiden vaihteluväli oli 3–9, eli aivan ääriarvoja ei annettu asteikon kummassakaan päässä. Keskiarvo oli 5,2; mediaani 5 ja moodi 4.

7 PÄÄTELMÄT JA POHDINTA

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten syntyperäiset suomen kielen puhujat arvioivat maahanmuuttajien puheessa ilmenevää vierasta aksenttia ja muita vieraaseen aksenttiin ja puhetapaan liittyviä ominaisuuksia (ensimmäinen tutkimuskysymys). Toisen tutkimuskysymyksen mukaisesti tavoitteena oli selvittää myös sitä, miten kuuntelijat suhtautuivat vieraalla aksentilla puhuvaan henkilöön ja ei-natiiviin puhetapaan. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla haettiin vastauksia siihen, millainen suhde aksentista ja ei-natiivista puhetavasta annetuilla arvioilla on puhujaan suhtautumisen kanssa. Tämän tutkielman tuloksia toisen kielen puhujan aksentin voimakkuuden ja muiden puhetapaan liittyvien ominaisuuksien arvioista tai puhujaan suhtautumisesta ei pienen aineiston ja arvioinnin hajonnan vuoksi voida laajemmin yleistää. Tässä tarkasteltavat tulokset ovat pikemminkin jonkinlaisia suuntaviivoja ja rajallinen kuvaus tähän tutkielmaan osallistuneen kuuntelijajoukon suhtautumisesta toisen kielen puhujaan ja ei-natiiviin puhetapaan. Vieraan aksentin arvioiden avulla saatiin hieman lisävalaistusta siihen, miten äidinkieleltään suomalaiset arvioivat vierasta aksenttia suomen kielessä.

Merkillepantavaa tutkimustuloksissa oli se, että kuuntelijoiden tekemä arviointi ei ollut ei-natiivien kohdalla missään arvioitavassa muuttujassa täysin yhtenäistä. Tuloksista nousi kuitenkin selvästi esiin se, että aksenttiin ja ensisijaisesti puhetapaan liittyviä piirteitä (aksentin voimakkuus, sävelkulku, suomalaisuus, sujuvuus ja ymmärrettävyys) arvioitiin puhujaan suhtautumista mittaavia piirteitä yhtenäisemmin. Aksenttiin ja puhetapaan liittyvistä arvioitavista piirteistä hajontaa ilmeni eniten, kun arvioitiin puheen sujuvuutta. Yksimielisintä arviointi oli kaiken kaikkiaan, kun arvioitiin aksentin voimakkuutta ja puheen ymmärrettävyyttä. Puhujaan liittyvissä ominaisuuksissa (miellyttävyys, uskottavuus, luotettavuus, pätevyys, varmuus) hajontaa ilmeni erityisesti arvioitaessa puhujan pätevyyttä ja uskottavuutta. Puhujan ominaisuuksien arvioinneista yksimielisintä oli puhujan miellyttävyys arviointi. Puhujan Nils saamat arviot olivat muita puhujia epäyhtenäisempiä, mikä voi olla seurausta siitä, että puhujalla kuului vain hienoista vierasta korostusta. Tämän aineiston perusteella vaikuttaisikin siltä, että kuuntelijoiden mielestä vahvalla vieraalla aksentilla puhuvia oli helpompi arvioida, koska heidän kohdalla arvioinnit olivat yhtenäisempiä.

7.1 Vieraan aksentin ja ei-natiivin puhettavan arviointi

Kuuntelijat olivat sitä mieltä, että kaikilla ei-syntyperäisillä suomen kielen puhujilla kuului puheessa vieras aksentti. Puhujien Hille, Jelena, Leoni ja Vera kohdalla kuuntelijat olivat melko tai hyvin yksimielisiä siitä, että puhujalla kuului vahva vieras aksentti. Yhteistä näille puhujille on se, että kaikkien puheessa kuuluu selkeitä segmenttaalisia poikkeamia. Puhujan Nils kohdalla aksentin arviointi oli muita epäyhtenäisempää. Kuuntelijoiden mielestä puhujalla Nils kuuluu vain vähäinen vieras aksentti eli selvästi muita ei-natiiveja puhujia vähemmän. Jos tarkastellaan pelkkiä aksentin arvioita ja verrataan niitä puhenäytteeseen, vaikuttaa siltä, että poikkeamat puheen segmenttaalisella tasolla selittävät ainakin osittain vieraan aksentin voimakkuuden arvioita. Näin voidaan päätellä, koska puhuja Nils on ainoa ei-natiivipuhuja, jolla ei puheessa kuulu äänteellisiä poikkeamia ja samalla puhuja Nils on ainut ei-natiivipuhuja, jonka puheessa arvioitiin kuuluvan vain vähäinen vieras aksentti. Puhujat saivat suhteellisen vahvoja vieraan aksentin arvioita suhteessa siihen, että kaikki puhujat ovat suorittaneet Yleisten kielitutkintojen ylimmän taitotason puhumisen kokeen. Ylin taso jakautuu tasoihin viisi ja kuusi. Natiivipuhuja Maija ja puhuja suomenruotsalainen Nils ovat tasolla kuusi. Muut puhuja ovat tasolla viisi. Ylimmällä tasolla kielenpuhujat ovat hyvin edistyneitä, ja kuudennen tason taitotasokuvauksessa todetaan, että kielenpuhujia ”puhuu erittäin sujuvasti ja puheessa esiintyy vain satunnaisesti ei-kohdekielisiä piirteitä, kuten vierasta korostusta” (Yki perusteet 2011: 11). Kuuntelijoiden arviot vieraasta aksentista ovat etenkin suomenruotsalaisen puhujan Nils ja suomalaisen Maijan kohdalla yhteneväiset Yleisten kielitutkintojen taitotasokuvauksen kanssa, koska näiden puhujien kohdalla arvioitiin kuuluvan vain vähäinen vieras aksentti (Nils) ja ei lainkaan vierasta aksenttia (Maija). Vaikka puhujat Jelena, Hille, Leoni ja Vera ovat taitotasolla viisi, heidän puheessaan arvioitiin kuuluvan vahva vieras aksentti. Samansuuntaisen ilmiön havaitsi Toivola (2011) omassa tutkimuksessaan, jossa kuuntelijat arvioivat edistyneillä venäläisillä suomen kielen puhujilla kuuluvan suhteellisen vahvan vieraan aksentin. Tämän Toivola arvioi johtuvan ainakin osittain negatiivisista asenteista venäläisiä kielenpuhujia kohtaan.

Vaikka kuuntelijat olivat varsin yksimielisiä aksentin voimakkuuden arvioinneissa yksittäisten puhujien kohdalla, he eivät kuitenkaan olleet täysin yksimielisiä siitä, kenellä puhujalla kuului kaikkein vahvin aksentti. Toivolan väitöskirjatutkimuksessa (2011) kuuntelijat olivat käyttäneet arviointiasteikkoa toisistaan poikkeavalla tavalla eli eri laajuudella, mutta olivat kuitenkin varsin yksimielisiä siitä, kenelle antoivat vahvimmat ja heikoimmat

vieraan aksentin arvionsa. Tässä tutkielmassa vahvimmat vieraan aksentin arviot jakautuivat kaikille neljälle ei-natiiville puhujalle, joilla arvioitiin kuuluvan vahva vieras aksentti. Puhuja Jelena sai kuitenkin eniten vahvimman vieraan aksentin arvioita. Siitä, että puhujalla Nils kuului kaikkein vähiten vierasta aksenttia, kuuntelijat olivat melko yksimielisiä.

Aksentin voimakkuuden arvioiden lisäksi myös puhujien sävelkulun arviot ovat hyvin tai melko yhtenäisiä muiden kuin puhujan Nils kohdalla. Sävelkulkua pidettiin outona puhujilla Hille, Jelena, Leoni ja Vera. Kuulonvaraisesti arvioituna sävelkulussa on selkeitä toistuvia eroja suomalaiseen intonaatioon puhujilla Jelena ja Hille ja jonkin verran poikkeavuutta puhujalla Leoni ja Vera. Vaikuttaisi siltä, että myös sävelkulun arvioiden kohdalla arviointi on yhdenmukaisempaa, kun puheessa ilmenee selkeästi havaittavia poikkeamia natiivin puhetavasta.

Puhujan Nils sävelkulun arvioista niukka enemmistö oli sitä mieltä, että puheessa kuului pikemminkin normaali kuin outo sävelkulku. Puhujan Nils intonaation määrittäminen kuulonvaraisesti on vaikeaa, koska siinä ei kuulu mitään selkeitä poikkeamia ja ääntäminen kaiken kaikkiaan on natiivin kaltaista. Segmentaalisia poikkeamia puheessa ei kuulu, joten vieraan korostuksen ja aksentin vaikutelman voisi ajatella syntyvän pikemminkin puheen prosodisten piirteiden ja intonaation perusteella. Vaikka vain niukka enemmistö - seitsemän kuuntelijaa 13:sta - kuuntelijoista olikin sitä mieltä, että puheessa kuului enemmän normaali kuin outo sävelkulku, yksikään kuuntelijoista ei pitänyt sävelkulkua täysin normaalina, kuten natiivipuhujan kohdalla arvioitiin. Tämän perusteella outo sävelkulku vaikuttaa aksentin voimakkuuden arvioihin segmentaalisten poikkeamien lisäksi ja tutkimusten mukaan usein segmentaalisia piirteitä enemmän, koska prosodia on puheessa koko ajan läsnä toisin kuin segmentaaliset poikkeamat, joita voi olla vain paikoitellen (ks. Anderson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992).

Suomalaisuuden arvioinnin tarkoitus oli toisaalta mitata kuuntelijan kykyä tunnistaa natiivipuhuja ei-natiivien puhujien joukosta, mutta toisaalta sillä kartoitettiin myös kuuntelijoiden käsityksiä siitä, kuinka suomalaisena kuuntelijat pitivät puhetajaa ja puhujaa. Kaikkia muita ei-natiiveja puhujia lukuun ottamatta puhujaa Nils pidettiin selkeästi epäsuomalaisena ja näiden puhujien kohdalla suomalaisuuden arviointi oli varsin yhtenevää. Puhujaa Nils pidettiin muista puhujista poiketen hieman enemmän suomalaisena kuin epäsuomalaisena. Natiivipuhuja Maija sai suomalaisuudesta kaikilta kuuntelijoilta arvioin 10 joka edusti ääripäätä ”suomalainen”. Natiivipuhuja oli siis tunnistettu onnistuneesti. Natiivipuhujan saa-

miin arvioihin verrattuna kaikkia ei-natiiveja pidettiin epäsuomalaisina ja puhetapaa suomalaisesta poikkeavana. Tämä on yksi osoitus siitä, että natiivipuhujalla on erittäin herkkä kyky tunnistaa vähäinkin vieras aksentti kuulemastaan puheesta (ks. esim. Flege 1984: 4, 1995: 233; Munro 2008: 195; Toivola 2011:4).

Ymmärrettävyyden arviot olivat hyvin tai melko yksimielisiä kaikilla puhujilla. Kaikkia puhujia pidettiin ymmärrettävinä, mutta puhujan Leoni arvioinneissa oli eniten hajontaa ja viisi kuuntelijaa oli sitä mieltä, että puhe oli enemmän vaikea kuin helppo ymmärtää. Tässä tutkielmassa puhujat arvioivat ymmärrettävyyttä sen suhteen, kuinka helpoksi tai vaikeaksi he kokivat kuulemansa puheen (*comprehensibility*). Puheen ymmärrettävyyden suhteesta aksentin voimakkuuteen on kahdenlaisia tutkimustuloksia: toisaalta on nähty että ymmärrettävyyden taso korreloi aksentin voimakkuuden arvioiden kanssa (Andersson-Hsieh, Johnson & Koehler 1992) ja toisaalta on osoitettu, että vahvallakin vieraalla aksentilla tuotettu puhe on täysin ymmärrettävää (Munro & Derwing 1995). Tämän tutkielman tulokset osoittavat, että kuuntelijat pitivät helposti ymmärrettävänä puhetta, jossa he arvioivat kuuluvan vahvankin vieraan aksentin. Puhujalla Jelena arvioitiin kuuluvan kaikkein vahvin vieras aksentti, mutta ymmärrettävyys oli muihin puhujiin verrattuna keskitasoa. Puhujan Leoni ymmärrettävyyttä pidettiin heikoimpana, mutta siltäkään ei ole selkeää yhteyttä aksentin voimakkuuteen. Kaikki puhujat olivat suorittaneet Yleisten kielitutkintojen ylimmän tason testin, jolloin puheen tuleekin olla helposti ymmärrettävää

Sujuvuuden arviot olivat puhetapaan liittyvistä piirteistä epäyhtenäisimpiä. Puhujan Hille, Nils ja Vera sujuvuuden arviot olivat epäyhtenäisiä tai melko epäyhtenäisiä. Puhujan Hille kohdalla niukka enemmistö oli sitä mieltä, että puhuja oli pikemminkin sujuva kuin haparoiva. Puhujaa Vera niukka enemmistö piti enemmän haparoivana kuin sujuvana. Puhujan Nils sujuvuuden arviot hajosivat niin voimakkaasti, että tuloksista ei voi selkeästi sanoa pidettiinkö puhetta enemmän sujuvana kuin haparoivana, vaan pikemminkin puheen arvioitiin olevan jotain siltä väliltä. Puhujan Nils puheessa ei ilmennyt segmentaalisia poikkeamia verrattuna natiivin puhumaan suomeen ja ääntämisen voikin sanoa olleen todella sujuvaa ja natiivinkaltaista. Kuitenkin kuuntelijat arvioivat, että puhujalla oli ongelmia puheen sujuvuuden kanssa. Tämä johtunee siitä, että puhujalla oli ongelmia puheen rakenteessa ja puheen tuottaminen oli paikoitellen takeltelevaa. Pisken ym. (2001) mukaan sujuvuuteen liittyviä piirteitä ovat puhujan puheessa ilmenevät tauot, epäröinnit, virheelliset aloitukset, toistot ja puheen poikkeava hitaus tai nopeus. Tämänkaltaisia vaikeuksia ilmeni puhujalla Nils sel-

västi muita puhujia enemmän, mikä näkyy arvioinneissakin. Puhujilla Jelena ja Leoni sujuvuuden arviot olivat melko yksimielisiä. Puhujan Jelena puhetta pidettiin varsin sujuvana ja puhujan Leoni taas varsin haparoivana. Derwing ym. (2004) löysivät tutkimuksessaan korrelaation puheen sujuvuuden ja ymmärrettävyyden välillä. Tässä tutkielmassa ymmärrettävyys on kaikkien puhujien kohdalla koettu helpoksi, mutta sujuvuuden arvioissa ilmenee hajontaa, joten yhtenevää linjaa näiden suhteesta ei tässä aineistossa löydy.

7.2 Ei-natiiviin puhujaan suhtautuminen

Merkittävin havainto puhujaan suhtautumisessa on se, että ei-syntyperäisiin puhujiin suhtaututtiin kaikissa arvioitavissa piirteissä syntyperäistä puhujaa negatiivisemmin. Usein vieraalla aksentilla tuotettu puhe voikin johtaa ennakkoluuloihin ja sitä kautta negatiiviseen suhtautumiseen toisen kielen puhujaa kohtaan, mutta Kangin ja Rubinin (2009) mukaan prosessi voi edetä toisinkin päin. Kangin ja Rubinin mukaan kuuntelijan ennakkoluulot ja käsitykset joistakin ihmisryhmistä aktivoituvat, kun kuuntelija kuulee vierasta aksenttia ja nämä käsitykset ja ennakkoluulot ja vaikuttavat siten, että aksentti kuullaan voimakkaampana ja puhe vaikeampana ymmärtää. Se, miten nämä vaihtoehtoiset prosessit ovat mahdollisesti toimineet tämän tutkielman kuuntelijoilla, ei ole selvillä, mutta oletettavaa on, että asenteet ovat jollakin tavalla vaikuttaneet, koska natiiviin suhtauduttiin selkeästi ei-natiiveja puhujia positiivisemmin. Kuitenkin suurin osa kuuntelijoista suhtautui ei-natiiveja puhujia kohtaan kaikkien muiden piirteiden kohdalla lukuun ottamatta puhujan varmuutta positiivisesti ei-natiiviin puhujan.

Puhujan ominaisuuksien arvioinneissa ilmeni laajaa hajontaa eikä minkään ominaisuuden arvioiden voi sanoa olleen selkeästi yhteneviä. Kaikista puhujan ominaisuuksien arvioinneista kuitenkin pystyttiin laskemaan enemmistön arvio, koska analysoitavia vastauksia oli pariton määrä. Se, että hajontaa oli toisissa piirteissä reilustikin ja että ei-natiiveihin puhujiin suhtauduttiin melko positiivisesti ja samankaltaisesti, voi olla merkki siitä, että suomalaiset ovat tottuneet kuulemaan vierasta aksenttia suomen kielessä eikä sitä koeta kovin hääritsevänä eikä leimaavana. Kehenkään yksittäiseen puhujaan ei siis suhtauduttu selkeästi muita positiivisemmin tai negatiivisemmin.

Kaikkia puhujia ja/tai heidän puhetapaansa pidettiin enemmän miellyttävänä kuin ärsyttävänä. Miellyttävyyden arviot olivat puhujaan suhtautumista mittaavista arvioinneista yksimielisimpiä ja arvointien voi sanoa olleen melko yksimielisiä puhujien Hille, Jele-

na, Nils ja Vera kohdalla. Puhujan Leoni arviot olivat epäyhtenäisempiä, mutta suurin osa kuuntelijoista piti tätäkin puhujaa enemmän miellyttävänä kuin ärsyttävänä. Puhujan miellyttävyyttä on aiemmin tutkittu erityisesti suhteessa aksentin voimakkuuteen. Tutkimustuloksia on kahdensuuntaisia: Breshananin ym. (2002) tutkimus osoitti, että puhujaa pidettiin sitä miellyttävämpänä mitä vähemmän puheessa ilmeni vierasta aksenttia. Ryanin ym. tutkimuksen (1984) mukaan ei-standardi variantilla puhuvia pidettiin miellyttävämpinä kuin standardi variantilla puhuvia, etenkin kun arvioija itse edusti ei-standardia varianttia. Tämän tutkielman tuloksilla voidaan nähdä jonkinlainen yhteys Breshananin ym. tutkimuksen tuloksiin, koska kaikki kuuntelijat pitivät natiivipuhujaa kaikkein miellyttävimpänä. Kuitenkaan puhujaa Nils ei pidetty muita ei-natiiveja puhujia miellyttävämpänä, vaikka tällä puhujalla arvioitiin kuuluvan selvästi muita ei-natiiveja puhujia vähemmän vierasta aksenttia.

Luotettavuuden arviot olivat melko yhtenäisiä puhujilla Hille ja Nils. Heitä pidettiin muita puhujia luotettavampina sen perusteella, että heidän kohdalla selkeä enemmistö oli sitä mieltä, että puhuja on enemmän luotettava kuin epäluotettava. Muitakin ei-natiiveja puhujia (puhujat Jelena, Leoni ja Vera) enemmistö kuuntelijoista piti enemmän luotettavina kuin epäluotettavina, mutta heidän kohdalla arvioinnissa ilmeni melko paljon hajontaa. Selkeästi luotettavimpana pidettiin natiivipuhujaa.

Pätevyyden arvioinneissa ilmeni hajontaa reilusti etenkin puhujilla Jelena ja Vera. Yhtenevintä arviointi oli puhujilla Hille ja Nils, joiden pätevydestä kuuntelijat olivat varsin yksimielisiä. Myös puhujaa Leoni reilu enemmistö piti pikemminkin pätevänä kuin epäpätevänä. Puhujien Jelena ja Vera arvioinneissa oli niin paljon hajontaa, ettei tämän aineiston perusteella voida sanoa pidettiinkö puhujaa enemmän pätevänä kuin epäpätevänä. Myös pätevyden suhteen natiivipuhujan suhtauduttiin ei-natiiveja puhujia suopeammin.

Myös uskottavuuden arvioinneissa ilmeni hajontaa kaikilla puhujilla. Kaikkia puhujia pidettiin mieluummin uskottavina kuin epäuskottavina. Yhtenevintä arviointi oli puhujien Hille ja Nils kohdalla. Heitä kuuntelijat pitivät selvästi enemmän uskottavina kuin epäuskottavina. Puhujia Jelena, Leoni ja Vera enemmistö piti uskottavina, mutta ei niin selvällä kuuntelijaenemmistöllä. Natiivipuhuja sai uskottavuudestakin muita puhujia positiivisemmat arviot.

Kaikkia muita ei-natiiveja puhujia lukuun ottamatta puhujaa Jelena pidettiin pikemminkin epävarmana kuin varmana. Kaikissa muissa puhujan ominaisuuksissa, siis miellyttävyydessä, luotettavuudessa, uskottavuudessa ja pätevydessä, puhujien arvioitiin edusta-

van enemmän positiivista kuin negatiivista ääripäätä. Ainoastaan puhujan varmuuden arvioinnissa tämä malli ei toteudu. Selkeitä yhtymäkohtia puhujan varmuuden arvioilla ei ole muihin (puheen tai puhujan ominaisuuksien) arviointeihin, kun verrataan eroja puhujan Jelena ja muiden puhujien arvioiden välillä. Sen sijaan puhujan arvioidulla varmuudella ja puheen sujuvuudella näyttäisi tässä aineistossa olevan jonkinlainen yhteys, joka ilmeni siten, että sujuvuus ja varmuus arvioitiin useimpien puhujien kohdalla samansuuntaisesti. Sujuvuus ja varmuus on saatettu käsittää osittain samoja puheen ja puhujan piirteitä mittaaviksi muuttujiksi.

7.3 Vieraan aksentin vaikutus ei-natiiviin puhujaan suhtautumiseen

Kolmannen tutkimuskysymyksen tavoite oli selvittää, millainen suhde vieraalla aksentilla ja puhujaan suhtautumisella tässä aineistossa ilmenee. Yksi merkittävä havainto tästä oli se, että natiivipuhuja, jolla ei arvioitu kuuluvan lainkaan vierasta aksenttia, arvioitiin kaikilta puhujan ominaisuuksilta ei-natiiveja puhujia positiivisemmin. Nesdalen ja Rooney'n (1996) mukaan yleistä onkin, että mitä vahvempi aksentti puhujalla arvioidaan olevan, sitä negatiivisemmin puhuja arvioidaan muiden ominaisuuksien suhteen. Selkeää yhteyttä vieraalla aksentilla ja puhujaan suhtautumisella ei tässä aineistossa ei-natiivien puhujien keskinäisessä vertailussa kuitenkaan ilmennyt. Ei-natiivien puhujien kohdalla puhujaan suhtautumisessa ilmeni niin laajaa hajontaa, ettei vieraan aksentin arvioilla voi sanoa olleen selkeälinjaista yhteyttä siihen, miten puhujaan suhtaudutaan. Kuuntelijat suhtautuivat niihin puhujiin, joilla he arvioivat kuuluvan vahva vieras aksentti hyvin samalla tavalla kuin puhujaan, jolla kuultiin muita ei-natiiveja puhujia vähemmän vierasta aksenttia. Tämä ilmiö ja se, että hajontaa ilmeni, voi olla merkki siitä, että suomalaiset ovat tottuneet kuulemaan vierasta aksenttia suomen kielessä. Tämän aineiston perusteella vahvaksikaan arvioitu vieras aksentti ei automaattisesti johda puhujan leimautumiseen. Breshananin ym. (2002) tutkimuksen mukaan heikolla ymmärrettävyydellä ja negatiivisella suhtautumisella puhujaan on myös yhteys. Tässä aineistossa ei tällaista yhteyttä löytynyt, koska kaikkien puhujien puhetta pidettiin varsin helposti ymmärrettävänä.

Ainoa piirre, jossa puhujat suhtautuivat puhujiin enemmän negatiivisesti kuin positiivisesti oli puhujan varmuus. Ainoastaan puhuja Jelena arvioitiin tämän piirteen suhteen enemmän varmaksi kuin epävarmaksi. Tämä voi johtua siitä, että kuuntelijat ovat yhdistäneet varmuuden puheen sujuvuuteen ja siihen liittyviin parametreihin, koska puhujan varmuudella ja sujuvuudella ilmeni tässä aineistossa usean puhujan kohdalla yhteys: mitä varmempana puhujaa pidettiin, sitä sujuvampana pidettiin myös puhetajaa.

7.4 Kuuntelija-arvioinneista ja tutkielman luotettavuudesta

Tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä aineiston pienuuden lisäksi heikentää arviointien hajonta etenkin, kun kuuntelijat arvioivat puhujan ominaisuuksia. Arviointien hajontaan voivat vaikuttaa monet eri tekijät. Esimerkiksi puhenäytteiden sisältö on saattanut vaikuttaa arviointeihin. Moni kuuntelija kommentoikin, että on vaikea olla välittämättä sisällöstä ja arvottamatta puhetta ja puhujan ominaisuuksia sen mukaan. Puhujat puhuivat neljästä eri aiheesta ja näin ollen kuuntelija on saattanut kokea jonkin aiheen toista mielisemmäksi, mikä saattaa vääristää puhettavan ja puhujan ominaisuuksien arviointia. Myös arviointitilanne on saattanut olla kuuntelijan kannalta epämiellyttävä, mikä myös voi heijastua arviointiin. Arviointiin saattaa vaikuttaa myös kuuntelijan mahdollinen väsyminen tai kyllästyminen kuunnellessaan puhenäytteitä. Myös arvioitavien piirteiden määrä (kymmenen kustakin puhenäytteestä) voi tuntua kuuntelijasta paljolta ja vaikuttaa arviointiin. Kuuntelukoeasetelma saattaa myös vaikuttaa arviointiin. Kuuntelukokeet tehtiin erilaisissa olosuhteissa, koska kaikki kokeet teetettiin yksitellen. Koetilanteet pyrittiin kuitenkin rauhoittamaan vain kokeen tekemiseen ja kaikki kuuntelijat käyttivät samoja kuulokkeita.

Edellä kuvattujen lähinnä koeasetelmaan liittyvien seikkojen lisäksi arviointeihin saattaa vaikuttaa merkittävästi se, että kuuntelijat ovat ymmärtäneet ja tulkinneet arvioitavat piirteet eri tavoilla. Tätä tulkintaa tukee se, että natiivipuhuja, jonka 13 kuuntelijaa tunnisti luotettavasti natiiviksi, sai keskenään erilaisia arvioita puhujan ominaisuuksista, kuten miellyttävyydestä, uskottavuudesta, pätevydestä, luotettavuudesta ja varmuudesta. Natiivipuhujan kohdalla suurinta hajonta oli muiden puhujien tavoin puhujaan suhtautumista mittaavissa arvioinneissa. Puhetapaan liittyvät arvioinnit (aksentin voimakkuus, sävelkulku, suomalaisuus, sujuvuus ja ymmärrettävyys) olivat sitä vastoin hyvin yksimielisiä.

Puhujan ominaisuuksien arviointiin liittyvää hajontaa voi osittain selittää se, että kuuntelijoille ei erikseen selitetty, mitä kullakin puheen piirteellä tai puhujan ominaisuudella tarkoitetaan. Heitä kuitenkin kehoitettiin tutustumaan arvioitaviin piirteisiin ennen kokeen aloittamista ja tarvittaessa pyytämään lisäselvitystä niistä. Yksi kuuntelukokeeseen osallistuja pyysi selvittämään ennen kuuntelukokeen suorittamista, mitä vieras aksentti tarkoittaa. Natiivipuhujasta annettujen arvioiden hajonta juuri suhtautumisessa puhujaan kertoo osittain myös siitä, että kunkin kuuntelijan näkemykset ja mieltymykset ovat hyvin subjektiivisia ja päätelmät puhujan ominaisuuksista tehdään puhettavan lisäksi myös muiden seikkojen perusteella. Kukin kuuntelija siis perustaa arvionsa omien määritelmiensä varaan siitä, mitä esimerkiksi

vieras aksentti tarkoittaa ja millainen on vahva vieras aksentti ja millainen ei. Useat aiemmat kieliasteisiin liittyvät tutkimukset ovat myös osoittaneet, että arviointeihin vaikuttavat kuuntelijoiden käsitykset itsestään kieliyhteisön jäsenenä sekä kuuntelijan henkilökohtaiset arvot ja asenteet (Boyd 2003, Brennan & Brennan 1981, Cunningham-Andersson 1993, Lippi-Green 1997, Munro 2003, Cargile & Giles 1998, Breshanan ym. 2002). Arviot ääntämisessä havaittavista poikkeavista piirteistä eivät myöskään ole koskaan objektiivisia (Toivola 2011: 11). Arvioinnit eivät paljasta myöskään sitä, onko kuuntelija antanut arvionsa ensisijaisesti puhujasta vai puhetavasta. Kuitenkin puhetavan perusteella tehtävien puhujan ominaisuuksien arviointien katsotaan tässä tutkielmassa heijastavan suhtautumista puhujaan.

Kuuntelijoille ongelmia saattoivat tuottaa myös puhetapaan liittyvien piirteiden arvioinnit. Esimerkiksi sävelkulun arviointiin saattavat vaikuttaa monet tekijät kuten puhujan äänen laatu, puhenopeus ja puheen sujuvuus. Tulkinnanvarainen on myös suomalaisuuden määritelmä: tässä tutkielmassa suomalaisuutta tarkasteltiin puhetavan arviona, mutta puhuja on saattanut yhtä lailla arvioida puhujan kansallisuutta eli onko puhuja hänen mielestään suomalainen vai ei tai kuinka suomalaistunut puhuja on. Sujuvuuden käsittekin on hyvin moninainen ja laaja ja voi merkitä eri kuuntelijoille eri asioita.

Tutkielman luotettavuutta ja tulosten yleistettävyyttä voitaisiin lisätä suuremman kuuntelijajoukon rekrytoimisen lisäksi myös sillä, että kuuntelukokeiden arvioita verrattaisiin puheesta tehtyihin akustisiin mittauksiin. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan lähtenyt tekemään akustisia mittauksia, koska niiden tutkiminen ja tulkitseminen vaatisi fonetiikan laajempaa tuntemusta ja riittävän verrokkiaineiston suomen prosodisista piirteistä spontaanin puheen erilaisissa lausetyypeissä. Lisäksi luotettavuutta voisi lisätä se, että kuuntelijoille olisi ennen kuuntelukoetta selvitetty, mitä arvioitavilla piirteillä tarkoitetaan. Merkittävä havainto menetelmän käytettävyyden ja luotettavuuden kannalta ja tutkimustulosten tulkinnassa oli myös se, että uskottavuuden ja pätevyyden arviot olivat useimpien puhujien kohdalla samansuuntaisia. Kuuntelijat saattoivatkin käsittää ne pitkälti samankaltaisiksi ja samoja puhujan ominaisuuksiksi mittaaviksi piirteiksi. Myös sujuvuuden ja varmuuden arviointien yhteys voi olla osittain viite termien päällekkäisyydestä ja siitä, että ne saattavat mitata samoja puheen ja/tai puhujan ominaisuuksia.

Tutkimuksen luotettavuutta voisi lisätä myös lukupuhunnan käyttäminen spontaanin puheen asemesta tai sen lisänä, koska lukupuhunta voisi estää sisällön vaikutusta arviointiin. Toisinaan lukupuhunnasta on kuitenkin annettu voimakkaampia vieraan aksentin ar-

vioita kuin spontaanista puheesta (ks. esim. Toivola 2011, Oyama 1979, Munro & Mann 2005). Saman lukupuhunnan kuunteleminen saattaa myös väsyttää kuuntelijoita, mikä voi omalta osaltaan vaikuttaa arvioinnin vääristymiseen. Myöskään spontaani puhe ei ole täysin ongelmaton, koska siinä mahdollisesti esiintyvät morfo-syntaktiset ja leksikaaliset virheet vaikuttavat vieraan aksentin arviointiin. Toisaalta puhujat voivat myös välttää vapaassa puhunnassa heille vaikeita ääniteitä, äännesekvenssejä ja jopa sanoja. (Piske 2001.)

Toivolan (2011) mukaan luotettavuutta tutkimukseen tuo se, että mukana natiivipuhuja, joka kuuntelijoiden tulee tunnistaa natiiviksi. Tässä tutkielmassa poistettiin yhden kuuntelijan vastaukset aineistosta, koska tämä kuuntelija piti natiivia epäsuomalaisena, mikä lisäsi tulosten luotettavuutta. Arviointien yhdenmukaisuutta saattaisi lisätä myös ns. ankkuri-näytteen käyttäminen arvioinnin apuna. Tällöin kuuntelijat vertaisivat arvioitavia puhenäytteitä ensin kuunneltuun näytteeseen ja arvioisivat, kuuluuko puhujalla ankkuri-näytettä heikompi vai voimakkaampi aksentti tai muu mitattava ominaisuus. Tällaisen menetelmän käyttäminen ei kuitenkaan tuntunut sopivalta, koska halusin yhdistää samaan tutkimukseen ja menetelmään aksentin arvioinnin lisäksi myös puhujan suhtautumista mittaavaa arviointia. Vaikka tässä tutkielmassa tarkasteltiin eri äidinkielisten (venäjä, viro, saksa, ruotsi) suomea toisena kielenä puhuvien aksentin arviointia ja kuuntelijoiden suhtautumista näihin puhujiin, tämän tutkielman tuloksia ei voida myöskään hyödyntää, kun verrataan suhtautumista eri äidinkieliin toisen kielen puhujiin. Senkaltainen vertailu vaatisi suuremman joukon saman äidinkielen puhujia ja voisi olla luonteva jatkotutkimus tälle tutkielmalle.

LÄHTEET

- Abrahamsson, Niclas – Hyltenstam, Kenneth 2009: Age of onset and nativelikeness in a second language. Listener perception versus linguistic scrutiny. *Language Learning* 59 (2) s. 249–306.
- Aho, Eija 2004: Prosodian asema toisen ja vieraan kielen opetuksessa. – Boglárga Straszer & Anneli Brown (toim.), *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä. Kakkoskieli* 5. s. 9–46. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Aho, Eija – Toivola, Minnaleena 2008: Venäläisten maahanmuuttajien suomen prosodiasta. *Virittäjä* 1 s. 3–23.
- Anderson-Hsieh, Janet – Johnson, Ruth – Koehler, Kenneth 1992: The relationship between native speaker judgments of pronunciation and deviance in segmental, prosody and syllable structure. *Language Learning* 42 (4) s. 229–555.
- Asher, James J. – García, Ramiro 1969: The optimal age to learn a foreign language. *The Modern Language Journal* 53 (5) s. 334–341.
- Baker, Colin 1992: *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Best, Catherine T. 1994: The emergence of native-language phonological influences in infants: A perceptual assimilation model. – Judith C. Goodman & Howard C. Nusbaum (toim.), *The development of speech perception: The transition from speech sounds to spoken words* s. 167–224. Cambridge (Mass.): The MIT Press.
- 1995: A direct realistic view of cross-language speech perception. – W. Strange (toim.), *Speech perception and linguistic experience: Theoretical and methodological issues in cross-language speech research* s. 167–200. Timonium MD: York Press.
- Best, Catherine T. – Tyler, Michael D. 2007: Nonnative and second-language speech perception, commonalities and complementaries. – Murray J. Munro & Ocke-Schwen Bohn (toim.), *Language experience in second language speech learning* s. 13–34. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Biernat, Monica – Dovidio, John F. 2000: Stigma and stereotypes. – Todd F. Heatherton, Robert E. Kleck, Michelle R. Hebl & Jay G. Hull (toim.), *The social psychology of stigma* s. 88–125. New York: Guilford.
- Birdsong, David 1999: Introduction: Whys and why nots of the critical period hypothesis for second language acquisition. – David Birdsong (toim.), *Second-language acquisition and the critical period hypothesis* s. 1–22. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- 2007: Nativelike pronunciation among late learners of French as a second language. – Ocke-Schwen Bohn & Murray J. Munro (toim.), *Language experience in second language speech learning* s. 99–116. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bongaerts, Theo – van Summeren, Chantal – Planken, Brigitte – Schils, Erik 1997: Age and ultimate attainment in the pronunciation of a foreign language. *Studies in Second Language Acquisition* 19 (04) s. 447–465.
- Bongaerts, Theo 1999: Attainment in L2 pronunciation: The case of very advanced late L2 learners. – David Birdsong (toim.), *Second-language acquisition and the critical period hypothesis* s. 133–159. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boyd, Sally 2003: Foreign-born teachers in the multilingual classroom in Sweden: the role of attitudes to foreign accent. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 6 (3&4) s. 283–295.
- Bradac, James J. – Cargile, Aaron Castelan – Hallet, Jennifer S. 2001: Language attitudes: retrospect, conspect, and prospect. – W. Peter Robinson & Howard Giles (toim.), *The New Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

- Brennan, Eileen M. – Brennan, John Stephen 1981: Accent scaling and language attitudes: Reaction to Mexican American English speech. *Language and Speech* 24 (3) s. 207–221.
- Breshanan, Mary Jiang – Ohashib, Rie – Nebashic, Reiko – Liud, Wen Ying – Shearmana, Sachiyo Morinaga 2002: Attitudinal and affective response toward accented English. *Language & Communication* 22 s. 171–185.
- Cargile, Aaron Castelan 1997: Attitudes toward Chinese-accented speech: an investigation in two contexts. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (4) s. 434–443.
- 2002: Speaker evaluation measures of language attitudes; Evidence of information-processing effects. *Language Awareness* 11 (3) s. 178–191.
- Cargile, Aaron Castelan – Bradac, James J. 2001: Attitudes toward language: a review of speaker-evaluation research and a general process model. – William B. Gydykunst (toim.), *Communication yearbook* 25. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cargile, Aaron Castelan – Giles, Howard 1997: Understanding language attitudes: exploring listener affect and identity. *Language and Communication* 17 (3) s. 195–217.
- 1998: Language attitudes towards varieties of English: an American-Japanese context. *Journal of Applied Communication Research* 26 s. 338–356.
- Cargile, Aaron Castelan – Maeda, Eriko – Rodriguez, Jose – Rich, Marc 2010: “Oh, you speak English so well!”. U.S. American listeners’ perceptions of “foreignness” among nonnative speakers. *Journal of Asian American Studies* 13 (1) s. 59–79.
- Cargile, Aaron Castelan – Giles, Howard – Ryan, Ellen B. – Bradac, James J. 1994: Language attitudes as a social process: A conceptual model and new directions. *Language & Communication* 14 (3) s. 211–236.
- Chomsky, Noam 1968: *Language and mind*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Clarke, Constance M. – Garret, Merrill F. 2004: Rapid adaptation to foreign-accented English. *Journal of Acoustical Society of America* 116 (6) s. 3647–3658.
- Cunningham-Andersson, Una – Engstrand, Olle 1989: Perceived strength and identity of foreign accent in Sweden. *Phonetic Experimental Research, Institute of Linguistics University of Stockholm (PERILUS)* X s. 65–86. Stockholm: University of Stockholm Institute of Linguistics.
- Cunningham-Andersson, Una 1993: Stigmatized pronunciations in non-native Swedish. *Phonetic Experimental Research, Institute of Linguistics University of Stockholm (PERILUS)* XVII s. 81–106. Stockholm: University of Stockholm Institute of Linguistics.
- Derwing, Tracey M. – Munro, Murray J. 1997: Accent, intelligibility, and comprehensibility: Evidence from four L1s. *Studies in Second Language Acquisition* 19 s. 1–16.
- 2009: Putting accent in its place: Rethinking obstacles to communication. *Language Teaching* 42 (4) s. 476–479.
- Derwing, Tracey M. – Rossiter, Marian J. – Munro, Murray J. – Thomson, Ronald I. 2004: Second language fluency: Judgements on different tasks. *Language Learning* 54 (4) s. 655–679.
- Derwing, Tracey M. – Munro, Murray J. – Thomson, Ronald I. – Rossiter, Marian J. 2009: The relationship between L1 fluency and L2 fluency development. *Studies in Second Language Acquisition* 31 (4) s. 533–557.
- Dovidio, John F. – Major, Brenda – Crocker, Jennifer 2000: Stigma: Introduction and overview. – Todd F. Heatherton, Robert E. Kleck, Michelle R. Hebl & Jay G. Hull (toim.), *The social psychology of stigma* s. 88–125. New York: Guilford.”

- Eisenstein, Miriam 1983: Reactions to non-native speech: a review of empirical research. *Studies in Second Language Acquisition* 5 (2) s. 160–176.
- Ellis, Rod 1994: *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, Rod – Barkhuizen, Gary 2005: Analysing accuracy, complexity, and fluency. – Rod Ellis & Gary Barkhuizen (toim.), *Analysing Learner Language* s. 139–164. Oxford: Oxford University Press.
- Flege, James Emil 1995: Second language speech learning: theory, findings, and problems. – Winifred Strange (toim.), *Speech perception and linguistic experience: Issues in Cross-Language Research* s. 233–277. Baltimore: York Press.
- 1984: The detection of French accent by American listeners. *Journal of the Acoustical Society of America* 76 (3) s. 692–707.
- 1988: Factors affecting degree of perceived accent in English sentences. *Journal of the Acoustical Society of America* 84 (1) s. 70–79.
- Flege, James Emil – Fletcher, Kathryn L. 1992: Talker and listener effects on the perception of degree of foreign accent. *The Journal of the Acoustical Society of America* 91 (1) s. 370–389.
- Flege, James Emil – Munro, Murray J. – MacKay, Ian R.A. 1995: Factors affecting strength of perceived foreign accent in a second language. *The Journal of the Acoustical Society of America* 97 (5) s. 3125–3134.
- Flege, James Emil – Munro, Murray J. – MacKay, Ian R.A. 1996: Factors affecting the production of word-initial consonants in a second language. – Robert Bayley & Dennis R. Preston (toim.), *Second language acquisition and linguistic variation* s. 47–73. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Flege, James Emil – Yeni-Komshian, Grace H. – Liu, Serena 1999: Age constraints on second language acquisition. *Journal of Memory and Language* 41 s. 78–104.
- Gass, Susan M. – Varonis, Evangeline Marlos 1994: Input, interaction and second language production. *Studies in Second Language Acquisition* 16 (3) s. 283–302.
- Gluszek, Agata – Dovidio, John F. 2010: The way *they* speak: A social psychological perspective on the stigma of nonnative accents in communication. *Personality and Social Psychology Review* 14 (2) s. 214–237.
- Halonen, Mia – Kokkonen, Marja 2008: Loppu-ännät puuttuu! Toivotaan sujuvaa puhetta! Lapsi- ja aikuisoppijoiden kielenoppimis- ja arviointikontekstien erot. – Kokkonen Marja & Johanna Tanner (toim.), *Suomenopetus, kielitaito ja tutkimus. Kakkoskieli* 6 s. 75–106. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Hulford, James R. – Kirby Simon 1999: Co-evolution of language size and the critical period. – David Birdsong (toim.) *Second language acquisition and the critical period hypothesis* s. 39–63. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Isotalus, Ritva – Nissilä, Riikka 2002: *Konteksti- ja sanaoppimismenetelmät suomen ääntämisen harjoittelussa – tutkimus venäläisten oppijoiden suomen ääntämisen ongelmallisista piirteistä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Jaakkola, Magdalena 1995: *Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet*. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö.
- 2009: *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungintietokeskus.

- Jilka, Matthias 2000: *The contribution of intonation to the perception of foreign accent. Identifying intonational deviations by means of F₀ generation resynthesis*. Doctoral Dissertation. University of Stuttgart.
- Johnson, Jacqueline S. – Newport, Elissa L. 1989: Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language. *Cognitive Psychology* 21 s. 60–99.
- Kalaja, Paula 1999: Kieli ja asenteet. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* s. 45–72. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Kang, Okim – Rubin, Donald L. 2009: Reverse linguistic stereotyping: Measuring the effect of listener expectations on speech evaluation. *Journal of Language and Social Psychology* 28 (4) s. 441–456.
- Lambert, Wallace E. – Hodgson, R. C. – Gardner, R. C. – Fillenbaum, S. 1960: Evaluational reactions to spoken language. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60 s. 44–51.
- Lambert, Wallace E. 1967: A social psychology of bilingualism. *Journal of Social Issues* 23 (2) s. 91–109.
- Lauranto, Yrjö 2005: Sujuvuuden mittoja. – Leena Kuure, Elise Kärkkäinen & Maarit Saarenkunnas (toim.) *Kieli ja sosiaalinen toiminta AFinlan vuosikirja2005/n:o 63* s. 127–147. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Lenneberg, Eric H. 1967: *Biological foundations of language*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Liebkind, Karmela 1988: *Me ja muukalaiset – ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindemann, Stephanie 2002: Listening with an attitude: A model of native-speaker comprehension of non-native speakers in the United States. *Language in Society* 31 s. 419–441.
- 2003: Koreans, Chinese or Indians? Attitudes and ideologies about non-native English speakers in the United States. *Journal of Sociolinguistics* 7 (3) s. 348–364.
- 2005: Who speaks “broken English”? US undergraduates’ perceptions of non-native English. *International Journal of Applied Linguistics* 15 (2) s. 187–212.
- Lippi-Green, Rosina 1997: *English with an accent. Language, ideology, and discrimination in the United States*. London: Routledge.
- Mojor, Roy C. – Fitzmaurice, Susan F. – Bunta, Ferenc – Balasubramanian, Chandrika 2002: The effects of nonnative accents on listening comprehension: Implications for ESL assessment. *TESOL Quarterly* 36 (2) s. 173–190.
- Major, Roy C. 2007: Identifying a foreign accent in an unfamiliar language. *Studies in Second Language Acquisition* 29 s. 539–556.
- Marinova-Todd, Stefka H. – Marshall, D. Bradford – Snow, Catherine E.: Three misconceptions about age and L2 learning. *TESOL Quarterly* 34 (1) s. 9–34.
- Markham, Duncan 1997: *Phonetic imitation, accent, and the learner*. Dissertation. Lund University.
- Miettinen, Hilikka 1993: *Ulkomaalaisen suomenkielinen puhe*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Milovanov, Riia – Huotilainen, Minna – Välimäki, Vesa – Esquef, Paulo A. A. – Tervaniemi, Mari: Musical aptitude and second language pronunciation skills in school-aged children: Neural and behavioral evidence. *Brain Research* 1194 s.81–89.

- Milovanov, Riia – Pietilä, Päivi – Tervaniemi, Mari – Esquef, Paulo A. A. 2010: Foreign language pronunciation skills and musical aptitude: a study of Finnish adults with higher education. *Learning and Individual Differences* 20 (1) s. 56–60.
- Moyer, Alene 1999: Ultimate attainment in L2 phonology. The critical factors of age, motivation, and instruction. *Studies in Second Language Acquisition* 21 (1) s.81–108.
- 2007: Empirical considerations on the age factor in L2 phonology. *Issues in Applied Linguistics* 15 (2) s. 109–127.
- Munro, Miles – Mann, Virginia 2005: Age of immersion as a predictor of foreign accent. *Applied Psycholinguistics* 26 (3) s. 311–341.
- Munro, Murray J. 2003: A primer on accent discrimination in the Canadian context. *TESL Canada Journal* 20 (2) s. 38-51.
- 2008: Foreign accent and speech intelligibility. – Jette G. Hansen Edwards & Mary L. Zambini (toim.), *Phonology and Second Language Acquisition* s. 193–218. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Munro, Murray J. – Bohn, Ocke-Schwen 2007: The study of second language speech: a brief overview.– Murray J. Munro & Ocke-Schwen Bohn (toim.), *Language experience in second language speech learning* s. 3–11. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Munro, Murray J. – Derving, Tracey M. 1995: Foreign accent, comprehensibility, and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning* 45 (1) s. 73–97.
- 1998: The effects of speaking rate on listener evaluations of native and foreign-accented speech. *Language Learning* 48 (2) s. 159–182.
- 2001: Modeling perceptions of the accentedness and comprehensibility of L2 speech. The role of speaking rate. *Studies in Second Language Acquisition* 23 (4) s. 451–468.
- Munro, Murray J. – Derwing, Tracey M. & Morton, Susan L. 2006: The mutual intelligibility of L2 speech. *Studies in Second Language Acquisition* 28 (1) s. 111–131.
- Nesdale, Drew – Rooney, Rosanna 1996: Evaluations and stereotyping of accented speakers by pre-adolescent children. *Journal of Language and Social Psychology* 15 (2) s. 133–154.
- Nikula, Tarja 2000: Pragmaattinen näkökulma kieleen. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaan ja käytäntöä* s. 331–358. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Nortier, Jacomine – Dorleijn, Margreet 2008: A Moroccan accent in Dutch: a sociocultural style restricted to the Moroccan community. *The International Journal of Bilingualism* 12 (1–2) s. 125–142.
- Oyama, Susan 1976: A sensitive period for the acquisition of a nonnative phonological system. *Journal of Psycholinguistic Research* 5 (3) s. 261–283.
- Padilla, Amado M. – Borsato, Graciela N. 2010: Psychology. – Joshua A. Fishman & Ofelia García (toim.), *Handbook of language and ethnic identity 1: Disciplinary and regional perspectives* s. 5–17. Oxford: Oxford University Press.
- Pennington, Martha C. 1996: *Phonology in English language teaching. An International approach*. New York: Longman.
- Piske, Thorsten – MacKay Ian R.A. – Flege, James Emil 2001: Factors affecting degree of foreign accent in an L2: a review. *Journal of Phonetics* 29 s. 191–215.

- Rubin, Donald L. 1992: Nonlanguage factors affecting undergraduates' judgments of nonnative English-speaking teaching assistants. *Research in Higher Education* 33 (4) s. 511–530.
- 2002: Help! My professor (or doctor or boss) doesn't talk English. – Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama & Lisa A. Flores (toim.), *Readings in intercultural communication. Experiences and contexts* s. 127–137. Boston: Mc Graw-Hill.
- Ryan, Ellen Bouchard 1983: Social psychological mechanisms underlying native speaker evaluations of non-native speech. *Studies in Second Language Acquisition* 5 (2) s. 148–159.
- Ryan, Ellen Bouchard – Hewstone, Miles – Giles, Howard 1984: Language and intergroup attitudes. – Eiser J. Richard (toim.), *Attitudinal Judgment* s. 135–158. New York: Springer-Verlag.
- Sarnoff, I. 1966: Social attitudes and the resolution of motivational conflict. – Marie Jahoda & Neil Warren (toim.), *Attitudes: selected readings*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Scheepers, Peer – Gijssberts, Mérove – Coenders, Marcel 2002: Ethnic exclusionism in European countries: Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European Sociological Review* 18 (1) s. 17–34.
- Scovel, Thomas 1998: *Psycholinguistics. Oxford introductions to language study*. – H.G. Widdawson (toim.) Oxford: Oxford university press.
- Singleton, David 2005: The critical period hypothesis: a coat of many colours. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 43 (4) s. 269–285.
- 2007: The critical period hypothesis: some problems. *Interlingüística* 17 s. 48–56.
- Street, Richard L. – Hopper, Robert 1982: A model of speech style evaluation. –Ellen Bouchard Ryan & Howard Giles (toim.), *Attitudes towards Language Variation. Social and Applied Contexts*. London: Edward Arnold.
- Tilastokeskus 2012: Maahanmuuttoa viime vuotta selvästi enemmän. – http://tilastokeskus.fi/til/muutl/2011/muutl_2011_2012-04-27_tie_001_fi.html 20.6.2012.
- Tilastokeskus 2012: Suomen väkiluku kasvoi eniten 20 vuoteen. – http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/2011/vaerak_2011_2012-03-16_tie_001_fi.html 20.6.2012.
- Toivola, Minnaleena 2011: *Vieraan aksentin arviointi ja mittaaminen suomessa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitos. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7217-8> 21.2.2012
- Ullakonoja, Riikka 2011: *Da. Eto Vopros! Prosodic development of Finnish students' read-aloud Russian during study in Russia*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 151. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Ullakonoja, Riikka – Anttila, Hanna 2011: Miten ääntämistä voi tutkia? – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa: tutkielman laatijan opas* s. 180–200. Tampere: Finn Lectura.
- Van der Slik, Frans W. P. 2010: Acquisition of Dutch as a second language. *Studies in Second Language Acquisition* 32 (3) s. 401–432.
- Weber-Fox, Christine M. – Neville, Helen J. 1999: Functional neural subsystems are differentially affected by delays in second language immersion: ERP and behavioral evidence in bilinguals. – David Birdsong (toim.), *Second language acquisition and the critical period hypothesis* s. 23–38. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- White, Michael J. – Li, Yan 1991: Second-language fluency and person perception in China and the United States. *Journal of Language and Social Psychology* 10 (2) s. 99–113.

Yki perusteet 2011: Yleisten kielitutkintojen perusteet 2011. Määräys 24/011/2011. Helsinki: Opetushallitus.

Zahn, Christopher J. & Hopper, Robert 1985: Measuring language attitudes: The speech evaluation instrument. *Journal of Language and Social Psychology* 4 (2) s. 113–123.

LIITTEET 1-2

Liite 1. Kuuntelukokeen tehtävä.

Kuulet suomea toisena kielenä puhuvien henkilöiden puhenäytteitä. Tarkoitus on arvioida, miltä puhe kuulostaa eli puhujan **ääntämistä**. Älä kiinnitä huomiota kielioppiin tai puheen sisältöön. **Kiinnitä huomio siis suomen kielen ääntämiseen ja siihen, miltä puhuminen ja puhuja vaikuttavat.**

Kuulet puhetta kuudelta eri puhujalta. Jokaisesta puhenäytteestä arvioidaan kaikki piirteet. Voit kuunnella puhenäytteen halutessasi toiseen kertaan. **Merkitse oma arvioisi asteikolle pystyviivalla. Merkitse myös puhujan numero.**

Esimerkki:

hyvää suomea _____ huonoa suomea

Puhuja numero _____

vahva vieras aksentti _____ ei vierasta aksenttia

miellyttävä _____ ärsyttävä

uskottava _____ epäuskottava

outo sävelkulku _____ normaali sävelkulku

epäpätevä _____ pätevä

suomalainen _____ epäsuomalainen

sujuva _____ hapanoiva

luotettava _____ epäluotettava

varma_____epävarma

helppo ymmärtää_____vaikea ymmärtää

Liite 2. Taustatietolomake kuuntelukokeeseen osallistujalle.

Taustatietolomake kuuntelukokeeseen osallistujalle

Ikä
 15–19
 20–29
 30–39
 40–49
 50–59
 60–65

Sukupuoli
 nainen
 mies

Äidinkieli
 suomi
 jokin muu

Koulutustausta
 perusaste
 toinen aste
 korkeakoulu

Kuinka usein olet tekemisissä suomea toisena kielenä puhuvien henkilöiden kanssa?

päivittäin
 viikoittain
 muutaman kerran kuussa
 vähemmän kuin kerran kuussa
 en koskaan

Lisätietoja

Mitä kieliä käytät /puhut /olet opiskellut suomen kielen lisäksi? Kuinka usein käytät näitä kieliä?

Oletko joskus asunut ulkomailla yli kaksi kuukautta?

En.
 Kyllä.

Oletko suomen kielen ammattilainen (opettaja, tutkija tms.)?

En.
 Kyllä.

Lomakkeen tietoja yhdistetään myöhemmin antamiisi vastauksiin. Yksittäisen vastaajan henkilöllisyyttä ei tallenneta eikä käytetä tässä tutkimuksessa.

